

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan muutoksia rikoslain menettämisseuraamuksia koskevaan lukuun. Muutoksilla pantaisiin täytäntöön Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa. Ehdotetut muutokset laajentaisivat mahdollisuutta tuomita rikoksesta peräisin oleva omaisuus valtiolle menetetyksi.

Lakiin ehdotetaan sisällytettäväksi rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä koskeva määritelmäsäännös. Lisäksi lakiin lisättäisiin säännökset kolmannelle osapuolelle siirretyn hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi. Voimassa olevaa lakia muutettaisiin myös siten, että niin sanotun laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä olevien rikosten luetteloa täydennettäisiin direktiivissä edellytetyn mukaisesti. Lakiin myös kirjattaisiin eräitä laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemista harkittaessa huomioon otettavia seikkoja.

Lakiin lisättäisiin nykykäytäntöä selventävät säännökset menetetyksi tuomitsemista koskevan asian käsittelemisestä omana asianaan sekä menettelysäännökset asian käsittelemisestä vastaajan poissaolosta huolimatta direktiivissä tarkoitetuissa tilanteissa.

Esitykseen sisältyy myös säännös väittämis- ja todistustaakasta menettämisseuraamusta koskevassa asiassa. Väittämistaakan osalta kantajan olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämiskaavimuksensa perustuu. Kantajalla olisi myös todistustaakka mainituista seikoista, lukuun ottamatta laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperää, josta todistustaakka olisi vastaajalla.

Esitykseen sisältyy myös vähäisiä, lähinnä tietotekniikkarikosten yhteydessä sovellettaviksi tarkoitettuja pakkokeinolain täsmennyksiä liittyen datan menetetyksi tuomitsemiseen sekä vakuustakavarikkoa ja takavarikkoa koskevaan sääntelyyn.

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan 4 päivänä lokakuuta 2016, johon mennessä direktiivi on pantava kansallisesti täytäntöön.

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ.....	1
SISÄLLYS.....	2
YLEISPERUSTELUT.....	3
1 JOHDANTO.....	3
2 NYKYTILA.....	4
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö.....	4
2.2 Direktiivin sisältö ja suhde Suomen lainsäädäntöön.....	7
2.3 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö.....	24
2.4 Nykytilan arviointi.....	24
3 ESITYKSEN TAVOITTEET JA KESKEISET EHDOTUKSET.....	25
3.1 Tavoitteet.....	25
3.2 Keskeiset ehdotukset.....	25
4 ESITYKSEN VAIKUTUKSET.....	27
5 ASIAN VALMISTELU.....	27
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT.....	29
1 LAKIEHDOTUSTEN PERUSTELUT.....	29
1.1 Rikoslaki.....	29
10 luku Menettämisseuraamuksista.....	29
1.2 Pakkokeinolaki.....	47
6 luku Vakuustakavarikko.....	47
7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen.....	48
2 VOIMAANTULO.....	50
3 SUHDE PERUSTUSLAKIIN JA SÄÄTÄMISJÄRJESTYS.....	51
LAKIEHDOTUKSET.....	55
1. Laki rikoslain 10 luvun muuttamisesta.....	55
2. Laki pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.....	59
LIITTEET.....	62
RINNAKKAISTEKSTIT.....	62
1. Laki rikoslain 10 luvun muuttamisesta.....	62
2. Laki pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.....	70

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Menettämisseuraamuksilla tarkoitetaan yleensä rikoksen johdosta tapahtuvaa omaisuuden korvauksetonta menettämistä valtiolle. Menettämisseuraamus eli konfiskaatio on siten rikoksen julkisoikeudellinen seuraamus. Menettämisseuraamus ei ole rangaistus vaan turvaamistoimi, jonka tarkoituksena on rikosten tekemisen ehkäiseminen tai rikoksesta hyötymisen estäminen.

Menettämisseuraamuksia koskevat säännökset uudistettiin vuonna 2001 (HE 80/2000 vp; PeVL 33/2000 vp; LaVM 14/2001 vp; L 875–894/2001). Menettämisseuraamuksia koskevat yleissäännökset ovat rikoslain (39/1889) 10 luvussa. Rikoslain 10 luvun yleissäännöksiä lähtökohtaisesti noudatetaan riippumatta siitä, säädetäänkö rikoksesta rangaistus rikoslaissa vai sen ulkopuolella (HE 80/2000 vp s. 16). Menettämisseuraamuksista on myös erityissäännöksiä muualla rikoslaissa sekä muussa lainsäädännössä. Rikoslain 10 lukuun on tehty vain vähäisiä muutoksia sen voimaantulon jälkeen.

Euroopan unionissa hyväksyttiin 3.4.2014 Euroopan parlamentin ja neuvosto direktiivi 2014/42/EU rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa (jäljempänä menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi tai direktiivi). Direktiivi perustuu Euroopan komission (jäljempänä komissio) 13.3.2012 tekemään ehdotukseen. Suomen lainsäädäntö täyttää pääosin direktiivin vaatimukset. Osa direktiivin säännöksistä edellyttää kuitenkin kansallisen lainsäädännön muuttamista. Näin on asianlaita etenkin laajennetun hyödyn menettämisen sekä kolmanteen kohdistuvan menettämisseuraamuksen osalta.

Eduskunta on hyväksynyt lausuman, jossa edellytetään hallituksen selvittävän käännetyin todistustaakan käyttökelpoisuuden, jotta turvataan rikoshyödyn poissaaminen (TrVM 9/2010 vp – EK 42/2010 vp). Tarkastusvaliokunta on lisäksi teettänyt tutkimuksen harmaan talouden torjunnasta (ks. TrVM 12/2014 vp s. 1). Tutkimuksessa katsotaan, että rikoshyötyä koskevien säännösten toimivuutta ja muita kehittämistarpeita tulee selvittää (Markku Hirvonen – Kalle Määttä: Harmaan talouden torjunta, eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2014 s. 287–288).

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelmassa (22.6.2011), joka oli voimassa myös pääministeri Alexander Stubbin hallituksen ohjelmana (24.6.2014), harmaan talouden torjunta oli asetettu yhdeksi hallituksen kärkihankkeista. Hallitusohjelman mukaan siihen kuului muun ohessa velvollisuus selvittää ja valmistella rikoshyödyn perinnässä sovellettavaa käännettyä todistustaakkaa (ks. valtioneuvoston periaatepäätös 19.1.2012 Tehostettu harmaan talouden ja talousrikollisuuden toimintaohjelma vuosille 2012–2015).

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Rikoslain 10 luvun 1 §:ssä säädetään menettämisseuraamuksen yleisistä edellytyksistä. Sen 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (rikos). Pykälän 2 momentin mukaan menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös sellaiseen rangaistavaksi säädettyyn tekoon, 1) jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syyntakeeton, 2) jonka tekijä on rangaistusvastuusta vapaa 4 luvun 2 §:n, 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin, 6 §:n 3 momentin tai 45 luvun 26 b §:n 2 momentin nojalla tai 3) josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen. Momentin 2 kohdan mukaisissa rikoslain säännöksissä on kysymys anteeksiannettavasta kieltoerehdyksestä, hätävarjelun liioittelusta, pakotilaoikeuden ylittämisestä, voimakeinojen käytössä sallitun ylittämisestä ja esimiehen lainvastaisen käskyn noudattamisesta.

Luvun 2 §:ssä on yleissäännös hyödyn menettämisestä. Sen 1 momentin mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Hyöty voidaan tuomita menetetyksi joko esineellisenä tai arvona eli rahamääränä. Menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Hyödyn konfiskoiminen ei edellytä, että hyödyn saaja olisi ollut osallisena rikokseen tai siitä edes tietoinen (HE 80/2000 vp s. 22; ks. myös KKO 2014:72 ja KKO 2014:73).

Pykälän 2 momentin mukaan jos rikoksen tuottaman hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet (oikeuskäytännöstä ks. KKO 2010:40). Edelleen 3 momentin mukaan hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatimuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava. Viimeksi mainitun momentin kannalta merkityksellinen on jäljempänä käsiteltävä luvun 11 §:n 2 momentin säännös koskien tilanteita, joissa korvausta taikka edunpalautusta on jo suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi taikka menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön.

Pykälässä ei täsmennetä, mitä taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan. Esitöiden mukaan taloudellisenä hyötynä pidetään rahan lisäksi myös sellaista esinettä tai oikeutta, jolla on raha-arvoa (HE 80/2000 vp s. 21; ks. myös KKO 2015:74). Rikoksen tuottamaa hyötyä on paitsi rikoksella suoraan saatu hyöty myös rikoksen tekemisestä saatu palkkio (HE 80/2000 vp s. 21). Vain harvoin tuomitaan menetetyksi hyöty esineellisenä. Käytännössä tuomitaan menetetyksi hyödyn arvo.

Säännöstä tulkitaan yleensä niin, että konfiskoitavissa on rikoksen välitön hyöty, mutta ei välillinen hyöty, jolla tarkoitetaan välittömän hyödyn sijaan tullutta omaisuutta. Jaottelun käytännöllistä merkitystä vähentää olennaisesti hyödyn tuomitseminen menetetyksi arvona.

Tuottokonfiskaatiolla puolestaan tarkoitetaan sitä, että myös hyödyille kertynyt arvonlisäys tuomittaisiin menetetyksi. Laissa ei mainita nimenomaisesti tuoton menettämistä, mutta esitöissä todetaan, että selvissä tapauksissa tällainen tuotto, kuten valuuttakurssin muuttumisesta seurannut hyödyn arvon nousu, voitaisiin tuomita menetetyksi (HE 80/2000 vp s. 21). Tuottoa on kuitenkin käytännössä tuomittu menetetyksi vain harvoin jos koskaan.

Lähtökohtana hyödyn määrän arvioimisessa on niin sanottu nettohyötyperiaate. Siten menetettäväksi on tarkoitettu vain todellinen nettohyöty. Esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa hyötyä olisi esitöiden mukaan vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska mainittu kustannus ei sinänsä aiheudu rikollisesta toiminnasta (ks. myös KKO 2011:61 ja KKO 2014:72). Vähennyksenä ei kuitenkaan tulisi ottaa huomioon rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvia kustannuksia (HE 80/2000 vp s. 21). Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2007:1 katsonut, että menetettäväksi tuomittavaa rikoksen tuottamaa taloudellista hyötyä määrittäessä huumausaineiden myyntihintojen yhteismäärästä ei tule vähentää niiden ostohintoja (ks. myös KKO 2004:73, KKO 2005:17 ja KKO 2005:71).

Laajennetusta hyödyn menettämisestä säädetään luvun 3 §:ssä, jonka mukaan omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jos on tehty rikos, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta tai joka on erikseen pykälässä mainittu (ns. liipaisinrikos), ja jos rikos tyypillisesti on omiaan tuottamaan huomattavaa taloudellista hyötyä ja jos on syytä olettaa omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Menettämisseuraamukseen tuomitaan liipaisinrikoksen tekijä tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Omaisuus voidaan pykälän 2 momentin mukaan tuomita menetetyksi myös rikosentekijän läheisiltä henkilöiltä tai eräiltä häneen läheisesti liittyviltä oikeushenkilöiltä, jos on syytä olettaa, että omaisuus on siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi. Pykälän 3 momentin mukaan 2 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirretty yli viisi vuotta aikaisemmin kuin liipaisinrikos rikos on tehty. Pykälän 4 momentissa säädetään vielä, että tuomittaessa kaksi tai useampi samaan menettämisseuraamukseen he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Laajennetun hyödyn menettämisen osalta syyttäjän näyttökynnys (on syytä olettaa) on siten asetettu matalammaksi kuin mitä esimerkiksi rangaistukseen tuomitsemiseen vaadittavalta näytöltä edellytetään. Menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamista koskeneessa hallituksen esityksessä (HE 80/2000 vp) ehdotettiin, että rikosentekijällä olisi todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä. Eduskuntakäsittelyssä säännöstä kuitenkin muutettiin sen nykymuotoon niin, että todistustaakka on syyttäjällä, mutta näyttökynnys on normaalia matalampi (ks. PeVL 33/2000 vp s. 2—3 ja LaVM 14/2001 vp s. 3—5).

Menettämisseuraamuksen harkinnanvaraisuuteen liittyen esitöissä (HE 80/2000 vp s. 12—13 ja 15 sekä LaVM 14/2001 vp s. 4) ja oikeuskäytännössä (KKO 2006:51 ja KKO 2012:60) on katsottu, että laajennettu hyötykonfiskaatio on tarpeen rikoksissa, jotka tehdään nimenomaan hyötymistarkoituksessa, järjestäytyneesti tai muuten suunnitelmallisesti ja joihin liittyy monimutkaisia yritysjärjestelyjä ja muita keinoja häivyttää ja salata hyödyn syntytausta sekä sen liittymä rikokseen. Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2006:51, todettuaan laajennetun hyödyn menettämisen tuomitsemisen harkinnanvaraisuuden, katsonut, että kyseisessä asiassa vastaajalta takavarikoituja varoja ei ollut syytä toiminnan laatuun ja laajuuteen nähden tuomita valtiolle menetetyksi, vaikka kysymyksessä ei sinällään ollutkaan vähäiseksi katsottava rikollinen toiminta.

Säännöksessä tai sen esitöissä ei ole tarkasti määritelty, mitkä rikokset ovat tyypillisesti omiaan tuottamaan huomattavaa taloudellista hyötyä. Esitöissä (HE 80/2000 vp s. 13) on kuitenkin arvioitu huumausainerikosten, suurten alkoholi- ja väkiviinaerien salakuljettamisen ja myymisen sekä erilaisten talousrikosten olevan tyypillisesti luonteeltaan tällaisia rikoksia. Talousrikoksista kyseeseen on todettu tulevan esimerkiksi velallisen rikokset, petokset, veropetokset ja kätkemisrikokset, erityisesti rahanpesu. Laajennetun hyödyn menettämisen on lisäksi

tarkennettu koskevan nimenomaan törkeitä tekemuotoja. Lisäksi esitöissä on erikseen mainittu yritysasteelle jäänyt huumausaineen salakuljetus esimerkkinä siitä, että konkreettisen taloudellisen hyödyn syntymistä ei edellytetä (HE 80/2000 vp s. 24). Korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan KKO 2006:9 katsonut, että huumausainerikos on tyypillisesti luonteeltaan sellainen rikos, joka voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä. Ratkaisussa KKO 2012:60 on tässä suhteessa mainittu veropetokset.

Luvun 4 §:ssä on säännös rikoksentekevälíneen menettámisestá. Sen 1 momentin mukaan valtiolle menetetyksi on tuomittava rikoksen tekemisessá káytetty 1) ampuma- tai teráase sekä muu niihin rinnastettava hengenvaarallinen väline ja 2) muu esine tai omaisuus, jonka hallussapito on rangaistavaa. Pykälán 2 momentissa on lisäksi harkinnanvarainen säännös, jonka mukaan menetetyksi voidaan tuomita myös 1) esine tai omaisuus, jota on káytetty tahallisen rikoksen tekemisessá ja 2) oikeudenkäynnin kohteena olevaan tahalliseen rikokseen láheisesti liittyvä esine tai omaisuus, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen. Pykälán 3 momentin mukaan menetetyksi tuomitsemisen tarpeellisuutta harkittaessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota uusien rikosten ehkáisemiseen.

Luvun 5 §:ssä on säännös muun omaisuuden menettámisestá. Sen 1 momentin mukaan rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa. Tállainen ns. rikoksen tuote tai rikosesine voidaan 2 momentin perusteella tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi lisäksi silloin, jos menettámisseuraamus on tarpeen 1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympáristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi, 2) uusien rikosten ehkáisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen káyttöön, 3) säännöstelyá taikka maahan-tuontia tai maastavientiá koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi tai 4) luonnon tai ympáristön suojelemiseksi annettujen säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi. Pykälán 3 momentin perusteella menetetyksi voidaan tuomita myös väline, jota on káytetty menetetyksi tuomit-tavan esineen tai omaisuuden säilyttámiseen, jos menettámisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksista mahdollista panna täytántöön.

Luvun 6 §:ssä rajoitetaan 4 ja 5 §:n mukaisia menettámisseuraamuksia omaisuuden kuuluessa ulkopuoliselle. Sen 1 momentin mukaan menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksentekejälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltá, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittyemisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos hän on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Pykälán 2 momentissa on lisäksi säädetty, että esine tai omaisuus on sen omistusoikeudesta riippumatta tuomittava menetetyksi, jos sen omistajakin sitä hallussaan pitámällä syyllistyi rikokseen.

Luvun 7 § sisältää säännökset menettámisseuraamuksen raukeamisesta vastaajan menetellessá sellaisella menettámisseuraamusta koskevassa tuomiossa mainitulla tavalla, joka tekee menettámisseuraamuksen tarpeettomaksi. Kysymykseen tulee esimerkiksi esineen vaarattomaksi tekeminen.

Luvun 8 § sisältää säännökset arvon menettámisestá. Sen 1 momentin mukaan rikoksentekejä, rikokseen osallinen ja se, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty, voidaan tuomita esineen tai omaisuuden sijasta menettámään kokonaan tai osaksi sen arvo, jos esinettä tai omaisuutta ei voida tuomita menetetyksi 6 §:n 1 momentissa säädetyn rajoituksen vuoksi tai siksi, että esine tai omaisuus on kátketty tai sitä ei muutoin tavoiteta. Arvon menettámiseen voidaan

tuomita myös se, jolle esine tai omaisuus on siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä, taikka hän on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Pykälän 2 momentin mukaan arvoa ei kuitenkaan tuomita menetetyksi, jos 1 momentissa tarkoitettu henkilö saattaa todennäköiseksi, että esine tai omaisuus on hävitetty tai käytetty (ks. myös KKO 2011:61). Pykälän 3 momentissa säädetään siitä tilanteesta, kun kaksi tai useampi tuomitaan samaa esinettä tai omaisuutta koskevaan arvon menettämiseen.

Luvun 9 §:n mukaan menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain (692/1993) 3 §:ssä tarkoitetun virkamiehen vaatimuksesta. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaatumuksen ajaessaan yksin syytettyä. Korkeimman oikeuden mukaan asianomistaja voi vaatia menettämisseuraamuksen tuomitsemista, jos syyttäjä on peruuttanut syytteen, samaten muutoksenhaussa silloin, kun syyttäjä on esittänyt alemmassa oikeusasteessa menettämiskaatumuksen, mutta ei ole hakenut muutosta (KKO 2006:95). Pykälän 2 momentin mukaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä.

Luvun 10 §:ssä ovat säännökset menettämisseuraamuksen kohtuullistamisesta. Sen 1 momentin mukaan menettämisseuraamus saadaan jättää tuomitsematta, jos 1) hyöty taikka esineen tai omaisuuden arvo on vähäinen, 2) tekijä jätetään rangaistukseen tuomitsematta rikoslain 6 luvun 12 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla tai 3) menettämisseuraamuksen tuomitseminen olisi kohtuutonta ottaen huomioon rikoksen ja esineen tai omaisuuden laatu, vastaajan taloudellinen asema sekä muut olosuhteet. Lisäksi pykälän 2 momentin mukaan menettämisseuraamus voidaan 1 momentissa mainituilla edellytyksillä määrätä koskemaan esineen tai omaisuuden sijasta sen arvoa taikka vain osaa esineestä tai omaisuudesta tai sen arvosta. Menetetyksi voidaan niin ikään tuomita osa sekä esineestä tai omaisuudesta että sen arvosta. Menetetyksi voidaan tuomita myös osa hyödystä. Oikeuskäytännöstä ks. KKO 2005:76, KKO 2007:85, KKO 2009:26, KKO 2010:10, KKO 2010:40 ja KKO 2014:73.

Luvun päättävä 11 § sisältää erinäisiä säännöksiä menettämisseuraamuksista. Pykälän 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksesta mahdollisesti vastuussa olevaan sovelletaan, mitä rikosasian epäilyistä tai vastaajasta säädetään. Pykälän 2 momentissa säädetään menetetyksi tuomitun hyödyn ja sitä vastaavan vahingonkorvauksen välisestä suhteesta. Momentin mukaan jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 3 momentissa tarkoitetun ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Suorituksen saamisen edellytyksenä on, että hakijalle on tuomittu menettämisseuraamusta vastaava korvausta tai edunpalautusta. Momentissa on tarkempia määräyksiä menettelystä suoritusta valtion varoista haettaessa sekä eräistä muista suorituksen hakemiseen ja saamiseen liittyvistä kysymyksistä.

Pykälän 3 momentissa säädetään menetetyksi tuomittuun rikoksentekovälineeseen, rikoksen tuotteeseen tai rikoksen kohteeseen kohdistuvan vakuusoikeuden haltijan asemasta eräissä tilanteissa.

2.2 Direktiivin sisältö ja suhde Suomen lainsäädäntöön

Tässä jaksossa käydään menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi artiklakohtaisesti läpi ja arvioidaan, mitkä artikkelit edellyttävät lainsäädännön muuttamista. Direktiivin lainsäädäntö-

velvoitteet koskevat lähinnä menetetyksi tuomitsemisen aineellisia edellytyksiä sekä oikeusturvatakeita.

Kohde (1 artikla)

Artiklan 1 mukaan direktiivillä vahvistetaan omaisuuden jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevat vähimmäissäännöt. Koska kyse on vähimmäisvelvoitteista, jäsenvaltiot voivat kansallisessa lainsäädännössään säätää myös pidemmälle meneviä säännöksiä menetetyksi tuomitsemisesta. Tämä todetaan myös johdanto-osan kappaleessa 22. Artiklan kohdan 2 mukaan direktiivi ei vaikuta menetetyksi tuomitsemisen mahdollistaviin menettelyihin.

Edellä selostetun mukaan yleissäännökset menettämisseuraamuksista sisältyvät rikoslain 10 lukuun. Menettämisseuraamuksista säädetään myös erityissäännöksissä, kuten esimerkiksi rahapesurikoksiin liittyvässä rikoslain 32 luvun 12 §:ssä ja huumausainerikoksia koskevassa 50 luvun 6 §:ssä. Menettämisseuraamuksista on myös säännöksiä rikoslainsäädännön ulkopuolella, esimerkiksi metsästyslain (615/1993) 80 §:ssä. Direktiivi ei edellytä menetetyksi tuomitsemista koskevan lainsäädännön muuttamista kuin ainoastaan siltä osin kuin voimassa oleva lainsäädäntö ei mahdollista menetetyksi tuomitsemista direktiivissä edellytetyissä tilanteissa. Estettä ei toisaalta ole ulottaa direktiivistä johtuvia lainsäädäntömuutoksia sellaisiin tilanteisiin, joihin direktiivillä ei puututa. Jäljempänä selostetun mukaisesti direktiiviä ei ehdoteta pantavaksi täytäntöön siten, että säädettäisiin erilliset säännökset pelkästään direktiivissä tarkoitettuja tilanteita varten, vaan direktiivin edellyttämät lainsäädäntömuutokset ehdotetaan sisällytettäväksi rikoslain 10 lukuun.

Määritelmät (2 artikla)

Artikla sisältää määritelmät direktiivissä käytetyistä termeistä. Rikoshyödyn määritelmä kattaa 1 kohdan mukaan rikoksen tuottaman, sekä välittömän että välillisen taloudellisen edun. Rikoshyötyyn voi kuulua mikä tahansa omaisuus tai mitkä tahansa taloudellista arvoa omaavat edut. Se käsittää myös rikoksen välittömästi tuottaman hyödyn myöhemmän uudelleensijoittamisen tai muuntamisen.

Direktiivin johdanto-osan kappaleen 11 mukaan rikoshyödyn käsitteen tulisi kattaa sekä rikollisesta toiminnasta suoraan saatava hyöty että kaikki välilliset etuudet, mukaan lukien välittömän hyödyn myöhempi uudelleen sijoittaminen tai muuntaminen. Rikoshyötyyn voi näin ollen sisältyä myös sellainen omaisuus, joka on kokonaan tai osittain muunnettu tai vaihdettu muuksi omaisuudeksi. Sama pätee omaisuuteen, joka on sekoitettu laillisista lähteistä hankitun omaisuuden kanssa, sekoittuneen hyödyn arvioituun arvoon asti. Rikoshyötyyn voivat kappaleen mukaan sisältyä myös tulot tai muut etuudet, jotka johtuvat rikoshyödyistä tai omaisuudesta, joksi rikoshyöty on muunnettu tai vaihdettu tai johon se on sekoitettu.

Johdanto-osan kappaleen 14 mukaan puitepäätöksellä 2001/500/YOS velvoitetaan jäsenvaltiot mahdollistamaan rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn menetetyksi tuomitseminen lainvoimaisen tuomion perusteella sekä rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn arvoa vastaavan omaisuuden menetetyksi tuomitseminen. Nämä velvoitteet olisi kappaleen perusteella pidettävä voimassa niiden rikosten osalta, jotka eivät kuulu direktiivin soveltamisalaan, ja direktiivissä määritelty rikoshyödyn käsite olisi tulkittava samalla tavalla niiden rikosten osalta, jotka eivät sisälly direktiivin soveltamisalaan.

Rikoslain 10 luvun 2 §:n mukaan rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Pykälässä ei täsmennetä, mitä taloudellisella hyödyllä tarkoitetaan. Selvää on, että se kattaa 2 artiklan 1 kohdassa tarkoitettua välittömän rikoksen tuottaman taloudellisen

edun. Rikoslain 10 luvun 2 §:n sanamuoto mahdollistaa myös rikoksen välillisesti tuottaman taloudellisen edun tulkitsemisen pykälässä tarkoitetuksi taloudelliseksi eduksi, mutta yleensä on suhtauduttu varauksellisesti siihen, että välillinen hyöty olisi konfiskoitavissa. Toisaalta jaottelun välitön vai välillinen hyöty merkitystä on omiaan vähentämään se, että hyödyn menettäminen lähes poikkeuksetta toteutetaan arvokonfiskaationa. Toisin sanoen rikoksella saadun omaisuuden tai sen tilalle tulleen omaisuuden asemesta tuomitaan omaisuuden arvo menetetyksi.

Kansallisen lain säännöksiä on direkttiivien tulkintavaikutuksesta johtuen tulkittava niin, että direkttiivin tarkoittama päämäärä saavutetaan. Siten rikoshyödyn määritelmää olisi tulkittava direkttiivin 2 artiklan 1 kohdan sanamuodon ja tarkoituksen mukaan. Viime kädessä kansallinen laki olisi jätettävä soveltamatta, jos se on ristiriidassa unionin oikeuden kanssa. Direkttiiviä täytäntöönpannassa lähtökohtana kuitenkin tulisi olla, että kansallinen lainsäädäntö saatetaan sopusointuun direkttiivin velvoitteiden kanssa siten, että ristiriidat lain ja direkttiivin säännösten välillä poistetaan. Nyt käsiteltävässä tapauksessa rikoshyödyn sanamuodon muuttaminen sinällään ei olisi välttämätöntä, koska sanamuotojen välillä ei ole ristiriitaa. Välillisen hyödyn sisällyttäminen rikoshyödyn määritelmään ei luonnollisestikaan merkitse luopumista syy yhteydestä rikollisen teon ja hyödyn välillä. Toinen vaihtoehto olisi se, että lakiin otettaisiin hyödyn määritelmä, kuten on tehty esimerkiksi Ruotsissa, tai että rikoslain 10 luvun 2 §:ää muutettaisiin niin, että siitä näkyisi mahdollisuus arvon menettämiseen ja esineellisen konfiskaation osalta mahdollisuus tuomita menetetyksi rikoksella saatu omaisuus tai sen tilalle tullut omaisuus.

Rikoshyödyn määritelmä on ollut arvioitavana myös muita konfiskaatiota koskevia EU-instrumentteja ja kansainvälisiä sopimuksia voimaan saatettaessa. Puitepäättöksen 2001/500/YOS (neuvoston puitepäättös rahanpesusta, rikosentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittamisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimisesta ja menetetyksi tuomitsemisesta), johon direkttiivin johdanto-osan kappaleessa 14 siis viitataan, 3 artiklan 2 kappaleen mukaan ilmaisulla rikoksen tuottama hyöty on puitepäättöksessä sama merkitys kuin vuoden 1990 yleissopimuksen 1 artiklassa. Mainitulla yleissopimuksella tarkoitetaan rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista koskevaa Euroopan neuvoston vuoden 1990 yleissopimusta (SopS 53/1994, jäljempänä vuoden 1990 yleissopimus). Vuoden 1990 yleissopimuksen 1 artiklan a) kohdan mukaan ”rikoksen tuottamalla hyödyllä” tarkoitetaan rikoksista koituvaa taloudellista etuutta. Kohdan mukaan etuus voi olla mitä tahansa artiklan b) kohdassa määriteltyä omaisuutta. Artiklan b) kohdan mukaan ”omaisuus” tarkoittaa kaikkea aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä asiakirjoja tai muita todistuksia omistuksesta tai oikeudesta omaisuuteen. Yleissopimusta koskevan selitysmuistion mukaan rikoshyödyn laajalla määritelmällä on haluttu varmistaa esimerkiksi sijaan tulleen tai rikoksesta välillisesti peräisin olevan omaisuuden lähtökohtainen sisältyminen määritelmään. Vuoden 1990 yleissopimus on tullut voimaan Suomessa 1 päivänä heinäkuuta 1994.

Tämän jälkeen on tullut voimaan rikoksen tuottaman hyödyn rahanpesua, etsintää, takavarikkoa ja menetetyksi tuomitsemista ja terrorismin rahoittamista koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus (jäljempänä vuoden 2005 yleissopimus), jota Suomi ei ole ratifioinut. Sopimuksen Suomen lainsäädännölle mahdollisesti aiheuttama muutostarve on arvioitu melko vähäiseksi ja sen on katsottu liittyvän tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin eikä sopimuksen velvoitaviin määräyksiin. Vuoden 2005 yleissopimuksessa rikoshyödyllä tarkoitetaan taloudellista etuutta, joka on välittömästi tai välillisesti peräisin rikollisesta toiminnasta. Kohdan mukaan tällainen etuus voi olla mitä tahansa artiklan b) kohdassa määriteltyä omaisuutta. Artiklan b) kohdan mukaan ”omaisuus” tarkoittaa kaikenlaista aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä oikeudellisia asiakirjoja, jotka osoittavat omistusoikeuden tai osuuden sel-

laiseen omaisuuteen. Sopimuksen artiklassa 5 on lisäksi säädetty, että sopimuksen mukaisten menettämisseuraamusten tulee ulottua rikoshyödyn sijaan tulleeeseen omaisuuteen, laillisista lähteistä hankitun omaisuuden kanssa sekoitettuun omaisuuteen sekoittuneen hyödyn arvioituun arvoon asti ja rikoshyödyllä saatuihin tuloihin tai muihin etuuksiin, jotka johtuvat rikoshyödyistä tai omaisuudesta, joksi rikoshyöty on muunnettu tai vaihdettu tai johon se on sekoitettu.

Vaikka Suomi ei ole ratifioinut vuoden 2005 yleissopimusta, ei sopimuksen sisältämää rikoshyödyn määritelmää voida pitää tässä tarkastelussa merkityksettömänä. Suomi on nimittäin ratifioinut kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen (jäljempänä Palermon sopimus), jonka 2 artiklan e kohdassa rikoshyödyn käsite on määritelty pitkälti yhtenevästi vuoden 2005 yleissopimuksen kanssa. Tämä on todettu myös vuoden 2005 yleissopimuksen selitysmuistiossa, jonka 34 kohdan mukaan sopimuksessa käytetty rikoshyödyn määritelmä on saatu Palermon sopimuksesta. Palermon sopimuksen 12 artiklaan perustuen Suomikin on siten sitoutunut tuomitsemaan menetetyksi näin määritellyn rikoshyödyn Palermon sopimuksen soveltamisalaan kuuluvien rikosten osalta. Palermon sopimusta hyväksyessä ei toisaalta ole nähty tarvetta kansallisille lainmuutoksille menettämisseuraamuksia koskevan sääntelyn osalta.

Esityksessä ehdotetaan, että lakiin lisättäisiin säännös siitä, mitä rikoshyödyllä tarkoitetaan. Määritelmän etuna olisi se, että siten varmistettaisiin se, ettei direktiivin ja kansallisen lain tarkoituksen välillä ole ristiriitaa. Lisäksi määritelmällä voitaisiin vähentää hyödyn käsitteeseen liittyviä tulkintaongelmia. Määritelmä myös asettaisi nykyistä selkeämmät ja laissa määritellyt rajat sille, millainen hyöty olisi konfiskoitavissa.

Artiklan 2 kohdan mukaan omaisuudella tarkoitetaan aineellista tai aineetonta omaisuutta. Omaisuus voi olla irtainta tai kiinteää taikka oikeudellisia asiakirjoja tai välineitä, joilla todistetaan omistusoikeus tai muu oikeus omaisuuteen. Rikoksentekovälineen määritelmä kattaa 3 kohdan mukaan kokonaan tai osaksi rikoksen tekemiseen käytetyn omaisuuden tai omaisuuden, jota aiotaan käyttää rikoksen tekemiseen.

Omaisuutta ei rikoslain 10 luvussa määritellä, mutta sen on tulkittu kattavan sekä aineellisen että aineettoman omaisuuden. Sekä laajennetun hyödyn että rikoksentekovälineen menetetyksi tuomitsemista koskevien säännösten mukaan menettämisseuraamuksen kohteena on omaisuus. Rikoksentekovälineenä 10 luvun 4 §:ssä mainitaan myös esine. Määritelmä kattaa rikoksen tekemiseen tosiasiallisesti käytetyn esineen tai omaisuuden lisäksi rikokseen läheisesti liittyvän esineen tai omaisuuden, joka on yksinomaan tai pääasiallisesti tahallista rikosta varten hankittu tai valmistettu taikka ominaisuuksiltaan erityisen sovelias tahallisen rikoksen tekemiseen. Pykälässä määritelty rikoksentekoväline kattaa myös direktiivin määritelmässä tarkoitettua omaisuuden, jota aiotaan käyttää rikoksen tekemiseen. Estettä ei muutoinkaan ole sille, että jäsenvaltioiden kansallisen lain terminologia jossain määrin poikkeaa direktiivissä käytetyistä sanamuodoista, kunhan lainsäädäntö mahdollistaa direktiivissä tarkoitettujen rikoksentekovälineiden ja omaisuuden tuomitsemisen menetetyksi direktiivissä edellytetyn laajuksena.

Menetetyksi tuomitsemisella tarkoitetaan tuomioistuimen määräämää rikokseen liittyvän omaisuuden lopullista menetystä (4 kohta). Määritelmä vastaa aikaisemmissa EU:n lainsäädäntöinstrumenteissa käytettyjä menetetyksi tuomitsemisen määritelmiä (esimerkiksi puitepäätös 2005/212/YOS), jotka eivät ole edellyttäneet lainsäädännön muuttamista. Vakiintuneeseen kotimaiseen määritelmään sisältyy myös se, että menetetty omaisuus lankeaa valtiolle. Aineettomia oikeuksia koskevassa lainsäädännössä, esimerkiksi tavaramerkkilain (7/1964) 41 §:n 1 momentissa, on tosin säännöksiä, joiden mukaan rikoksen johdosta menetettävä omaisuus voi langeta loukatun oikeuden haltijalle (ns. siviilikonfiskaatio). Näissä tapauksissa ei

kuitenkaan ole kysymys rikoslain 10 luvussa tarkoitetuista menettämisseuraamuksista, eikä myöskään direktiivi koske tällaisia tapauksia.

Kohta 5 sisältää jäädyttämisen määritelmän. Sillä tarkoitetaan omaisuuden luovuttamisen, tuhoamisen, muuntamisen, hallinnan siirron tai siirtämisen väliaikaista kieltoa. Jäädyttäminen voi tarkoittaa myös omaisuuden väliaikaista haltuunottoa tai määräysvaltaan ottamista.

Suomessa direktiivin tarkoittamina jäädyttämistoimenpiteinä voisivat tulla kyseeseen pakkokeinolain (806/2011) 6 luvussa tarkoitettu vakuustakavarikko ja väliaikainen vakuustakavarikko sekä 7 luvussa tarkoitettu takavarikko silloin, kun mainittujen toimenpiteiden tarkoituksena on turvata myöhempi menetetyksi tuomitseminen.

Kohdan 6 mukaan rikoksella direktiivissä tarkoitetaan 3 artiklassa tarkoitettuja rikoksia.

Soveltamisala (3 artikla)

Artikla sisältää 11-kohtaisen luettelon EU-lainsäädännöllä harmonisoiduista rikoksista, joihin direktiivin velvoitteita sovelletaan. Näitä rikoksia ovat artiklassa mainituissa lainsäädäntöinstrumenteissa mainitut lahjusrikokset, euron väärentäminen, maksuvälinepetokset, rahanpesu-, terrorismi- ja huumausainerikokset, järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen, ihmiskauppa, lapsen seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja riistoon liittyvät rikokset sekä tietojärjestelmiin kohdistuvat rikokset. Myös tulevaisuudessa harmonisoitavat rikokset kuuluvat direktiivin soveltamisalaan edellyttäen, että myöhemmin hyväksyttävissä lainsäädäntöinstrumenteissa direktiivin velvoitteet ulotetaan kyseisiin rikoksiin.

Artiklasta seuraa, että direktiivissä edellytetty menetetyksi tuomitseminen ja jäädyttäminen on ulotettava artiklassa lueteltuihin rikoksiin. Rikokset on Suomen lainsäädännössä säädetty rangaistaviksi, jolloin niihin soveltuvat myös menettämisseuraamuksia sekä menettämisseuraamuksen turvaamiseksi tehtäviä vakuustakavarikkoa ja takavarikkoa koskevat säännökset. Muihin rikoksiin direktiivin velvoitteita ei edellytetä sovellettavaksi. Koska direktiivissä säädetään ainoastaan vähimmäisvelvoitteista, estettä ei ole myöskään sille, että menetetyksi tuomitseminen ja jäädyttäminen direktiivin edellyttämässä laajuudessa ulotettaisiin myös muihin kuin direktiivissä tarkoitettuihin rikoksiin. Jos menetetyksi tuomitsemista koskevat säännökset rajattaisiin 3 artiklassa lueteltuihin rikoksiin, jouduttaisiin säätämään erilliset säännökset EU-lainsäädännöllä harmonisoituihin rikoksiin liittyvistä menettämisseuraamuksista. Lainsoveltamisen kannalta tämä olisi monimutkainen ratkaisu. Olisi selkeämpää sisällyttää direktiivin edellyttämät lainsäädäntömuutokset menettämisseuraamuksia koskevaan rikoslain 10 lukuun, jolloin ne soveltuisivat myös muihin kuin direktiivin 3 artiklassa lueteltuihin rikoksiin liittyviin menettämisseuraamuksiin. Esityksessä ei siten ehdoteta rajattavaksi ehdotettuja lainsäädäntömuutoksia 3 artiklassa mainittuihin rikoksiin.

Menetetyksi tuomitseminen (4 artikla)

Artiklan 1 kohdassa jäsenvaltiot veloitetaan mahdollistamaan rikosshyödyn ja rikoksentekevälaineiden tai niiden arvoa vastaavan omaisuuden menetetyksi tuomitseminen kokonaan tai osittain. Edellytyksenä on rikoksen johdosta annettu lainvoimainen tuomio, joka on voitu antaa myös menettelyssä, jossa asia on tutkittu ja ratkaistu vastaajan poissaolosta huolimatta. Kohtaan liittyy johdanto-osan kappale 14, jossa muun muassa sallitaan se, että jäsenvaltiot voivat säätää arvokonfiskaation toissijaiseksi tai vaihtoehtoiseksi esinekonfiskaatioon nähden.

Voimassa oleva lainsäädäntö vastaa 1 kohdan velvoitteita. Rikosshyöty voidaan tuomita menetetyksi joko esineellisenä tai arvona. Rikoksentekevälaineen osalta esinekonfiskatio on ensisi-

jainen, mutta 10 luvun 8 §:ssä mahdollistetaan myös arvon tuomitseminen menetetyksi. Artiklan 1 kohta edellä selostetun mukaan jättää jäsenvaltion harkintaan etusijajärjestyksen esine- ja arvokonfiskaation välillä. Siten lainsäädäntöä ei ole tarpeen muuttaa.

Kohdan 2 mukaan menetetyksi tuomitsemisen tulee olla mahdollista myös tilanteessa, jossa 1 kohdassa tarkoitettua tuomiota ei ole voitu antaa siksi, että epäilty tai syytetty on sairas tai paennut. Edellytyksenä kuitenkin on, että rikosoikeudellinen menettely on aloitettu rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti ja että menettely olisi voinut johtaa rikostuomioon, jos epäilty tai syytetty olisi voinut osallistua oikeudenkäyntiin. Kohtaan 2 liittyy direktiivin johdanto-osan kappale 15, jonka mukaan 4 artiklan 2 kohdan velvoitteen noudattamiseksi riittää, että jäsenvaltiolla olisi asianosaisen poissa ollessa toteutettavia menettelyjä sairaus- ja pakenemistapauksia varten. Lisäksi nimenomaisesti pakotilannetta silmällä pitäen kappaleessa todetaan, että jäsenvaltiot voivat edellyttää, että asianomainen henkilö kutsutaan menetetyksi tuomitsemista koskevaan menettelyyn tai se saatetaan hänen tietoonsa.

Rikoslain 10 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan menettämisseuraamuksen yleisenä edellytyksenä on rikos. Pykälän 2 momentissa on erityissäännös, jonka mukaan menettämisseuraamus voi perustua myös alle 15-vuotiaan tai syyntakeettoman tekoon. Laissa ei ole nimenomaista säännöstä konfiskaatiovaatimuksen tutkimisesta ilman rangaistusvaatimusta eli niin sanotusta konfiskaatioprosessista, mutta tätä mainittu 2 kohdan sääntely asiallisesti edellyttää, samoin se, että menettämisseuraamuksen tuomitsemisen lyhin vanhentumisaika on viisi vuotta, vaikka sen perustava rikos saattaa vanhentua nopeamminkin (RL 8:9). Konfiskaatioprosessia on muutoinkin pidetty vanhastaan mahdollisena (ks. HE 80/2000 vp s. 21 ja oikeuskäytännöstä esim. KKO 1938 I 24 ja KKO 2014:72). Yleinen mahdollisuus konfiskaatioprosessiin näkyy nykyisin epäsuorasti oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, jäljempänä ROL) 4 luvun 12 §:stä, jonka mukaan muuta rikoksen julkisoikeudellista seuraamusta kuin rangaistusta koskeva vaatimus, kuten konfiskaatiovaatimus (HE 40/1990 vp s. 58), käsitellään siinä tuomioistuimessa, joka olisi toimivaltainen käsittelemään syytteen.

Näin ollen voimassa oleva lainsäädäntö sallii direktiivin 4 artiklan 2 kohdassa edellytetyn mukaisesti sen, että menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikka ketään ei ole rikoksesta tuomittu rangaistukseen. Asia ei kuitenkaan voimassa olevan lain säännöksistä suoraan ilmene. Tilannetta selkeyttäisi se, että lakiin lisättäisiin tästä nimenomainen säännös. Säännös olisi perusteltua kirjata lakiin nykykäytäntöä vastaavan laajuisena. Toisin sanoen, koska nykyisin on katsottu, että mahdollisuus käsitellä konfiskaatiovaatimus ilman syytettä ei rajoitu vain tiettyihin tapauksiin, ei sitä myöskään lakiin otettavalla säännöksellä olisi järkevää rajata direktiivissä edellytettyihin tilanteisiin. Menettelyllisesti säännöksessä kuitenkin tulisi olla takeet siitä, että konfiskaatioprosessiin soveltuisivat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet, kuten vähimmäisvaatimuksena se, että henkilö on haastettu häntä koskevaan konfiskaatioprosessiin.

Lakiin ehdotetaan lisättäväksi myös säännös menettämisseuraamusta koskevan asian käsitteystä vastaajan poissaolosta huolimatta edellä kuvatussa pakoilutapauksessa. Tämä johtuu siitä, että ROL 8 luvun 11 §:n 1 momentin mahdollistaa nykyisin enintään 10.000 euron suuruisen menettämisseuraamuksen tuomitsemisen vastaajan poissaolosta huolimatta. Direktiivissä puolestaan ei aseteta euromääräistä rajoitusta 4 artiklan 2 kohdan velvoitteelle, jolloin lainmuutos on perusteltu. Sairaustapaukset tulisivat katetuiksi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:n säännöksellä, jossa säädetään edunvalvojan määräämisestä asianosaiselle, joka sairauden tai siihen rinnastettavan esteen vuoksi ei kykene valvomaan etuaan oikeudenkäynnissä. Ehdotettavissa säännöksissä säädettäisiin edunvalvojan määräämisestä myös oikeudenkäyntiä karttavalle, poissaolevalle vastaajalle.

Laajennettu menetetyksi tuomitseminen (5 artikla)

Artikla sisältää laajennettua menetetyksi tuomitsemista koskevan velvoitteen. Edellyttäen, että henkilö on tuomittu rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, tuomitulle kuuluva omaisuus tulee voida tuomita menetetyksi, jos tuomioistuim on vakuuttunut siitä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta (1 kohta).

Kohdassa 2 täsmennetään 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen käsitettä. Sen tulee kattaa vähintään kohdissa a) — d) tarkoitetuissa puitepäätöksissä ja direktiiveissä tarkoitetut rikokset 2 kohdan mukaisin edellytyksin. Kyseeseen tulevat lahjusrikokset, rikollisjärjestön toimintaan osallistuminen ainakin taloudellista hyötyä tuottaneissa tapauksissa, lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä ja riistoa koskevat rikokset sekä tietyt tietojärjestelmiin kohdistuvat rikokset.

Laajennetusta hyödyn menettämisestä säädetään rikoslain 10 luvun 3 §:ssä. Sen 1 momentin 1 kohdan mukaan laajennetun hyötykonfiskaation edellytyksenä ensinnäkin on, että on tapahtunut rikos, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta tai sellaisen rikoksen rangaistavaan yritykseen. Lisäksi kätkemisrikos ja rahanpesu (rikoslain 32 luvun 1 ja 6 §), salakuljetus (46 luvun 4 §) sekä huumausainerikos ja huumausainerikoksen edistäminen (rikoslain 50 luvun 1 ja 4 §) mahdollistavat laajennetun hyötykonfiskaation. Mainittuja 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja rikoksia on usein kutsuttu oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa liipaisinrikoksiksi, koska kyseisen rikoksen käsillä olo laukaisee mahdollisuuden tuomita laajennettuun hyötykonfiskaatioon. Liipaisinrikoksen tulee lisäksi luonteeltaan olla sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä.

Laajennetun hyötykonfiskaation kohteena on 10 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan omaisuus, jonka on syytä olettaa olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Omaisuus voidaan tuomita menetetyksi liipaisinrikokseen syyllistyneeltä tai osalliselta taikka siltä, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Lisäksi pykälän 2 momentissa mahdollistetaan laajennetun hyötykonfiskaation kohdistaminen tiettyjen 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden läheisten tahojen omaisuuteen. Direktiivin täytäntöönpanon kannalta viimeksi mainittu säännös liittyy jäljempänä selostettuun 6 artiklaan.

Direktiivin 5 artiklasta seuraa velvoite laajentaa 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisen liipaisinrikosten luetteloa. Kohdan 2 alakohdassa a tarkoitetut lahjusrikokset koskevat rikoslain 16 luvun 13 ja 14 §:ssä sekä 40 luvun 1 ja 2 §:ssä tarkoitettuja lahjusrikoksia ja niiden törkeitä tekemuotoja silloin, kun rikoksessa on osallisena unionin toimielinten tai jäsenvaltioiden virkamiehiä. Lisäksi kohta kattaa rikoslain 30 luvun 7, 7 a, 8 ja 8 a §:ssä rangaistaviksi säädetty lahjomisen ja lahjuksen ottamisen elinkeinotoiminnassa sekä rikosten törkeät tekemuodot. Mainittujen rikosten törkeistä tekemuodoista säädetty enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta, joten ne ovat jo nykyisin rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja rikoksia. Perustekomuodoista säädetty enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, joten 5 artiklasta seuraa velvoite lisätä ne direktiivin tarkoittamissa tilanteissa 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetuiksi rikoksiksi eli kun kyse on EU:n tai jäsenvaltion virkamiesten tekemistä lahjusrikoksista. Aikaisemmin 3 artiklan yhteydessä esitetyt perusteet puoltaisivat myös muiden virkamiesten tekemien lahjusrikosten sisällyttämistä liipaisinrikosten luetteloon.

Alakohdassa b tarkoitetut puitepäätöksessä 2008/841/YOS tarkoitetut rikollisjärjestön toimintaan osallistumiseen liittyvät rikokset on säädetty rangaistavaksi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä. Enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. Siten b alakohdasta seuraa velvollisuus sisällyttää järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan rikosten luetteloon sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta on saatu ta-

loudellista hyötyä. Taloudellista hyötyä koskeva raja ei kuitenkaan liene välttämätön, ottaen huomioon edellä 3 artiklan yhteydessä esitetyn lisäksi laajennetun hyötykonfiskaation yleinen edellytys liipaisinrikoksen taloudellista hyötyä tuottavasta luonteesta. Lisäksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisessa kyse on useimmiten taloudellisen edun tavoittelusta. Voidaan myös olettaa, että ne tapaukset, joissa liipaisinrikoksena olisi rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä tarkoitettu teko, olisivat erittäin harvinaisia, koska kyseistä säännöstä ei ylipäättään ole käytännössä juurikaan sovellettu.

Alakohdassa c mainitaan tietyt niin sanotun lasten seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan direktiivin (2011/93/EU) rikokset. Direktiivissä tarkoitettut rikokset voivat tapauksesta riippuen täyttää rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitettun ihmiskaupan tai törkeän ihmiskaupan, rikoslain 20 luvun 9:n tai 9 a §:n mukaisen parituksen, törkeän parituksen, rikoslain 17 luvun 18 §:ssä tarkoitettun sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittämisen tai 18 a §:ssä tarkoitettua törkeää sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisen taikka rikoslain 20 luvun 8 b §:n 2 momentin mukaisen lapsen houkuttelemisen seksuaalisiin tarkoituksiin koskevan rikoksen tunnusmerkistön. Ihmiskaupparikoksista ja muiden edellä lueteltujen rikosten törkeistä tekemuodoista säädettyjen rikosten enimmäisrangaistukset mahdollistavat jo nykyisin niiden luokitteluun rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitetuiksi rikoksiksi. Luetteloon olisi kuitenkin lisättävä rikoslain 17 luvun 18 §:ssä sekä 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa ja 20 luvun 9 §:ssä tarkoitettut rikokset, joista nykyisellään säädetty enimmäisrangaistus on alle neljä vuotta vankeutta. Myöskään alakohdasta c ei seuraisi velvollisuutta ulottaa laajennettua hyötykonfiskaatiota muihin kuin c kohdassa mainittuihin, direktiivissä 2011/93/EU tarkoitettuihin lapsiin kohdistuviin rikoksiin. Aikaisemmin selostetut perusteet olla rajaamatta direktiivin velvoitteita EU-lainsäädännöllä harmonisoituihin rikoksiin soveltuvat myös alakohdan c tilanteisiin.

Alakohdassa d viitataan niin sanotun tietoverkkorikossdirektiivin (2013/40/EU) 4 ja 5 artikloissa tarkoitettuihin rikoksiin. Kyseessä ovat laitonta tietojärjestelmän häirintää ja laitonta datan vahingoittamista tarkoittavat teot silloin kun käsillä on mainitun direktiivin 9 artiklan 3 kohdassa tarkoitettu tilanne (ns. bot-verkkoa koskevat tilanteet). Direktiivi edellyttää tällöin vähintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksen enimmäistason sisällyttämistä kansalliseen lainsäädäntöön. Direktiivi on pantu kansallisesti täytäntöön laeilla 368—372/2015, jotka tulivat voimaan 4.9.2015.

Mainitun 9 artiklan 3 kohdassa tarkoitettut tilanteet on sisällytetty kvalifiointiperusteeksi törkeää tietojärjestelmän häirintää (RL 38:7b), törkeää tietoliikenteen häirintää (RL 38:6) ja uutta törkeää datavahingontekoa (RL 35:3b) koskeviin pykäliin. Koska mainittuihin näissä törkeissä tekemuodoissa enimmäisrangaistus on viisi vuotta vankeutta, ne ovat rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuja rikoksia.

Direktiivin d alakohdassa viitataan myös tietoverkkorikossdirektiivin niin sanottuja tietoverkkorikosvälineitä koskevaan 7 artiklaan. Käytännössä artiklassa tarkoitettu rikos olisi vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle (RL 34:9a). Koska rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on kaksi vuotta vankeutta, käsiteltävän direktiivin 5 artiklan 2 kohdan d alakohdasta seuraa velvoite lisätä rikoslain 34 luvun 9 a §:ssä tarkoitettu vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin rikosten luetteloon.

Muutoin rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentin edellytys siitä, että liipaisinrikoksen tulee voida tuottaa taloudellista hyötyä sekä että oletama siitä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta, vastaavat lähtökohdiltaan direktiivin 5 artiklan velvoitetta. Säännöstä selvennetään johdanto-osan kappaleessa 21. Sen mukaan riittävää on, että jäsenvaltiot säätäisivät, että tuomioistuin pitää todennäköisenä tai voi kohtuudella olettaa olevan huomattavasti todennäköi-

sempää että omaisuus on hankittu rikollisen toiminnan kuin muun toiminnan avulla. Esimerkkinä seikasta, jonka perusteella voitaisiin päätellä omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta, mainitaan se, että henkilön omaisuus on suhteettoman suuri verrattuna hänen laillisiin tuloihinsa.

Toisin kuin 10 luvun 3 §:ssä, 5 artiklassa ei mainita lisäedellytyksenä sitä, että rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn tulisi olla huomattavaa tai että vähäinen rikollinen toiminta, josta omaisuuden oletetaan olevan peräisin, olisi suljettu 5 artiklassa tarkoitetun rikollisen toiminnan ulkopuolelle. Näin ollen 5 artikla edellyttäisi mainittujen rajoitusten poistamista 10 luvun 3 §:n 1 momentista. Toisaalta vaikka kyseiset rajoitukset 3 §:stä poistettaisiin, voimaan jäisi 10 luvun 10 §:n säännös menettämisseuraamuksen kohtuullistamisesta, jonka 1 momentin 1 ja 3 kohtiin sisältyy mahdollisuus jättää menettämisseuraamus tuomitsematta hyödyn vähäisyyden taikka rikoksen laadun tai omaisuuden laadun, vastaajan taloudellisen aseman taikka muiden olosuhteiden perusteella. Direktiivistä ei seuraa velvollisuutta poistaa jäsenvaltioiden kansalliseen lainsäädäntöön perustuvia kohtuuslausekkeita. Tähän mahdollisuuteen viittaa direktiivin johdanto-osan kappale 18, jonka mukaan jäsenvaltiot voivat säätää, että menetetyksi tuomitsemisesta ei pitäisi antaa päätöstä, jos se aiheuttaisi kansallisen lainsäädännön mukaan kohtuuttomia vaikeuksia asianomaiselle henkilölle kyseisen tapauksen olosuhteiden perusteella.

Voimassa oleva säännös laajennetusta hyödyn menettämisestä on harkinnanvarainen. Myös 5 artiklassa käytetään harkinnanvaraista sanamuotoa. Harkinnanvaraisuuteen liittyy direktiivin johdanto-osan kappale 20, jossa huomioon otettavina seikkoina mainitaan esimerkiksi se, että rikos on tehty järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa tai että tarkoituksena on ollut saada säännöllistä tuottoa rikoksista. Esityksessä rikoslain 10 luvun 3 §:n säännös ehdotetaan jätettäväksi harkinnanvaraiseen muotoon. Pykälään kuitenkin lisättäisiin eräitä tuomioistuinten harkintaa ohjaavia seikkoja, kuten direktiivin johdanto-osaan kirjattua kriteeriä vastaavana seikkana se, saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista. Ratkaisua on tarkemmin perusteltu jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Kuten edellä olevasta ilmenee, 5 artiklasta ei seuraa velvollisuutta ottaa käyttöön käännettyä todistustaakkaa. Esityksessä kuitenkin ehdotetaan rikoslain 10 lukuun lisättäväksi säännös väittämis- ja todistustaakasta menettämisseuraamusta koskevassa asiassa. Väittämistaakan osalta kantajan olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämiskaavojensa perustuu. Kantajalla olisi myös todistustaakka mainituista seikoista. Sanottu ei kuitenkaan koskisi laajennettuna hyötynä menetetyksi vaadittavan omaisuuden alkuperää, jonka laillisuudesta todistustaakka olisi vastaajalla. Kantajan tulisi näissäkin tapauksissa vedota niihin seikkoihin, joiden perusteella hän katsoo omaisuuden olevan laitonta alkuperää.

Oikeuskäytännössä on esiintynyt lähinnä tapauksia (esim. KKO 2006:9 ja KKO 2006:51), joissa jo omaisuuden laadun ja säilytystavan sekä muiden olosuhteiden perusteella omaisuuden alkuperä on voitu todeta laittomaksi, kun vastaaja ei ole esittänyt pätevää vastanäyttöä. Muuntymisissä tapauksissa kantajalla voi kuitenkin olla vaikeuksia saada ja esittää näyttöä omaisuuden alkuperästä, kun taas omaisuuden haltijan on lähtökohtaisesti suhteellisen helppoa esittää näyttöä omaisuuden laillisesta alkuperästä. Asiaa on käsitelty tarkemmin yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esityksessä ehdotettu säännös merkitsee siis käännetyn todistustaakan käyttöönottoa, kun kyse on rikoslain 10 luvun 3 §:ssä tarkoitetun, laajennettuna hyötynä menetettäväksi vaaditun omaisuuden alkuperästä. Säännös on siten laajempi kuin mitä direktiivissä edellytetään. Esityksessä ehdotettu ratkaisu saattaa jossain määrin heikentää Suomessa annetun, laajennettua hyötyä koskevan konfiskaatiotuomion täytäntöönpanomahdollisuuksia sellaisessa jäsenvalti-

ossa, jonka lainsäädäntö ei salli käännettyä todistustaakkaa vastaavassa tilanteessa. Menettämisseuraamusten täytäntöönpanoon liittyvä yhteistyö Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä perustuu nykyisin puitepäätökseen 2006/783/YOS vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin. Puitepäätös mahdollistaa täytäntöönpanosta kieltäytymisen muun muassa laajennetun hyötykonfiskaation tilanteessa (8(2)(g) artikla). Komissiossa on parhaillaan valmisteltavana uusi aloite vastavuoroisen tunnustamisen soveltamisesta konfiskaatiotuomioihin. Voidaan olettaa, että siinä lähtökohtana tulee olemaan, että jäsenvaltiot veloitetaan tunnustamaan ja panemaan täytäntöön konfiskaatiotuomiot nyt täytäntöönpanavan direktiivin edellyttämässä laajuudessa. Siten, vaikka nyt täytäntöönpantava direktiivi ei estä säätämästä kansallisesti direktiiviä laajempia konfiskaatiosäännöksiä eikä direktiivissä sinällään säännellä jäsenvaltioiden välistä yhteistyötä, direktiivillä on kuitenkin vaikutusta myös tuleviin yhteistyöinstrumentteihin. Mitä lähempänä kansalliset täytäntöönpanoratkaisut ovat direktiivissä edellytetyistä velvoitteista, sitä varmempaa todennäköisesti on myöhemmin saada Suomessa annettuja konfiskaatiotuomioita täytäntöönpantua muissa jäsenvaltioissa. Esityksessä on kuitenkin arvioitu, että käännettyä todistustaakkaa koskevan säännöksen vaikutus kansainväliseen yhteistyöhön tulisi olemaan vähäinen.

Kolmansille osapuolille siirrettyjen varojen menetetyksi tuomitseminen (6 artikla)

Artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on mahdollistettava epäillyn tai syytetyn suoraan tai välillisesti kolmannelle osapuolelle siirtämän rikoshyödyn tai muun omaisuuden menetetyksi tuomitseminen, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa. Velvoite kattaa myös kolmannen osapuolen suoraan tai välillisesti epäillyltä tai syytetyltä hankkiman rikoshyödyn. Edellytyksenä on, että kolmas osapuoli on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää, että siirron tai hankinnan tarkoituksena oli menetetyksi tuomitsemisen välttäminen. Kohdassa konkreettiset tosiasiat ja olosuhteet, kuten omaisuuden siirtyminen veloitusetta tai huomattavasti markkina-arvoa alemmasta hinnasta, mainitaan esimerkinomaisina seikkoina, joiden perusteella kolmannen osapuolen olisi pitänyt tietää siirron tai hankinnan tarkoituksesta. Velvoitteella ei rajoiteta vilpittömässä mielessä toimineiden kolmansien osapuolten oikeuksia. Tämä todetaan kohdassa 2.

Voimassa olevassa rikoslain 10 luvussa mahdollistetaan kolmannelle osapuolelle siirretyn omaisuuden menetetyksi tuomitseminen vain hyvin rajoitetusti. Omaisuus on laajennetun hyötykonfiskaation tilanteessa mahdollista tuomita menetetyksi 10 luvun 3 §:n 2 momentissa tarkoitetuilta, 1 momentissa tarkoitettuihin henkilöihin läheisessä suhteessa olevilta henkilöiltä. Edellytyksenä on, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirretty 2 momentissa tarkoitettulle henkilölle.

Menetetyksi tuomitseminen voidaan kohdistaa kolmanteen osapuoleen myös rikoslain 10 luvun 4 ja 5 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa eli kun kyse on rikoksentekovälineestä tai rikoksella tuotetusta, valmistetusta tai aikaansaadusta taikka rikoksen kohteena olleesta esineestä tai omaisuudesta. Luvun 6 §:n mukaan esine tai omaisuus voidaan tällöin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä. Myös lahjana tai muuten vastikkeetta saatu omaisuus voidaan konfiskoida.

Edellä mainittuja tilanteita lukuun ottamatta voimassa olevasta laista puuttuu mahdollisuus tuomita omaisuus menetetyksi kolmannelta osapuolelta. Kuten edellä on todettu, hyöty tuomitaan menetetyksi lähes aina arvona. Tämä vähentää tarvetta kohdistaa konfiskatio kolmanteen, koska menettämisseuraamuksen täytäntöönpano kohdistuu hyötyjän omaisuuteen yleisesti eikä tiettyyn tuomiossa määritellyyn omaisuuserään, jota ei välttämättä enää ole olemassa tai jota ei löydetä. Ulosotossa voidaan myös ulosottokaaren (705/2007) 4 luvun 14 §:n mukai-

sesti ohittaa ns. keinotekoiset järjestelyt, joihin on ryhdytty ulosoton välttämiseksi, ja kohdistaa täytäntöönpano kolmanteen.

Direktiivin on katsottava edellyttävän, että rikoshyödyn menettämistä koskeviin säännöksiin lisätään mahdollisuus tuomita menetetyksi kolmannelle osapuolelle siirretty rikoshyöty 6 artiklassa edellytetyissä tilanteissa. Säännös ehdotetaan lisättäväksi rikoslain 10 luvun 2 §:ään. Säännöstä selostetaan tarkemmin jäljempänä yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Jäädettäminen (7 artikla)

Artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on mahdollistettava omaisuuden jäädettäminen mahdollista myöhempää menetetyksi tuomitsemista varten. Tarvittaessa jäädettämis-toimenpiteisiin on sisällytettävä kiireelliset toimet omaisuuden turvaamiseksi. Kohdan 2 mukaan velvoite mahdollistaa jäädettäminen koskee myös 6 artiklassa tarkoitettuja tilanteita, joissa omaisuus on kolmannen osapuolen hallussa.

Edellä artiklan 2 yhteydessä selostetun mukaisesti direktiivissä tarkoitettuja jäädettämis-toimenpiteitä Suomessa ovat pakkokeinolain 6 luvussa tarkoitettu vakuustakavarikko, väliaikainen vakuustakavarikko ja 7 luvun mukainen takavarikko. Vakuustakavarikko voidaan 6 luvun 1 §:n mukaisin edellytyksin kohdistaa omaisuuteen, joka kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko, maksamaan hyvitystä tai menettämään valtiolle rahamäärä. Vastaavat edellytykset soveltuvat väliaikaiseen vakuustakavarikkoon. Myös takavarikko on mahdollista menettämisseuraamuksen turvaamiseksi. Edellyttäen, että lainsäädäntö edellä selostetun mukaisesti saatetaan vastamaan 6 artiklan velvoitteita, 7 artiklan 2 kohdassa tarkoitettu kolmas osapuoli voisi tulla tuomituksi menettämisseuraamukseen ja olla siten myös jäädettämis-toimenpiteiden kohteena. Näin ollen lainsäädäntö vastaisi myös 7 artiklan 2 kohdasta johtuvaa velvoitetta.

Artiklaan liittyy johdanto-osan kappale 29, jonka mukaan omaisuutta voidaan jäädettä rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä myös mahdollista myöhemmin tapahtuvaa omaisuuden palauttamista tai rikoksesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamista varten. Lakivaliokunta on direktiivin valmisteluvaiheessa kiinnittänyt huomiota asianomistajan vahingonkorvauksen turvaamiseen ja esittänyt lisäksi, että direktiivin implementointivaiheessa voisi harkita, olisiko kansallisia säännöksiä tarpeen muuttaa myös siten, että asianomistaja voisi erillistä kannetta nostamatta saada hänelle tuomitun vahingonkorvauksen määrän valtiolle tuomituista varoista (LaVL 13/2012 vp).

Hyödyn menettämisen ja asianomistajan korvausvaatimuksen suhteesta säädetään rikoslain 10 luvun 2 §:n 3 momentissa. Sen mukaan hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole vielä esitetty tai ratkaistu siinä vaiheessa, kun menettämisseuraamuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava. Viimeksi mainituissa tilanteissa, jos siis vahingonkorvausta tai edunpalautusta suoritetaan tai tuomitaan menettämisseuraamusta koskevan tuomion jälkeen, rikoslain 10 luvun 11 §:n 2 momentti mahdollistaa sen, että menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vahingonkorvausta tai edunpalautusta vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, vastaava määrä voidaan määrätä suoritettavaksi asianomistajalle valtion varoista. Ennen momentin muuttamista (L:ssä 347/2013) tämä edellytti kanteen nostamista tuomioistuimessa. Mainitulla lainmuutoksella luovuttiin kanteen edellyttämisestä ja mahdollistettiin se, että Oikeusrekisterikeskus voi suoraan asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää korvauksen suoritettavaksi valtion varoista. Näin ollen voimassa oleva lainsäädäntö jo sisältää sen lakivaliokunnan lausunnossa esille nostetun mahdollisuuden, että asianomistaja voi

erillistä kannetta nostamatta saada hänelle tuomitun vahingonkorvauksen määrän valtiolle tuomituista varoista.

Asianomistajan aseman parantamiseksi lakiin ehdotetaan myös lisättäväksi säännös, jonka mukaan menettämisseuraamus voitaisiin asianomistajan vaatimuksesta tuomita ennen asianomistajan korvausvaatimuksen ratkaisemista. Se helpottaisi asianomistajan mahdollisuuksia saada korvaus perityksi omaisuudesta, joka on vieraassa valtiossa jäädytettynä menettämisseuraamuksen turvaamiseksi. Tarkemmin säännöstä perustellaan jäljempänä.

Suojalauseke (8 artikla)

Artikla sisältää säännökset oikeussuojakeinoista direktiivissä tarkoitettuja jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista koskevia päätöksiä kohtaan. Artiklan kohdat 1—5 koskevat jäädyttämispäätöksiä, kohdissa 6—9 on velvoitteet oikeussuojakeinoista liittyen menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin.

Kohdassa 1 edellytetään, että toimenpiteiden kohteeksi joutuneilla henkilöllä on oikeus tehokkaihin suojakeinoihin ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin oikeuksiensa suojaamiseksi.

Kohdassa 2 edellytetään, että jäädyttämispäätös annetaan asianomaiselle tiedoksi mahdollisimman pian sen täytäntöönpanon jälkeen. Tällöin olisi myös esitettävä ainakin lyhyet perustelut päätökselle. Tiedoksi antamista on sallittua lykätä rikostutkinnan vaarantumisen estämiseksi.

Kohdan 3 mukaan jäädyttäminen on sallittua pitää voimassa vain niin kauan kuin se on tarpeen mahdollista myöhempää menetetyksi tuomitsemista varten.

Kohdassa 4 jäsenvaltiot velvoitetaan säätämään oikeus hakea jäädyttämispäätökseen muutosta tuomioistuimessa kansallisten menettelysäännösten mukaisesti. Säännöksissä voidaan edellyttää, että jos jäädyttämisestä on päättänyt muu kuin oikeusviranomainen, päätös on ensin toimitettava oikeusviranomaisen vahvistettavaksi tai uudelleentarkasteltavaksi ennen kuin siihen voidaan hakea muutosta tuomioistuimessa.

Kohdan 5 mukaan jäädytetty omaisuus, jota ei tuomita menetetyksi, on palautettava välittömästi kansallisten menettelysäännösten mukaisesti.

Vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta säädetään pakkokeinolain 6 ja 7 luvussa. Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin ja sitä koskevan asian käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5, 6 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä. Väliaikaisesta vakuustakavarikosta säädetään pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ssä. Siitä voi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos asia ei siedä viivytystä ja 1 §:n edellytykset vakuustakavarikolle ovat olemassa. Väliaikainen vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa, jos vaatimusta vakuustakavarikon määräämiseksi ei tehdä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta. Väliaikaisesta vakuustakavarikosta on pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan ilman aiheutonta viivytystä laadittava pöytäkirja, jossa riittävästi mainitaan vakuustakavarikon tarkoitus, selostetaan siihen johtanut menettely ja yksilöidään kohteena oleva omaisuus. Jäljennös pöytäkirjasta on viivytyksettä toimitettava sille, jonka omaisuuteen väliaikainen vakuustakavarikko kohdistuu. Takavarikon osalta vastaavanlainen säännös sisältyy 7 luvun 12 §:ään. Lisäksi pakkokeinolain 7 luvun 9 §:ssä on säännökset takavarikoimista varten tarvittavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunotamisesta ja siitä tehtävistä ilmoituksista. Vakuustakavarikkoa ja väliaikaista vakuustakavarik-

koa koskevan päätöksen panee täytäntöön ulosottoviranomainen noudattaen ulosottokaaren säännöksiä.

Vakuustakavarikko on pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n mukaan kumottava, kun sitä ei ole enää syytä pitää voimassa. Takavarikko on pakkokeinolain 7 luvun 14 §:n mukaan kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen.

Vakuustakavarikkoa ja takavarikkoa koskevista päätöksistä on valitusoikeus. Vakuustakavarikon osalta muutoksenhausta säädetään pakkokeinolain 6 luvun 9 §:ssä ja takavarikon osalta 7 luvun 22 §:ssä. Muutoksenhakuviranomaisena on aina tuomioistuin, jolloin lainsäädäntö täyttää myös 4 kohdan velvoitteen sellaisissa väliaikaista vakuustakavarikkoa ja takavarikkoa koskevissa tilanteissa, joissa toimenpiteestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Takavarikoidun omaisuuden palauttamisesta säädetään pakkokeinolain 7 luvun 23 §:ssä, jossa on säännökset myös niistä tilanteista, joissa useat vaativat takavarikoitua omaisuutta itselleen. Tällöin tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Kanne voidaan käsitellä myös syyteasian yhteydessä, jollei asian tutkiminen viivytä asian käsittelyä. Pykälän 2 ja 3 momentissa on säännökset kanteen nostamista varten asetettavista määräajoista sekä takavarikon kohteena olevan omaisuuden säilyttämisestä ja noutamisesta ja niihin liittyvistä määräajoista.

Kohdassa 6 edellytetään, että menetetyksi tuomitsemista koskevat päätökset on perusteltava ja annettava tiedoksi asianosaiselle. Jäsenvaltioiden on myös säädettävä, että asianosaisella on tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa menetetyksi tuomitsemista koskeva päätös tuomioistuimessa.

Kohdan 7 mukaan henkilöllä, jonka omaisuutta menettämisseuraamus koskee, tulee olla oikeus oikeudelliseen edustajaan koko menettelyn ajan. Oikeudesta on ilmoitettava asianomaiselle henkilölle. Säännöksellä ei kuitenkaan rajoiteta direktiivin 2012/13/EU eikä 2013/48/EU soveltamista. Ensiksi mainittu direktiivi koskee tiedoksisaantioikeutta rikosoikeudellisissa menettelyissä ja viimeksi mainittu oikeutta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeutta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin.

Kohtaan 7 liittyy johdanto-osan kappale 40, jonka mukaan direktiivi olisi pantava täytäntöön mainittujen direktiivin ja lisäksi oikeutta tulkkaukseen ja käännöksiin rikosoikeudellisissa menettelyissä koskevan direktiivin 2010/64/EU mukaisesti.

Kohdassa 8 edellytetään, että asianomaisella henkilöllä on laajennettua hyödyn menettämistä koskevissa, 5 artiklassa tarkoitetuissa tilanteissa tosiasiallinen mahdollisuus riitauttaa tapauksen olosuhteen, tosiasiat sekä todisteet, joiden perusteella omaisuuden katsotaan olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.

Kohta 9 sisältää säännöksen kolmansille osapuolille siirrettyjen varojen menetetyksi tuomitsemiseen liittyvistä tilanteista. Kolmansien osapuolten tulee voida vaatia omistusoikeutta tai muita omaisuuteen liittyviä oikeuksia.

Suomen lainsäädännön mukaan myös muulla henkilöllä, jota vaaditaan tuomittavaksi menettämisseuraamukseen, on vastaavat oikeusturvatakeet kuin rikoksesta epäillyllä tai syytetyllä (RL 10:11.1). Useimmiten menettämisseuraamus kohdistetaan rikosasian vastaajaan, jolloin menettelyyn sovelletaan normaaleja rikosasian vastaajaa koskevia menettelysäännöksiä. Myös

tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta, on rikoslain 10 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään. Siten henkilöllä, johon kohdistetaan vaatimus menettämisseuraamuksesta, on oikeus käyttää avustajaa ja antaa loppulausunto ennen esitutinnan päättämistä. Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa, jollei asia ole käsiteltävä suppeassa esitutkinnassa. Direktiivin 2012/13/EU täytäntöönpanon yhteydessä mainittu oikeus on tarkoitus esittää ulotettavaksi myös suppeaan esitutkintaan.

Myös oikeudenkäyntivaiheessa konfiskaatiovastaajaan sovelletaan ROL:n ja oikeudenkäymiskaaren (jäljempänä OK) rikosasian vastaajaa koskevia säännöksiä, kuten säännöksiä haastamisesta oikeuteen, lausuman antamisesta ja oikeudesta avustajaan. Konfiskaatioasiassa annettu tuomio on perusteltava ja annettava asianosaisille tuomiosta jäljennös ROL 11 luvun 4 ja 12 §:ssä edellytetyn mukaisesti. Tuomioon on oikeus hakea muutosta oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua koskevien säännösten mukaisesti.

Selvää on, että lainsäädäntö niin ikään sallii 8 artiklan 9 kohdassa tarkoitettujen mahdollisuuden vaatia omistusoikeutta tai muita oikeuksia konfiskaation kohteena olevaan omaisuuteen. Rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaatimuksia voidaan ajaa tuomioistuimessa joko riita-asioiden käsittelyjärjestyksessä tai ROL 3 luvun säännösten mukaan syyteasian yhteydessä. Lisäksi omistusoikeuskanteista takavarikoituun omaisuuteen säädetään pakkokeinolain 7 luvun 23 §:ssä, jota on selostettu edellä. Rikoslain 10 luvun 11 §:n 3 momentissa on myös säännös vilpittömässä mielessä kiinnityksen tai pantti- tai pädätysoikeuden saaneen oikeudesta maksun saamiseen konfiskoidun omaisuuden arvosta ja sitä koskevan kanteen nostamisesta.

Edellä olevan perusteella Suomen voimassa oleva lainsäädäntö täyttää 8 artiklan velvoitteet.

Tehokas menetetyksi tuomitseminen ja täytäntöönpano (9 artikla)

Artiklan perusteella jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta jäädytettävä ja menetetyksi tuomittava omaisuus voidaan tunnistaa ja jäljittää myös lainvoimaisen rikostuomion tai 4 artiklan 2 kohdan mukaisten menettelyjen jälkeen ja jotta menetetyksi tuomitsemista koskevan päätöksen tehokas täytäntöönpano voidaan varmistaa, jos tällainen määräys on jo annettu. Artiklassa viitatuissa 4 artiklan 2 kohdan menettelyissä on kysymys tilanteista, joissa menettämisseuraamusta ei voida normaalisti tuomita siksi, että epäilty tai syytetty on sairas tai paennut. Artiklaa on täsmennetty johdanto-osan kappaleessa 30, jonka mukaan on tarpeen mahdollistaa menetetyksi tuomitettavan omaisuuden tarkka määrittäminen myös lainvoimaisen rikostuomion antamisen jälkeen, jotta menettämisseuraamukset voidaan panna täytäntöön täysimääräisesti tapauksissa, joissa omaisuutta ei alun perin ole löydetty lainkaan tai sitä ei ole löydetty riittävästi, jolloin menettämisseuraamusta ei ole voitu panna täytäntöön.

Esitutkintalain (805/2011) 1 luvun 2 §:n mukaan esitutkinnassa selvitetään muun muassa mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomitettavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi. Päätös esitutinnan lopettamisesta ei saavuta oikeusvoimaa, joten tarvittaessa tutkintaa voidaan aloittaa uudestaan päätöksestä huolimatta. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 9 c §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan menettämisseuraamusta koskeva tuomio voidaan vastaajan vahingoksi purkaa, jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei ole aikaisemmin esitetty, ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen tai menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen olennaisesti ankarampana.

Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 1 momentin perusteella takavarikoida muun muassa silloin, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety tai että se tuomitaan menetetyksi. Luvun 13 §:n mukaan takavarikon toimittajan on otettava takavarikoitu esine, omaisuus ja asiakirja haltuunsa tai pantava se varmaan säilöön. Takavarikon kohde voidaan kuitenkin jättää haltijalleen, jollei se vaaranna takavarikon tarkoitusta. Haltijaa on tällöin kiellettävä luovuttamasta, hukkaamasta ja hävittämästä kohdetta. Kohde on myös tarvittaessa merkittävä siten, että se selvästi havaitaan takavarikoiduksi. Haltijaa voidaan kielittää käyttämästä kohdetta.

Edellä 7 artiklan käsittelyn yhteydessä todetuin tavoin vakuustakavarikko voidaan pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n mukaisin edellytyksin kohdistaa omaisuuteen, joka kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko, maksamaan hyvitystä tai menettämään valtiolle rahamäärä. Saman luvun 7 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tuomitessa sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menettämisseuraamuksen, jonka maksamisen vakuudeksi vakuustakavarikko on määrätty, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa, kunnes sakko, vahingonkorvaus, hyvitys tai menetetyksi tuomittu rahamäärä on maksettu, sen perimiseksi on toimitettu ulosmittaus tai asiasta toisin määrätään.

Omaisuuteen tai rahamäärään kohdistuvat menettämisseuraamukset pannaan täytäntöön laissa sakon täytäntöönpanosta (672/2002, jäljempänä täytäntöönpanolaki) säädetyn mukaisesti. Sen 2 §:n 1 momentin mukaan omaisuuteen kohdistuvan menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon on ryhdyttävä, kun ratkaisu, jolla kyseinen seuraamus on määrätty, on tullut lainvoimaiseksi tai kun ratkaisu on pantavissa täytäntöön kuten lainvoimainen tuomio. Pykälän 3 momentin sisältämän viittaussäännöksen (ulosottolakiin; ulosottokaaren 13 luvun 3 §:n mukaan sovelletaan ulosottokaaren asiaa koskevia säännöksiä) perusteella rahamäärään kohdistuvaa menettämisseuraamusta koskeva lainvoimaa vailla oleva tuomio saadaan panna täytäntöön, jollei menettämisseuraamuksen kohde aseta vakuutta menettämisseuraamuksen kohteena olevasta omaisuudesta, ulosottomaksusta ja mahdollisista täytäntöönpanokuluista.

Täytäntöönpanolain 38 §:n 1 momentin mukaan kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, omaisuus on asianomaisen valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä (täytäntöönpanotoimi). Menettämisseuraamuksen panee täytäntöön poliisi taikka tulli tai rajavartiolaitos. Pykälän 2 momentin mukaan rahamääräisen menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon sovelletaan lain 2 luvun säännöksiä saatavan täytäntöönpanosta siltä osin kuin menetetyksi tuomittu rahamäärä ei ole poliisiviranomaisen hallussa ja lain 4 luvussa ei toisin säädetä. Siten esinekonfiskaation täytäntöönpanosta huolehtii edellä mainittu esitutkintaviranomainen ja arvokonfiskaation täytäntöönpanosta oikeusrekisterikeskus.

Voimassaolevan kansallisen lainsäädännön voidaan näin ollen katsoa täyttävän 9 artiklan mukaiset velvoitteet.

Jäädetytyn ja menetetyksi tuomitun omaisuuden hallinnointi (10 artikla)

Artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, kuten perustettava keskitettyjä toimistoja tai joukko erikoistuneita toimistoja tai otettava käyttöön muita järjestelyjä sen varmistamiseksi, että jäädetytyn omaisuutta hallinnoidaan asianmukaisella tavalla sen mahdollista myöhempää menetetyksi tuomitsemista varten. Kohdassa ei siten velvoiteta ryhtymään mihinkään tiettyihin toimenpiteisiin, vaan asetetaan tämän sijaan yleisvelvoite hallinnoida jäädetytyn omaisuutta asianmukaisella tavalla. Kohtaa täydentävät kohdat 2 ja 3. Kohdan 2 mukaan jäsenvaltioiden on varmistettava, että 1 kohdassa tarkoitettuihin toi-

menpiteisiin sisältyy mahdollisuus omaisuuden myyntiin tai luovutukseen tarvittaessa. Kohdassa 3 taas velvoitetaan jäsenvaltiot harkitsemaan toimenpiteitä, jotka mahdollistaisivat menetetyksi tuomitun omaisuuden käyttämisen yleisen edun mukaisesti tai sosiaalisin tarkoituksiin. Kohtia 1–2 on täsmennetty johdanto-osan kappaleessa 32, jossa on kuitenkin lähinnä toistettu kyseisten artiklan kohtien säännökset. Kohtaa 3 on täsmennetty johdanto-osan kappaleessa 35, jonka mukaan kohdassa tarkoitettuihin toimenpiteisiin voisi kuulua muun muassa omaisuuden varaaminen ensisijaisesti lainvalvontaa ja rikosten ehkäisyä koskeviin hankkeisiin sekä muihin yleisen edun ja sosiaalisen edun mukaisesti hankkeisiin.

Siten kohdista seuraa ehdoton velvoite varmistaa mahdollisuus omaisuuden myyntiin tai luovutukseen tarvittaessa. Pakkokeinolain 7 luvun 13 §:n 3 momentin mukaan takavarikon kohde on säilytettävä sellaisenaan ja sitä on hoidettava huolellisesti. Poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö voi määrätä kohteen myytäväksi heti, kun ilmenee, että se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen. Näin ollen kansallinen lainsäädäntö mahdollistaa omaisuuden myynnin ja luovutuksen.

Edellä 9 artiklan käsittelyn yhteydessä todetuista tavoin omaisuus on täytäntöönpanolain 38 §:n 1 momentin perusteella valtion viranomaisen määräyksen mukaisesti otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä kun omaisuuden valtiolle menetetyksi tuomitsemista koskeva ratkaisu on tullut täytäntöönpanokelpoiseksi. Sellaiset toimenpiteet, joilla erikseen mahdollistettaisiin menetetyksi tuomitun omaisuuden käyttäminen yleisen edun mukaisesti tai sosiaalisin tarkoituksiin, eivät siten ole kansallisesti tarpeellisia. Tiettyjen valtion tuloerien varaaminen johonkin erityiseen tarkoitukseen, kuten esimerkiksi lainvalvontaa tai rikosten ehkäisyä koskeviin hankkeisiin, olisi ongelmallista Suomen budjettijärjestelmän ja eduskunnalle kuuluvan budjettivallan kannalta.

Näistä syistä kansalliseen lainsäädäntöön ei tältä osin ehdoteta muutoksia ja sen katsotaan täyttävän 10 artiklasta johtuvat velvoitteet.

Tilastot (11 artikla)

Artikla on jaettu kahteen pääkohtaan. Kohdassa 1 on säädetty niistä tiedoista, joita on kerättävä kansallisesti. Sen mukaan jäsenvaltioiden on säännöllisesti asiaa käsitteleviltä viranomaisilta kerättävä ja komissiolle vuosittain toimitettava tiedot a) täytäntöön pantujen jäädyttämis- päätösten lukumäärästä, b) täytäntöön pantujen menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten lukumäärästä, c) jäädytetyn omaisuuden arvioidusta arvosta, ainakin mahdollista myöhempää menetetyksi tuomitsemista varten jäädytetyn omaisuuden arvioidusta arvosta jäädyttämisen ajankohtana ja d) takaisin perityn omaisuuden arvioidusta arvosta menetetyksi tuomitsemisen ajankohtana. Kohdassa 2 on säädetty sellaisista tilastoista, jotka jäsenvaltioiden on toimitettava komissiolle vuosittain siinä tapauksessa, jos ne ovat keskitetysti saatavilla kyseisessä jäsenvaltiossa. Näitä tilastoja ovat a) sellaisten pyyntöjen lukumäärä, jotka koskevat jäädyttämis- päätösten täytäntöönpanoa toisessa jäsenvaltiossa, b) sellaisten menetetyksi tuomitsemista koskevien päätösten lukumäärä, jotka on pyydetty pantavaksi täytäntöönpanon seurauksena takaisin perityn omaisuuden arvo tai arvioitu arvo. Artiklan 2 kohtaa täydentävän 3 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on pyrittävä keräämään keskustasolla kaikki 2 kohdassa tarkoitettut tiedot. Tietojen kokoamiseen keskitetysti liittyy direktiivin johdanto-osan kappale 37, jossa todetaan, että jäsenvaltioiden olisi toteutettava kohtuullisia ponnisteluja tietojen keräämiseksi, mutta säännös ei tarkoita, että jäsenvaltioiden olisi tietojen keräämisessä onnistuttava, jos hallinnollinen taakka on kohtuuton tai jos tästä aiheutuu jäsenvaltiolle korkeita kustannuksia.

Suomessa direktiivin tarkoittamina ja siten artiklan a kohdan kannalta merkityksellisinä jäädyttämistoimenpiteinä voivat tulla kyseeseen pakkokeinolain 6 luvussa tarkoitetut vakuustakavarikko ja väliaikainen vakuustakavarikko sekä lain 7 luvussa tarkoitettu takavarikko silloin, kun mainittujen toimenpiteiden tarkoituksena on turvata myöhempi menetetyksi tuomitseminen. Tiedot on pääosin saatavissa Valtakunnanvoudinvirastosta, joka panee täytäntöön muun muassa esitutkintaviranomaisen pyytämät väliaikaiset takavarikkopäätökset.

Menetetyksi tuomittuun omaisuuteen liittyvät tilastotiedot on saatavilla Oikeusrekisterikeskukselta, lukuun ottamatta 1) kohdan d) alakohdan mukaista tietoa takaisin perityn omaisuuden arvioidusta arvosta menetetyksi tuomitsemisen ajankohtana, jota Oikeusrekisterikeskuksella ei nykyisellään ole saatavilla.

Artiklassa tarkoitetuissa tilastointivelvoitteissa kyse ei ole lainsäädäntöä edellyttävistä toimenpiteistä. Niiden tahojen, joita velvoitteet koskevat, tulisi huolehtia siitä, että artiklassa luetellut tiedot on saatavilla artiklassa edellytetyssä laajuudessa siinä vaiheessa kun direktiivin kansallista täytäntöönpanoa koskevat tiedot toimitetaan komissiolle.

Saattaminen osaksi kansallista lainsäädäntöä (12 artikla)

Kohdan 1 mukaan jäsenvaltioiden on saatettava direktiivin noudattamisen edellyttämät lait, asetukset ja hallinnolliset määräykset voimaan viimeistään 4.10.2016. Niiden on viipymättä toimitettava kyseiset säädökset kirjallisina komissiolle. Kohdan 2 mukaan näissä jäsenvaltioiden antamissa säädöksissä on viitattava direktiiviin tai niihin on liitettävä tällainen viittaus, kun ne virallisesti julkaistaan. Jäsenvaltioiden on säädettävä siitä, miten viittaukset tehdään. Kohdan 3 mukaan jäsenvaltioiden on toimitettava direktiivissä tarkoitetuista kysymyksistä antamansa keskeiset kansalliset säännökset kirjallisina komissiolle.

Raportointi (13 artikla)

Artiklan ensimmäisen kappaleen mukaan komissio esittää viimeistään 4 päivänä lokakuuta 2018 Euroopan parlamentille ja neuvostolle kertomuksen, jossa se arvioi voimassa olevan kansallisen lainsäädännön vaikutusta menetetyksi tuomitsemiseen ja varojen takaisin hankintaan ja esittää tarvittavia asioita koskevia ehdotuksia. Artiklan toisen kappaleen mukaan kertomuksessa komissio arvioi myös, onko 5 artiklan 2 kohdassa olevaa rikosten luetteloa tarpeen tarkistaa. Mainittu luettelo koskee niitä rikoksia, joihin tulee direktiivin perusteella soveltaa laajennettua hyödyn menettämistä koskevia säännöksiä.

Yhteisen toiminnan 98/699/YOS sekä puitepäätösten 2001/500/YOS ja 2005/212/YOS tiettyjen säännösten korvaaminen (14 artikla)

Artiklan 1 kohdan mukaan direktiivillä korvataan yhteinen toiminta 98/699/YOS, puitepäätöksen 2001/500/YOS 1 artiklan a alakohta ja sen 3 ja 4 artikla sekä puitepäätöksen 2005/212/YOS 1 artiklan neljä ensimmäistä luetelmakohtaa ja 3 artikla niiden jäsenvaltioiden osalta, joita direktiivi sitoo. Säännöksellä ei kuitenkaan vaikuteta jäsenvaltioiden velvollisuuksiin, jotka koskevat kyseisten puitepäätösten saattamiselle osaksi kansallista lainsäädäntöä asetettuja määräaikoja. Siten direktiivillä korvataan ensinnäkin Euroopan unionin yhteinen toiminta rahanpesusta, rikoksentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä, takavarikosta ja menetetyksi tuomitsemisesta. Toiseksi direktiivillä korvataan rahanpesua, rikoksentekovälineiden ja rikoksen tuottaman hyödyn tunnistamisesta, jäljittämisestä, jäädyttämisestä tai takavarikoimista ja menetetyksi tuomitsemista koskeva Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksen 1 artiklan a alakohta, joka koskee vuoden 1990 yleissopimuksen 2 artiklaan tehdyistä varaumista luopumista, sekä 3 artikla, joka koskee ar-

vokonfiskaatiota, ja 4 artikla, joka koskee oikeusapupyyntöjen käsittelemistä. Kolmanneksi direktiivillä korvataan rikoksen tuottamaa hyötyä ja rikoksella saadun omaisuuden sekä rikoksentekovälineiden menetetyksi tuomitsemista koskevan Euroopan unionin neuvoston puitepäättöksen 1 artiklan ne luetelmakohdat, jotka koskevat rikoksen tuottaman hyödyn, omaisuuden, rikoksentekovälineiden ja menetetyksi tuomitsemisen määritelmiä sekä 3 artikla, joka koskee laajennettua hyödyn menettämistä.

Artiklan 2 kohdan mukaan niiden jäsenvaltioiden osalta, joita direktiivi sitoo, viittauksia 1 kohdassa tarkoitettuihin yhteisen toiminnan 98/699/YOS ja puitepäättösten 2001/500/YOS ja 2005/212/YOS säännöksiin pidetään viittauksina direktiiviin.

Artiklassa lueteltujen instrumenttien ei ole Suomessa katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia. Siten ja myös ottaen huomioon, että nyt täytäntöön pantavan direktiivin edellyttämät lainsäädäntömuutokset ehdotetaan sisällytettäväksi direktiivin velvoitteita laajemmin yleisiin menettämisseuraamuksia koskeviin säännöksiin, artiklan viittauksilla korvattaviin säännöksiin ei direktiivin kansallisen täytäntöönpanon kannalta ole merkitystä.

Voimaantulo (15 artikla)

Artiklan mukaan direktiivi tulee voimaan kahdentenakymmenentenä päivänä sen jälkeen, kun se on julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä. Direktiivi on julkaistu virallisessa lehdessä 29.4.2014. Se on siten tullut voimaan 19.5.2014.

Osoitus (16 artikla)

Artiklan mukaan direktiivi on osoitettu jäsenvaltioille perussopimusten mukaisesti.

2.3 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Edellä jaksossa 2.2 artiklojen 2 ja 14 yhteydessä on selostettu keskeisiä menettämisseuraamuksia koskevia Euroopan unionin instrumentteja ja kansainvälisiä sopimuksia.

Työryhmämietintöön Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen sisältyy katsaus Ruotsin, Norjan, Tanskan, Viron ja Saksan menettämisseuraamuksia koskevaan lainsäädäntöön (oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015 s. 41—47).

2.4 Nykytilan arviointi

Menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö uudistettiin 2001, jolloin yleiset säännökset menettämisseuraamuksista otettiin rikoslain 10 lukuun. Yleisesti säännökset ovat toimineet hyvin, mitä osoittaa muun ohessa se, että lukuun on tehty mainitun vuoden jälkeen vain vähäisiä teknisluonteisia muutoksia.

Jossain määrin on kuitenkin kiinnitetty huomiota siihen, että rikoshyötyä ja laajennettua hyötyä tulisi voida tuomita valtiolle menetetyksi nykyistä laajemmin. Tältä osin kysymys ei liity yksin lainsäädäntöön, vaan myös soveltamiskäytännöillä ja hyödyn menettämisen edellytysten tutkimisessa omaksuttuihin käytäntöihin.

Edellisen menettämisseuraamusuudistuksen jälkeen yhä laajemmin rikollinen toiminta on siirtynyt sähköiseen ympäristöön. Vaikka menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä sinänsä voidaan soveltaa sellaisenaan tietotekniikkarikosten yhteydessä, joitain ongelmia käytännössä on kuitenkin ilmennyt datan konfiskoimisen yhteydessä.

Vaikka ns. konfiskaatioprosessi on vanhastaan ollut mahdollinen, tästä ei suoranaisesti laissa säädetä. Tätä voidaan pitää puutteena, koska nimenomaisen säännöksen puuttuessa on vaikeampaa saada selvyys oikeustilasta. Myös kansainvälisissä yhteyksissä on voinut olla vaikea osoittaa Suomen voimassa olevan oikeuden sisältö.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esityksen tavoitteena on panna kansallisesti täytäntöön menettämisseuraamuksia koskeva direktiivi.

Tavoitteena on myös, että rikoksesta tai rikollisesta toiminnasta peräisin oleva hyöty voitaisiin jatkossa saada tuomitukseksi valtiolle menetetyksi entistä kattavammin ja siten estää nykyistä tehokkaammin rikoksista hyötyminen ja hyödyn käyttäminen uusien rikosten rahoittamiseen.

Datan konfiskoimiseen liittyviin käytännön ongelmiin puututtaisiin. Lainsäädäntöä täsmennettäisiin menettämisseuraamuksiin liittyvissä menettelykysymyksissä.

3.2 Keskeiset ehdotukset

Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Menettämisseuraamuksen yleisiä edellytyksiä koskevaa säännöstä täydennettäisiin. Lisäyksen mukaan menettämisseuraamus voitaisiin tuomita, vaikka menettämisseuraamuksen perustavan rikoksen tekijää ei saada selville tai vaikka häntä ei rikoksesta syytetä tai tuomita rangaistukseen. Menettämisseuraamuksen määrääminen edellyttää, että sen perustavasta rikoksesta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö.

Hyödyn menettäminen

Lakiin otettaisiin määritelmä rikoksen tuottamasta hyödystä. Hyötyä olisivat rikoksella välittömästi saatu omaisuus, sen sijaan tullut omaisuus, välittömästi saadun omaisuuden ja sen sijaan tulleen omaisuuden tuotto sekä omaisuuden ja tuoton arvo. Hyötyä olisi myös rikoksella saadun säästön arvo.

Lakiin lisättäisiin mahdollisuus tuomita menetetyksi hyöty siltä, jolle se on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt. Edellytyksenä on, että tämä on omaisuuden vastaanottaessaan tiennyt omaisuuden olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai että tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä. Lahjana tai muuten vastikkeetta saatu omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, vaikka vastaanottaja ei tiennyt eikä hänellä ollut perusteltua syytä epäillä sen liittyvän rikokseen. Menetetyksi tuomittaisiin siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä. Myös omaisuuden arvon menettäminen olisi mahdollista.

Laajennettu hyödyn menettäminen

Rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi laajennettuna hyötynä nykyistä kattavammin. Yleisenä edellytyksenä menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle olisi, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus vähintään neljä vuotta vankeutta. Lisäksi lakiin lisättäisiin sellaisia menettämisseuraamuksen tuomitsemisen mahdollistavia ns. liipaisinrikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähemmän kuin neljä vuotta.

Ehdotuksen mukaan edellä liipaisinrikoksen tulisi olla luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, kun voimassa olevassa laissa edellytetään huomattavaa hyötyä. Lisäksi luovuttaisiin rajauksesta, jonka mukaan omaisuutta ei tuomita menetetyksi, jos se on peräisin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta.

Lakiin kirjattaisiin harkintakriteereitä sen arvioimiseksi, onko omaisuus tuomittava menetetyksi laajennettuna hyötynä. Harkinnassa olisi erityisesti otettava huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettelysäännökset

Lakiin otettaisiin selvyyden vuoksi säännös siitä, että menettämisseuraamusta koskeva vaatimus käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämisvaatimus perustuu, mutta että menettämisseuraamus voitaisiin käsitellä myös erikseen omana asianaan (ns. konfiskaatioprosessi).

Ehdotuksen mukaan lisättäisiin lakiin uutena mahdollisuus käsitellä menettämisvaatimus konfiskaatioprosessissa, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämisvaatimuksen ja jäänyt oikeudenkäyntiin kutsuttuna pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Konfiskaatioprosessia varten vastaajalle on määrättävä edunvalvoja.

Lakiin kirjattaisiin selvyyden vuoksi, että menettämisvaatimuksen esittäjän on vedottava niihin seikkoihin, johon hänen vaatimuksensa perustuu. Hänellä olisi myös todistustaakka näistä seikoista. Poikkeuksena kuitenkin olisi, että vastaajalla olisi todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä, kun vaatimus koskee laajennetun hyödyn menettämistä.

Tuomioistuimille säädettäisiin nimenomaisesti oikeus antaa tarvittaessa tarkempia määräyksiä menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee dataa eli tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla, tai jos tarkemmat määräykset ovat erityisestä syystä muuten tarpeen.

Vakuustakavarikko ja takavarikko

Pakkokeinolain 6 lukua muutettaisiin silmällä pitäen konfiskaatioprosesseja niin, että mahdollistettaisiin vakuustakavarikon voimassaoloajan pidentäminen niissäkin tapauksessa, kun pakkokeinon perustavasta rikoksesta ei nosteta syytettä vaan esitetään ainoastaan menettämisvaatimus.

Samasta syystä muutettaisiin pakkokeinolain 7 lukua. Lisäksi takavarikon edellytyksiä laajennettaisiin datan osalta. Datan takavarikoiminen olisi mahdollista, jos on syytä olettaa, että se tuomitaan valtiolle menetetyksi.

4 Esityksen vaikutukset

Esityksessä ehdotetaan laajennettavaksi mahdollisuutta tuomita riksestä peräisin oleva omaisuus menetetyksi. Voidaan arvioida, että omaisuutta tuomittaisiin jossain määrin nykyistä enemmän valtiolle menetetyksi.

Esityksessä ehdotetaan, että menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin käsitellä erikseen, jos vastaaja on haastettuna jäänyt pois oikeudenkäynnistä ja karttaa oikeudenkäyntiä. Tällöin vastaajalle on määrättävä edunvalvoja. Sairauden tai muun vastaavan syyn perusteella näin voidaan menetellä jo nykyisin. Karttamistapauksissa edunvalvojalle kuitenkin maksettaisiin palkkio ROL 2 luvun mukaisesti, jolloin palkkio saattaa jäädä valtion vahingoksi sillä perusteella, ettei vastaajaa voida velvoittaa korvaamaan valtiolle sen varoista maksettua palkkiota tai vastaajalta ei saada hänen korvausvelvollisuudestaan huolimatta palkkiota perityksi.

Käytännössä tuomioistuimissa käsitellään varsin harvoin yksin menettämisseuraamusta koskevia asioita. Yleensä menettämisseuraamukset tutkitaan ja ratkaistaan syyteasian yhteydessä riippumatta siitä, onko menettämisvaatimus kohdistettu syytettyyn vai muuhun henkilöön. Ei ole odotettavissa, että muuhun kuin syytettyyn kohdistettavia menettämisvaatimuksia käsitel-täisiin omana asianaan juurikaan nykyistä useammin.

Yleensä menettämisvaatimus ja rangaistusvaatimus kohdistetaan samaan henkilöön. Jos henkilö on paennut, oikeudenkäynti jää odottamaan henkilön tavoittamista. Lähtökohtaisesti ei olisi ilman erityistä syytä perusteita erottaa menettämisvaatimusta käsiteltäväksi erikseen, koska rangaistusvaatimus olisi kuitenkin käsiteltävä toisessa oikeudenkäynnissä myöhemmin, kun henkilö on tavoitettu.

Käytettävissä ei ole tarkempia tietoja, kuinka paljon asioita on tällä tavalla tuomioistuimissa odottamassa. Sisäministeriön poliisiosasto teetti selvityksen (12.9.2014) siitä, kuinka monta talousrikosjuttua on kesken tai avoinna henkilön ulkomaille pakenemisen vuoksi niin, että omaisuutta on vakuustakavarikossa. Kaikki poliisiyksiköt vastasivat. Tällaisia asioita oli kolme.

Pakkokeinolakia esitetään täydennettäväksi niin, että tuomioistuin voisi jatkaa vakuustakavarikon tai takavarikon voimassaoloa silloinkin, kun syytetty ei nosteta vaan esitetään ainoastaan menettämisvaatimus. Koska tällaisia vain menettämisseuraamusta koskevia asioita käsitellään tuomioistuimissa vähän, ei muutoksella olisi mainittavia vaikutuksia. Toisaalta pakkokeinojen käyttämisestä seuraa täytäntöönpanon tehostuminen, jos menettämisseuraamus tuomitaan.

Edellä mainitun perusteella voidaan arvioida, ettei uudistuksesta seuraisi mainittavasti lisää oikeudenkäyntejä eikä siten myöskään valtion vahingoksi jäävien edunvalvojien palkkioiden ja kulujen määrä mainittavasti lisääntyisi.

Esityksellä ei ole organisatorisia vaikutuksia.

5 Asian valmistelu

Valtioneuvosto on antanut direktiiviä koskevan komission ehdotuksen tiedoksi eduskunnalle U-kirjelmällä U/28/2012 vp sekä lisäksi täydentäviä tietoja asian käsittelystä Euroopan unionissa. Eduskunnan lakivaliokunta on käsitellyt direktiiviehdotusta lausunnoissaan LaVL 7/2012 vp, LaVL 13/2012 vp ja LaVL 15/2013 vp.

Oikeusministeriö asetti 10.2.2014 työryhmän valmistelemaan lainsäädäntöä direktiivin kansalliseksi täytäntöönpanemiseksi sekä selvittämään käännetyn todistustaakan käyttöönottamista laajennetun hyödyn menetetyksi tuomitsemisessa ja valmistelemaan sitä koskevat säännökset, jollei perustuslaista tai kansainvälisistä ihmisoikeusvelvoitteista taikka muusta sellaisesta syystä muuta johdu. Työryhmän tuli laatia ehdotuksensa hallituksen esityksen muotoon. Työryhmä luovutti mietintönsä 20 päivänä tammikuuta 2015 (Rikoslain menettämisseuraamuksia koskevien yleissäännösten tarkistaminen. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 3/2015).

Mietinnöstä pyydettiin lausunnot 28 taholta. Lisäksi korkeimmalle oikeudelle varattiin tilaisuus lausua mietinnöstä. Lausuntoja saatiin yhteensä 24. Lausunnoista on julkaistu kooste (Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 43/2015). Hallituksen esitys on valmisteltu mietinnön ja lausuntopalautteen perusteella oikeusministeriössä. Esitykseen on lisätty ehdotukset pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n sekä 7 luvun 14, 15, 20 ja 23 §:n muuttamisesta.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Rikoslaki

10 luku Menettämisseuraamuksista

1 §. *Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset.* Pykälän uudessa 3 momentissa säädettäisiin eräitä tilanteita koskevista menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksistä.

Momenttiin sisältyisi asiallisesti kannanotto ns. konfiskaatioprosessista eli mahdollisuudesta ajaa menettämiskaatimusta ilman rangaistusvaatimusta. Kuten yleisperusteluissa on todettu, konfiskaatioprosessi on vakiintuneesti katsottu mahdolliseksi, vaikka nimenomaista säännöstä siitä ei ole. Konfiskaatioprosessista on kuitenkin perusteltua säätää laissa direktiivin 6 artiklan täytäntöönpanon osoittamiseksi sekä nykytilanteen selkeyttämiseksi. Tästä otettaisiin säännös 9 §:n 2 momenttiin, jossa säädettäisiin myös asian käsittelystä vastaajan poissa ollessa.

Momentissa säädettäisiin menettämisseuraamuksen määräämiseen vaadittavasta näytöstä 1 ja 2 momentissa tarkoitetusta rikosedellytyksestä. Lähtökohtana momenttia sovellettaessa siten on, että oikeudenkäynnissä on läsnä se, johon menettämiskaatimus on kohdistettu, jollei siitä 9 §:n 2 momentin nojalla poiketa. Momentti tulisi sovellettavaksi, kun menettämiskaatimus kohdistetaan muuhun kuin rikoksen tekijäksi epäiltyyn. On sinänsä selvää, että kun rangaistus- ja menettämiskaatimus kohdistetaan samaan henkilöön, jonka syyksi rikos luetaan, mutta joka jätetään syyntakeettomana tai toimenpiteistä luopumisen perusteella rangaistukseen tuomitsematta, menettämisseuraamus voidaan kuitenkin tuomita. Vastaavasti on selvää, että jos rangaistusvaatimuksen yhteydessä esitetään muuhun kuin syytettyyn kohdistuva menettämiskaatimus, voidaan menettämisseuraamus sen omien edellytysten täytyessä tuomita, kun rikoksesta esitetään langettavaan tuomioon riittävä näyttö. Tällöinkään ei ole merkitystä sillä, että syytetty jäisi syyntakeettomana tai toimenpiteistä luopumisen perusteella rangaistukseen tuomitsematta.

Momentin mukaan jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä ei syytetä tai tuomita rangaistukseen. Momentti koskisi kaikkia konfiskaatiolajeja. Rikos tai teko viittaa konfiskaation perustavaan toimintaan, kuten 2 §:n osalta rikokseen, joka on tuottanut taloudellista hyötyä, ja 3 §:n osalta ns. liipaisinrikokseen.

Konfiskaatio olisi ensinnäkin mahdollinen silloin, kun rikoksen tai teon tekijää ei saada selville. Tätä mahdollisuutta edellyttää pykälän 2 momentin 3 kohta, jonka mukaan menettämisseuraamus voidaan tuomita, kun oikeushenkilö voidaan tuomita rikoslain 9 luvun mukaisesti yhteisöosakkoon, vaikka rikoksen tehnyttä luonnollista henkilöä ei saada selville. Vastaavantyyppinen säännös on sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 22 §:n 1 momentissa, jonka mukaan menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikkei viestin sisältöön perustuvan rikoksen tekijää saada selville.

Tällaisessa tapauksessa menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikka ketään ei todeta syylliseksi konfiskaation perustavaan rikokseen. Ottaen huomioon pykälän 2 momentin 1 kohta ei myöskään ole merkitystä sillä, olisiko tekijä ollut alle 15-vuotias tai syyntakeeton. Kaikista muista tunnusmerkistötekijöistä on kuitenkin esitettävä rikoksesta tuomitsemiseen riittävä

näyttö, jotta menettämisseuraamus voidaan tuomita. Luonnollisesti syyttäjän on sanotusta huolimatta pystyttävä nimeämään vastaaja, johon menettämisvaatimus kohdistetaan, sekä näyttämään rikostunnusmerkistön ulkopuoliset konfiskaatiovastuun perustavat seikat. Mainittu vastaajan nimeäminen ja konfiskaatiovastuun perustuvien seikkojen näyttäminen koskee momentissa tarkoitettuja tapauksia yleisestikin. Poikkeuksen muodostaisi laajennettuun hyödyn menettämiseen 9 §:n 4 momentissa ehdotettu käännetty todistustaakka, jolloin syyttäjällä olisi kuitenkin vetoamisvelvollisuus.

Toiseksi menettämisseuraamus voitaisiin momentissa säädetyin edellytyksin tuomita, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei syytetä. Tällaisessa tapauksessa on ainakin epäily konfiskaation perustavan rikoksen tai teon tekijästä, mutta häntä vastaan ei nosteta syytettä.

Kuten oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6 a §:stä (L:ssa 670/2014) ilmenee, syyte jätetään nostamatta ensinnäkin sillä perusteella, etteivät syytteen nostamisen yleiset edellytykset täyty. Ensimmäinen syy jättää syyte nostamatta on se, ettei kysymyksessä ole rangaistava teko. Tällaisessa tapauksessa lähtökohtana on, ettei 1 §:n 1 momentin mukaisesti voida tuomita menettämisseuraamusta, joten konfiskaatioprosessikaan ei ole mahdollinen, paitsi jos 1 §:n 2 momentti soveltuu.

Toinen syy jättää syyte nostamatta on se, ettei epäilystä rikoksesta ole riittävää syytekynnyksen ylittävää näyttöä. Tällaisessa tapauksessa konfiskaatioprosessi on kuitenkin periaatteessa mahdollinen, koska edellä mainituin tavoin menettämisseuraamus voidaan tuomita, vaikkei rikoksentekijää saada selville. On esimerkiksi mahdollista, että vaikka riittävää näyttöä juuri tietyn henkilön syyllistymisestä hyötyä tuottaneeseen rikokseen ei ole, hänet tai joku muu tuomitaan menettämään tästä rikoksesta saamansa hyöty, kunhan muuten rikoksesta esitetään riittävä näyttö.

Kolmas syy jättää syyte nostamatta on se, että rikos on vanhentunut. Jos menettämisseuraamus pääsäännön mukaisesti vanhenee samassa ajassa kuin sen perustava rikos, ei konfiskaatio momentin nojalla tule kysymykseen. Rikoslain 8 luvun 9 §:n mukaan konfiskaation vanhentumisaika on tietyissä tapauksissa mainittua pidempi tai menettämisseuraamus ei vanhene lainkaan, jolloin konfiskaatioprosessi voi olla tapauksen olosuhteista riippuen mahdollinen, vaikka syyteoikeus olisi vanhentunut.

ROL 1:6a:n mukaan syyte on myös jätettävä nostamatta, jos jokin syytteen nostamisen erityinen edellytys ei täyty. Pykälässä mainitaan käytännössä tärkein erityinen edellytys eli asianomistajan syyttämispyyntö asianomistajarikoksesta. Kun syyttäjä ei voi ilman asianomistajan pyyntöä vaatia rangaistusta, on perusteltua oikeuskirjallisuudessa omaksutun kannan mukaisesti katsoa, ettei syyttäjä voi myöskään vaatia asianomistajarikokseen perustuen menettämisseuraamusta. Muiden erityisten edellytysten osalta olisi ratkaistava tapauskohtaisesti, onko konfiskaatioprosessi mahdollinen.

Edelleen ROL 1:6a:n mukaan syyte voidaan harkinnanvaraisesti jättää nostamatta luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla. Harkinnanvarainen syyttämättä jättäminen on korvannut ns. seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen. Harkinnanvaraisessa syyttämättä jättämisessä syyttäjä katsoo, että syytteen nostamisen edellytykset täyttyvät, mutta jättää jollain laissa säädetyllä perusteella syytteen nostamatta. Kuten mainitun luvun 8 b §:stäkin välillisesti ilmenee, konfiskaatioprosessi on näissä tapauksissa mahdollinen.

Vielä momentin mukaan menettämisseuraamus voitaisiin säädetyin edellytyksin tuomita, vaikkei rikoksen tai teon tekijää tuomita rangaistukseen. Kuten luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdasta ja 10 §:n 1 momentin 1 kohdasta välillisesti ilmenee, menettämisseuraamuksen tuo-

mitsemistä ei estä, että tekijä ei ole saavuttanut rikosoikeudellista vastuukäyttäytymistä tai on syyntakeeton tai että hänet jätetään toimenpiteistä luopumista koskevan säännöksen nojalla rangaistukseen tuomitsematta. Jos taas syyte rikoksesta hylätään riittämättömän näytön vuoksi tai siksi, että tutkittu teko ei ole rikos tai rikos ja menettämisseuraamus olisi vanhentunut, menettämisseuraamuksen tuomitsemiselle ei ole edellytyksiä.

Estettä ei myöskään olisi edellytysten muuten täyttyessä esimerkiksi tuomita rikoksesta hyötynyttä oikeushenkilöä menettämisseuraamukseen, vaikka syyte jäisi nostamatta tai se raukeaisi hyödyn perustavan rikoksen tekijäksi epäillyn henkilön kuoleman johdosta.

2 §. Hyödyn menettäminen. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin velvollisuus tuomita rikoksen tuottama taloudellinen hyöty menetetyksi ja täsmennettäisiin hyödyn käsitettä. Hyödyn menettämisen perustaviin rikoksiin kuuluisivat direktiivin 3 artiklassa mainitut rikokset. Lisäksi direktiivin johdanto-osan 14 kappaleen mukaan, viittauksin puitepäätökseen 2001/500/YOS, konfiskoimisvelvoitteet olisi pidettävä voimassa niidenkin rikosten osalta, jotka eivät kuulu direktiivin soveltamisalaan, samaten rikoshyödyn käsitettä olisi tulkittava yhdenmukaisesti myös näiden rikosten osalta. Kyseisessä puitepäätöksessä tarkoitettuja rikoksia ei ole rajoitettu siten kuin menettämisseuraamuksia koskevan direktiivin soveltamisalaan kuuluvia rikoksia direktiivin 3 artiklassa.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin mukaan menetetyksi on tuomittava rikoksen tuottama taloudellinen hyöty. Hyötyä ei momentissa tarkemmin määritellä. Säännöksen esitöiden mukaan hyöty voi olla rahaa taikka esine tai oikeus, jolla on raha-arvoa (HE 80/2000 vp s. 21). Erikseen on mainittu rikoksen tekemisestä saatu palkkio. Hyötyä on myös rikoksen tekemisestä seurannut säästö. Esimerkkinä on mainittu ympäristörikos, jossa lupaehtojen noudattamatta jättämisestä on seurannut säästettyjä puhdistuskustannuksia.

Direktiivin 2 artiklan mukaan rikoshyöty on taloudellinen etu, joka voi olla mitä tahansa taloudellista arvoa omaava etuus ja joka voi muodostua mistä tahansa omaisuudesta. Omaisuudella tarkoitetaan kaikkea aineellista tai aineetonta, irtainta tai kiinteää omaisuutta sekä oikeudellisia asiakirjoja tai välineitä, joilla todistetaan omistusoikeus tai muu oikeus tällaiseen omaisuuteen. Direktiivin 4 artiklan mukaan menetetyksi voidaan tuomita hyöty tai hyödyn arvo. Johdanto-osan kappaleen 14 mukaan kansallisen sääntelyn varaan jää, onko arvon menettäminen toissijainen vai vaihtoehtoinen omaisuuden menettämiseen nähden. Voimassa olevaa oikeutta vastaten esineellinen hyödyn menettäminen ja hyödyn arvon menettäminen olisivat jatkossakin rinnakkaisia vaihtoehtoja.

Asiallisesti rikoshyödyn tarkoittama omaisuus kansallisessa oikeudessa vastaa direktiivin vaatimuksia, vaikka kiinteää omaisuutta ei nimenomaisesti ole mainittu lain esitöissä. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että rikoksen tuottamana hyötynä voidaan tuomita myös kiinteää omaisuutta menetetyksi. Olennaista on, että kiinteistöllä pääsäännön mukaan on taloudellista arvoa, joten se on hyötyä. Oikeuskäytännössä on tuomittu kiinteää omaisuutta laajennettuna hyötynä menetetyksi eli katsoen, että se on peräisin rikollisesta toiminnasta (KKO 2012:60).

Kuten yleisperusteluissakin on katsottu, sanotussa suhteessa lain sisältöä voidaan pitää vakiintuneena. Lakiin ei ole tarvetta ottaa tältä osin määritelmää.

Voimassa olevassa säännöksessä ei täsmennetä, millainen suhde rikoksen ja hyödyn välillä on vallittava, jotta menettämisseuraamus voidaan tuomita. Lain esitöiden mukaan (HE 80/2001 vp s. 21) menetetyksi voidaan tuomita suoraan rikoksella saatu omaisuus. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että rikoksella suoraan saatu hyöty on sellaista, joka syntyy rikoksen tunnusmerkistön täyttymisellä. Esimerkkinä voidaan mainita varkausrikoksella saatu omaisuus.

Tätä laajempänä käsitteenä on käytetty välitöntä hyötyä, joka kattaa paitsi rikoksella suoraan saadun hyödyn myös rikoksen tekemisestä saadun palkkion. Momentin *1 kohdan* mukaan hyötyä olisi rikoksella saatu omaisuus. Kohta kattaisi siten rikoksesta saadun välittömän hyödyn.

Direktiivin 2 artiklan mukaan rikoshyötyä on rikoksen paitsi välittömästi myös välillisesti tuottama taloudellinen etu, johon kuuluvat välittömästi saadun hyödyn uudelleen sijoittaminen tai muuntaminen. Lisäksi johdantokappaleessa 11 mainitaan omaisuuden vaihtaminen muuksi omaisuudeksi sekä sekoittaminen lailliseen omaisuuteen, jolloin menettämisseuraamus voisi kohdistua sekoittuneen hyödyn arvioituun arvoon asti.

Kuten edeltä käy ilmi, lähtökohtaisesti nykyisin hyödyn käsitteeseen ei sisällytetä hyödyn sijaan tullutta omaisuutta, surrogaattia. Tämän vuoksi momentin *2 kohdaksi* on aiheellista ottaa nimenomainen säännös siitä, että hyödyksi katsotaan paitsi rikoksella välittömästi saatu omaisuus myös tällaisen omaisuuden sijaan tullut omaisuus.

Omaisuuden muuntaminen voisi ilmetä esimerkiksi niin, että varastetut kultakorut sulatetaan ja muotoillaan kultaharkoiksi taikka uusiksi koruiksi. Välillistä hyötyä voivat olla esimerkiksi petoksella pankkitilille saaduilla varoilla ostetut asunto-osakeyhtiön osakkeet tai auto. Välillisestä hyödystä olisi kysymys myös silloin, kun mainitut osakkeet myydään ja saaduilla varoilla maksetaan toisen asunto-osakeyhtiön osakkeita. Sinänsä merkitystä ei ole sillä, kuinka monta kertaa omaisuus muuttaa muotoaan, mutta konfiskoimisen edellytyksenä on, että syy-yhteys rikoksella välittömästi saadun omaisuuden ja surrogaatin välillä on katkeamaton.

Direktiivissä ei edellytetä rikoksen tuottamasta hyödystä saadun tuoton menettämistä. Johdantokappaleen 11 mukaan rikoshyödyksi voidaan katsoa myös tulot tai muut etuudet, jotka johtuvat rikoshyödyistä tai sen sijaan tulleesta omaisuudesta.

Voimassa olevan säännöksen perusteluiden mukaan menetetyksi voitaisiin tuomita myös hyödyn arvonnousu tai tuotto, joka on vaikeuksitta selvitettävissä, kuten pankkitilillä olevan rahan korkotuotto tai valuuttakurssin muutoksesta seuraava arvonnousu (HE 80/2000 vp s. 21). Vaikka tuoton voidaan katsoa mahtuvan rikoshyödyn käsitteen alaan, käytännössä tuottokonfiskaatioita ei ilmeisesti ole juurikaan tuomittu.

Kun hyötykonfiskaation tarkoitus on estää rikoksen olemisen taloudellisesti kannattavaa ja hyödyn sijoittamisen uusiin rikoksiin, ei ole perusteltua, että rikoksesta hyötynyt voisi pitää hyödystä saadun tuoton. Siksi momentin *3 kohdassa* nimenomaan säädettäisiin, että tuotto on rikoshyötyä. Tätä puoltavat myös yleisperusteluissa mainitut kansainvälisiin sopimuksiin liittyvät näkökohdat. Voidaan myös todeta, että jos menetetyksi tuomitaan esimerkiksi edellä mainitut toiset asunto-osakeyhtiön osakkeet, usein niiden arvo on korkeampi kuin välittömästi rikoksella saadun omaisuuden arvo. Osakkeet konfiskoimalla ei arvonnousua tarvitse ottaa erikseen huomioon. Vaihtoehtona olisi konfiskoida mainittujen osakkeiden arvo, jolloin arvoon pitäisi sisällyttää myös arvonnousun arvo, jotta päästäisiin samaan lopputulokseen. On perusteltua, että seuraamuksen ankaruus ei vaihtelee menetettävän hyödyn laadun mukaan.

Tuottoa voisi kertyä siitä hetkestä lukien, kun omaisuus on rikoksella saatu, menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon asti riippumatta siitä, oliko tuotto kertynyt rikoksella välittömästi saadulle omaisuudelle tai surrogaatille taikka molemmille. Merkitystä ei olisi myöskään sillä, onko tuotto seurausta laillisesta vai laittomasta toiminnasta. Tuottoa olisi edellä mainitun mukaisesti sellainen jo konkretisoitunut etuus kuin pankkitilin saatavalle maksettu korko. Tuottona pidettäisiin myös esimerkiksi osakkeen arvonnousua.

Arvonalennuksella ei olisi merkitystä menettämisseuraamuksen laajuuteen, koska hyödyn saajan vastuulle tulee kuulua, miten hän hyödyn suhteen menettelee.

Edellä on käsitelty lähinnä rikoksella saadun omaisuuden menettämistä eli esinekonfiskaatiota. Korkeimman oikeuden viimeisimmissä tapauksissa, jossa hyöty on tuomittu menetetyksi esineellisenä, on kysymys ollut käteisestä tai pankkitilillä olleesta rahasta (KKO 1999:89; KKO 2006:9). Oikeuskäytännössä rikoshyöty tuomitaan kuitenkin lähestulkoon aina menetetyksi arvona eli rahamääräisenä. Arvon menettämistä voidaan lähtökohtaisesti pitää perusteltuna, koska menettämisseuraamus ei tällöin kohdistu yksittäiseen omaisuuserään, jota ei välttämättä ole enää jäljellä tai löydettävissä, vaan menettämisseuraamukseen tuomitun omaisuuden yleisesti, jolloin täytäntöönpano on todennäköisesti tuloksellisempaa. Momentin 4 kohdan mukaan hyötyä olisi välittömästi tai välillisesti saadun omaisuuden sekä tuoton arvo. Edelleen voitaisiin siis rikoshyöty tuomita menetetyksi rahamääräisenä. Esityksellä ei ole tarkoitus puuttua siihen oikeuskäytännössä omaksuttuun linjaan, että vain poikkeuksellisesti tuomitaan rikoshyöty menetetyksi esineellisenä ja että valtaosassa tapauksissa hyöty konfiskoidaan arvona.

Direktiivin 11 johdantokappaleen mukaan silloin, kun hyöty on sekoittunut lailliseen omaisuuden, menettämisseuraamus voisi kohdistua sekoittuneen hyödyn arvioituun arvoon asti. Tällaisessa tapauksessa on perusteltua myös kansallisesta näkökulmasta tuomita menetetyksi hyöty arvona. Olisi ajateltavissa, että esineestä tuomittaisiin murto-osa menetetyksi, jolloin esine olisi yhteisomistuksessa. Yhteisomistussuhteen purkaminen olisi kuitenkin jossain määrin työlästä. Yhteisomistussuhde voi myös vaikuttaa omaisuuden arvoon alentavasti. Menettämisseuraamukseen tuomitun kannalta yhteisomistussuhde voisi olla myös kohtuuton etenkin silloin, kun menettämisseuraamus koskisi pientä osaa esineestä. Riittävää on, että esine voidaan tarvittaessa ottaa takavarikkoon ja viime kädessä realisoida arvokonfiskaation kattamiseksi. Siksi sekoittautumistilanteissa ei tulisi käyttää esinekonfiskaatiota.

Estettä ei olisi sille, että yhtäältä rikoksella välittömästi saatu omaisuus tuomittaisiin menetetyksi esineellisenä ja toisaalta tuoton arvo tuomittaisiin menetetyksi. Näin voitaisiin menetellä esimerkiksi silloin, kun hyötynä saadut varat ovat sellaisenaan edelleen pankkitilillä, mutta korkotuotto on nostettu. Tällöin pankkitilillä olevat varat voidaan tuomita menetetyksi esineellisenä ja tuotto arvona. Kuten edellä on todettu, olennaista on, että tuomittava hyötykonfiskaatio kattaa paitsi rikoksella saadun omaisuuden myös tuoton.

Kuten edellä on tullut esiin, rikoksen tuottama hyöty voi ilmetä myös säästönä. Oikeuskäytännöstä voidaan mainita seuraavat tapaukset. Kun henkilö oli anastanut omaisuutta, jolloin hän oli välttynyt kyseistä omaisuutta ostettaessa maksettavilta julkisilta maksuilta tai veroilta, on säästetty maksun tai veron määrä tuomittu hyötynä menetetyksi (KKO 1992:119; KKO 2002:60). Menetetyksi on tuomittu myös luvan vastaisesta menettelystä saatu jätevesipuhdistamon käyttö- ja korkokustannusten säästö (KKO 1995:181).

Käytännössä säästö ilmenee siten, että rikoksen johdosta henkilön varallisuusasema pysyy ennallaan, vaikka muussa tapauksessa se olisi heikentynyt. Tästä myös seuraa, että menettämisseuraamus tuomitaan käytännössä arvona. Vaikka periaatteessa säästö voinee ilmetä poikkeuksellisesti myös tietyn omaisuuden säästymisenä, riittävää on, että säästön arvo rahamäärä tuomitaan menetetyksi.

Koska edellä käsitelty hyödyn määritelmä rikoksella saadusta omaisuudesta ei selvästi koske säästöä, momentin 5 kohdassa hyödyksi määriteltäisiin myös rikoksella saadun säästön arvo. Kun säästön osalta kysymys ei ole rikoksella saadusta omaisuuden lisäyksestä, ei ole aiheellista säätää säästön tuoton menettämisestä. Vastaavaa syy-yhteyttä kuin rikoksella saadun omai-

suuden ja sen tuoton välillä ei ole silloin, kun henkilön varallisuusasema kokonaisuutena pysyy ennallaan.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin hyödyn määrän arvioimisesta vastaavalla tavalla kuin voimassa olevassa 2 momentissa. Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksin esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.

Kuten edellä on käynyt ilmi, 1 momenttiin otettaisiin nimenomaiset säännökset siitä, että hyödyksi luetaan myös välittömästi rikoksella saadun omaisuuden sijaan tullut omaisuus sekä rikoksella saadun omaisuuden tuotto, jota olisi omaisuuden saamishetkestä konfiskaatiotuomioon asti kertynyt tulo tai arvonnousu. Hyötyä olisi myös rikoksella saadun säästön arvo.

On selvää, että kun hyötynä tuomitaan menetetyksi esine tai kiinteistö tai tietty oikeus, tällainen omaisuuserä tulee yksilöidä tuomiossa eikä hyödyn määrän arviointi tule kysymykseen. Siten säännöstä voidaan soveltaa vain arvokonfiskaation yhteydessä eli 1 momentin 4 ja 5 kohdissa tarkoitetuissa tapauksissa, ei tuomittaessa menetetyksi rikoksella välittömästi saatu esine tai muu omaisuus taikka tällainen omaisuuden surrogaatti.

Säännös voisi siten tulla sovellettavaksi paitsi silloin, kun tuomitaan menetetyksi rikoksella välittömästi tai välillisesti saadun omaisuuden arvo, myös silloin, kun tuoton arvo tuomitaan menetetyksi riippumatta siitä, tuomitaanko menetetyksi rikoksella välittömästi tai välillisesti saatu omaisuus vai sen arvo. Esimerkiksi asunto-osakkeiden arvonnousu voisi tulla arvioitavaksi ottaen huomioon alueen yleisessä hintatasossa, asunto-osakeyhtiössä ja asunnon olosuhteissa sekä muissa olosuhteissa muutokset, asunnon koko ja kunto sekä muut asunnon hintaan vaikuttavat tekijät. On myös mahdollista, että joudutaan arvioimaan ensin rikoksesta välittömästi saadun hyödyn määrä ja, kun määrä on lyöty lukkoon, sitten arvioidaan tälle määrälle kertynyt tuotto.

Hyödyn määrän arviointikriteerit viittaavat etenkin rikoksesta välittömästi saatuun omaisuuteen. Myös säästö voidaan arvioida. Momenttia ei kuitenkaan ole tarpeen muuttaa tuottokonfiskaation vuoksi, koska harkinnassa voidaan jo nykyisen sanamuodon mukaan ottaa huomioon muut olosuhteet.

Momentti voi tulla sovellettavaksi myös silloin, kun menettämisvaatimus kohdistetaan 4 momentissa tarkoitettuun henkilöön. Tällöin voidaan momentin nojalla arvioida, kuinka paljon 1 momentissa tarkoitettua hyötyä on syntynyt. Tämän jälkeen on selvitettävä, kuinka paljon hyötyä on siirtynyt 4 momentissa tarkoitettulle henkilölle. Momentti ei kuitenkaan koske siirtyneen määrän arvioimista.

Pykälän 3 momentin mukaan menettämiseen tuomittaisiin rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Säännös vastaa voimassa olevan pykälän 1 momentissa säädettyä.

Pykälän 4 momentissa olisi uutta sääntelyä, jota edellytetään direktiivin 6 artiklassa. Sen 1 kohdan mukaan epäillyn tai syytetyn suoraan tai välillisesti kolmannelle osapuolelle siirtämä tai kolmannen osapuolen suoraan tai välillisesti epäillyltä tai syytetyltä hankkima rikoshyöty tai muu omaisuus, jonka arvo vastaa rikoshyödyn arvoa, tulee voida tuomita menetetyksi ainakin tapauksissa, joissa kolmas osapuoli tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää konkreettisten tosiasioiden ja olosuhteiden, myös omaisuuden siirtymisen veloituksesta tai huomattavasti markkina-arvoa alemmasta hinnasta, perusteella, että siirron tai hankinnan tarkoituksena oli menettetyksi tuomitsemisen välttäminen.

Momentin mukaan menettämiseen voitaisiin tuomita se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta, jos tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta.

Momentissa tarkoitettuun menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita muu kuin 3 momentissa tarkoitettu taho. Jos esimerkiksi avopari on yhdessä kuluttanut hyödyn ja jos avomies on siirtänyt rikokseen liittymätöntä omaisuutta avopuolisolleen, jälkimmäinen voisi olla käsillä olevan momentin nojalla vastuussa menettämisseuraamuksesta.

Menettämisseuraamus voisi kohdistua sekä luonnolliseen että juridiseen henkilöön. Tämän vuoksi momentissa käytettäisiin molempia tarkoittavia muotoiluita ”tämä” ja ”tällä”.

Momentissa käytettäisiin vastaavantyyppisiä sääntelyratkaisuja kuin 3 §:n 2 momentissa ja 6 §:n 1 momentissa. Ensinnäkin menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksenä olisi, että omaisuuden siirtymisellä pyritään välttämään menettämisseuraamus tai korvausvelvollisuus. Välttämistarkoitusta koskevan edellytyksen täyttymiseen ei edellytetä, että tarkoitus on ollut sekä siirtäjällä että omaisuuden saajalla. Riittävää on, että välttämistarkoitus on ollut jommallakummalla.

Korvausvelvollisuuden välttäminen on laajennus direktiivin vaatimuksiin nähden, sillä direktiivin 6 artiklan konfiskointivelvoite koskee menettämisseuraamuksen välttämiseksi siirteyviä varoja. Luvun 3 §:n 2 momentin mukaan siirretty laajennettu hyöty voidaan konfiskoida vastaavilla edellytyksillä. Kysymys on asiallisesti omaisuuden saattaminen täytäntöönpanon ulottumattomiin. Myös ulosottoaaren 4 luvun 14 §:n nojalla voidaan puuttua keinotekoiseen järjestelyyn, jolla pyritään välttämään ulosotto.

Momentin mukaan edellytetään, että omaisuus on siirtynyt. Ilmaisuu kattaa paitsi omaisuuden siirtämisen momentissa tarkoitettulle taholle myös sen, että tämä hankkii asianomaisen omaisuuden. Merkitystä ei olisi sillä, että omaisuus olisi siirtynyt yhden tai useamman välikäden kautta, kunhan momentissa säädetty edellytykset täyttyvät.

Siirtynyt omaisuus voisi olla 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitettua hyötyä tai muuta omaisuutta, jolla ei ole liityntää rikokseen. Esimerkiksi jos henkilö on saanut kavallusrikoksella rahaa, jonka hän on sittemmin tuhlanut, muu omaisuus voisi olla hänen ennen rikoksen tekemistä laillisilla varoilla hankkimat asunto-osakeyhtiön osakkeet, jotka hän siirtää menettämisen ja korvausvaatimuksen välttämiseksi avopuolisolleen.

Omaisuuden saajan konfiskaatiovastuu edellyttää, että tämä tietää tai tällä on ollut perusteltu syy epäillä omaisuuden olevan hyötyä tai sen vastaavan hyötyä. Sääntely vastaa, mitä 6 §:n 1 momentissa säädetään. Ei ole perusteltua edellyttää, että vastaanottajan olisi tiedettävä tarkasti, mistä rikoksesta hyötyä on saatu. On kuitenkin edellytettävä, että yleisellä tasolla tämä tietää omaisuuden olevan jollakin rikoksella saatua hyötyä tai vastaavan tällaista hyötyä.

Perusteltu syy epäillä vastaisi asiallisesti direktiivissä käytettyä ilmaisua ”olisi pitänyt tietää”. Omaisuuden saaminen selvään alihintaan voisi olla perusteltu syy epäillä omaisuutta rikoksella saaduksi. Edellä kuvatussa tilanteessa avopuolisolla voisi olla perusteltu syy epäillä osakkeiden vastaavan hyötyä, jos hän olisi selvillä siirtäjän selittämättömästä varallisuudenlisäyksestä ja sen häviämisestä. Samaten esimerkiksi se, että omaisuus siirretään, kun vastaanottajan tietien siirtäjän toimista on alkanut esitutkinta, voi olla yksin tai ainakin muiden epäilyttävien

olosuhteiden ohella perusteltu syy epäillä omaisuuden olevan hyötyä tai vastaavan sitä. Perustellun syyn tulee kytkeytyä ainakin yhteen konkreettiseen tosiseikkaan.

Jos omaisuus on siirtynyt oikeushenkilölle, tietoisuuskysymykset arvioitaisiin suhteessa oikeushenkilön puolesta toimineisiin luonnollisiin henkilöihin.

Yhdenmukaisesti 6 §:n 1 momentin kanssa silloin, kun omaisuus on siirtynyt vastikkeettomasti, ei edellytettäisi, että omaisuudensaaja tietäisi omaisuuden olevan tai vastaavan hyötyä tai että hänellä olisi perusteltu syy sitä epäillä. Tällöin vilpittömässä mielessäkään olleelle ei synny tappiota. Jos omaisuudesta olisi maksettu lahjaveroa, se tulisi vähentää nettohyötyperiaatteen mukaisesti. Lisäksi omaisuuden saaminen vastikkeetta voi antaa aiheen epäillä omaisuuden liittyvän rikokseen.

Momentti koskee vain vastuuta menettämisseuraamuksesta. Rikoksesta hyötynneen ja omaisuuden saaneen henkilön väliset vahingonkorvausvastuuta koskevat tai muut vastaavat kysymykset jäävät ratkaistavaksi yksityisoikeudellisten sääntöjen mukaan.

Momentissa vielä säädettäisiin siitä, että sen nojalla voidaan tuomita menetetyksi siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä taikka tällaisen omaisuuden arvo. Vastuu rajattaisiin nimenomaan rikoshyödyn määrään, koska siirtynyt omaisuus saattaa olla arvokkaampaa kuin hyöty. Muuta kuin siirrettyä omaisuutta ei voitaisi tuomita menetetyksi, mutta sen asemesta voitaisiin tuomita omaisuuden arvo. Voisi esimerkiksi olla avopuolison asumisolosuhteiden kannalta kohtuutonta konfiskoida siirretyt asunto-osakeyhtiön osakkeet, joten niiden arvon tuomitsemista voidaan silloin puoltaa. Estettä ei luonnollisestikaan ole asettaa osakkeita vakuustakavarikkoon tai kohdistaa niihin ulosotto.

Lähtökohtana tulee olla, että menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 momentissa tarkoitettu henkilö. Käsillä oleva momentti olisi kuitenkin rinnakkainen ja vaihtoehtoinen 3 momentin kanssa. Jos esimerkiksi olisi selvää, ettei 3 momentissa tarkoitettulta henkilöltä saada ulosotossa mitään, olisi perusteltua ja tarkoituksenmukaisinta samalla kertaa vaatia paitsi 3 momentissa tarkoitettun henkilön tuomitsemista hyödyn menettämiseen myös tämän momentin mukaista menettämisseuraamusta. Estettä ei olisi kuitenkaan käsitellä viimeksi mainittua asiaa erikseen. Esimerkiksi hyötyn pakenemisen vuoksi voitaisiin tyytyä vaatimaan vain tässä momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta, jolloin oikeudenkäynnissä olisi selvitettävä paitsi hyödyn menettämisen edellytykset myös tämän momentin mukaiset edellytykset.

Eri vaihtoehtoja tulisi harkita lähtien siitä, miten hyöty saadaan tehokkaasti pois. Täytäntöönpanon tehokkuuden lisäksi tulisi ottaa huomioon myös prosessitaloudelliset näkökohdat lainkäyttöviranomaisten ja vastaajien kannalta. Merkitystä voisi olla myös hyötyä vastaavaan vahingonkorvaukseen liittyvillä kysymyksillä.

Joissain tapauksissa siirtynyt omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi paitsi tämän momentin nojalla myös rikoslain 32 luvun 12 §:n nojalla rahanpesun kohteena. Tällöin mainittu 12 § syrjäyttäisi erityissäännöksenä käsillä olevan momentin (ks. myös KKO 2012:60).

Pykälän 5 momentti liittyy 3 ja 4 momenttiin. Uudessa 5 momentissa säädettäisiin siitä, että jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitettut henkilöt, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Merkitystä ei olisi sillä, tuomitaanko menettämisseuraamukset yhdellä kertaa vai eri oikeudenkäynneissä. Tämä olisi otettava huomioon tuomiolauselmassa.

Yleisimmin 3 momentissa tarkoitettuja luonnollisia tai juridisia henkilöitä on todennäköisesti yksi ja samaten 4 momentissa tarkoitettuja henkilöitä. Jos kuitenkin 3 momentissa tarkoitettu henkilö on siirtänyt hyödyn esimerkiksi lapsensa ja hänen puolisonsa yhteiselle pankkitilille, yhteisvastuullisuus koskisi näitä kolmea henkilöä.

Koska hyötykonfiskaation ei tule toimia rankaisullisena, yhteisvastuullisuudella rajoitettaisiin konfiskaatiovastuuta siten, että hyöty tulisi menetetyksi kerran. Muutoin hyöty saattaisi tulla menetetyksi useampikertaisena, yhden kerran 3 momentissa tarkoitettulta henkilöltä ja toisen kerran 4 momentissa tarkoitettulta henkilöltä.

Yhteisvastuullisuudesta myös seuraa, että täytäntöönpano on ulosottokaaren 3 luvun 17 §:n mukaisesti lopetettava, kun arvona konfiskoitu hyöty on kertaalleen saatu perittyä. Luonnollisesti yksilöityä esinettä koskeva menettämisseuraamus voidaan panna vain kerran täytäntöön.

Konfiskaatiotuomio ei estä yhteisvastuullisesti menettämisseuraamukseen tuomittuja saattamasta keskinäistä vastuunjakoja tuomioistuimen käsiteltäväksi, koska konfiskaatiotuomiossa ratkaistaan vain kysymys heidän vastuustaan valtioon nähden (KKO 1985 II 90).

Pykälän 6 momentiksi ehdotetaan otettavaksi voimassa olevan pykälän 3 momenttia vastaava säännös yksityisen oikeuden etusijasta menettämisseuraamukseen nähden. Momentissa säädettyillä edellytyksillä menettämisseuraamus väistyy vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen hyväksi. Jos yksityisoikeudellista vaatimusta ei ole esitetty tai tällaisesta vaatimuksesta ei annettaisi ratkaisua viimeistään silloin, kun menettämisvaatimus jää ratkaistavaksi, menettämisseuraamus tuomitaan.

Koska säännöksen tarkoitus on parantaa rikoksen johdosta kärsineen yksityisen asemaa, yksityisen etusija koskisi ensinnäkin nykytilaa vastaten niitä tapauksia, joissa rikoksesta hyötynytä vaaditaan tuomittavaksi menettämään hyöty 3 momentin nojalla.

Toiseksi yksityisen oikeudella olisi etusija myös silloin, kun uuden 4 momentin mukaan menettämisseuraamus kohdistuisi siihen, jolle rikoksen tuottama hyöty on siirretty. Kysymys olisi 3 momentissa tarkoitettua edunpalautuksesta. Näissäkin tapauksissa 3 ja 4 momentissa tarkoitettun henkilön keskinäinen vastuunjako voitaisiin ratkaista yksityisoikeudellisten sääntöjen mukaisesti.

Luonnollisesti etusija olisi kolmanneksi voimassa myös silloin, kun menettämisvaatimukset kohdistetaan sekä 3 että 4 momentissa tarkoitettuun henkilöön.

Pykälän 7 momenttiin otettaisiin uutta sääntelyä. Sen mukaan vaikka korvaus- tai edunpalautusvaatimus on esitetty, tuomioistuimen olisi kuitenkin mainitun vaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava menettämisvaatimus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen olisi tällöin myös korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava välituomiolla kysymys korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta. Lyhyiden vuoksi jäljempänä korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen asemesta puhutaan asianomistajan (yksityisoikeudellisesta) vaatimuksesta, vaikka vaatimuksen esittäjä voi periaatteessa olla muukin kuin asianomistaja. Momenttia sovellettaisiin silloin, kun toisessa valtiossa on omaisuutta jäädytettynä tai siihen rinnastettavan toimenpiteen kohteena Suomessa tuomittavan menettämisseuraamuksen turvaamiseksi. Toimenpiteillä tarkoitetaan yleisesti sellaisia vakuustakavarikon tai takavarikon kaltaisia keinoja, joilla otetaan omaisuus sen haltijalta pois tai muulla tavalla estetään omaisuuden hukkaaminen.

Ehdotetun perusteella voitaisiin poiketa siitä nykyisin poikkeuksettomasta säännöstä, jonka mukaan menettämisseuraamusta ei tuomita, jos samassa oikeudenkäynnissä tuomitaan korvaus tai edunpalautus. Asiallisesti kysymys olisi siitä, että menettämiskaava ratkaistaisiin ja samalla yksityisoikeudellinen vaatimus jätettäisiin odottamaan.

Eduskunnan lakivaliokunta on pitänyt tärkeänä asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen turvaamista (LaVL 15/2013 vp s. 3/II; ks. myös LaVL 7/2012 vp s. 3/II ja LaVL 13/2012 vp s. 2—3). Direktiivin johdantokappaleen 29 mukaan omaisuus voidaan jäädyttää rikosoikeudellisen menettelyn yhteydessä myös mahdollista myöhemmin tapahtuvaa omaisuuden palauttamista tai rikoksesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamisen varmistamista varten.

Ehdotetulle säännökselle on ilmennyt tarvetta kansainvälisen yhteistyön tilanteissa. Kansainvälistä rikosoikeusapua koskeva sääntely, kuten EU:n jäsenvaltioiden välillä sovellettava puittepäätös omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa 2003/577/YOS (jäljempänä jäädyttämispuittepäätös), mahdollistaa yhdessä jäsenvaltiossa tehdyn jäädyttämispäätöksen täytäntöönpanon siinä toisessa jäsenvaltiossa, jossa jäädytettävää omaisuutta on. Jäädyttämisen kohteena voi olla omaisuus, joka voitaisiin tuomita menetetyksi tai jota voitaisiin käyttää todisteena rikosasiassa. Konfiskaatiotuomioiden täytäntöönpanoa puolestaan koskee puittepäätös vastavuoroisen tunnustamisen periaatteen soveltamisesta menetetyksi tuomitsemista koskeviin päätöksiin 2006/783/YOS. Sen mukaan yhdessä jäsenvaltiossa annettu konfiskaatiotuomio voidaan lähettää pantavaksi täytäntöön siinä jäsenvaltiossa, jossa menettämisseuraamuksen kohteena olevaa omaisuutta on. EU:n rikosoikeudellisen yhteistyön instrumentit sitä vastoin eivät sääntele omaisuuden jäädyttämistä tai siirtämistä toiseen jäsenvaltioon yksityisoikeudellisen saatavan täytäntöönpanon turvaamiseksi, vaan tällaisiin tilanteisiin soveltuvat lähtökohtaisesti siviilioikeudellista yhteistyötä koskevat instrumentit. Käytännössä ongelmalliseksi on osoittautunut tilanne, jossa menettämisseuraamuksen turvaamiseksi toisessa jäsenvaltiossa jäädytettynä olevaa omaisuutta ei myöhemmässä oikeudenkäynnissä tuomitakaan valtiolle menetetyksi, vaan määrätään palautettavaksi tai suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena. Asianomistajan asemaa tällaisessa tilanteessa parantaisi se, että omaisuus tuomittaisiin täällä menetetyksi, jolloin toisessa valtiossa jäädytettyä omaisuutta voitaisiin käyttää menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon. Tämän jälkeen asianomistaja voisi turvautua luvun 11 §:n 2 momentissa tarkoitettuun menettelyyn ja saada yksityisoikeudellisen saamisensa katettua täytäntöönpannusta menettämisseuraamuksesta.

Jos asianomistaja ei ole esittänyt vaatimusta siinä oikeudenkäynnissä, jossa menettämiskaava ratkaistaan, hän voisi myöhemmin nostaa kanteen yksityisoikeudellisesta saatavastaan ja saatuaan hyväksyvän tuomion turvautua 11 §:n 2 momentissa säädettyyn menettelyyn. Toisaalta asianomistajan kannalta olisi edullista, että hän saisi oman vaatimuksensa käsiteltyä menettämiskaavan yhteydessä, jolloin syyttäjän esittämä näyttö koituisi hänenkin eduksaan. Lisäksi syyttäjällä on eräin poikkeuksin velvollisuus ajaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta (ROL 3:9).

Tämän vuoksi ehdotetaan, että asianomistaja voisi esittää yksityisoikeudellisen vaatimuksensa menettämiskaavan yhteydessä. Asianomistaja voisi kuitenkin halutessaan pyytää, että menettämiskaava ratkaistaan ja että hänen yksityisoikeudellinen vaatimuksensa käsitellään riita-asioista säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimien tällöin ratkaisisi menettämiskaavan ja tekisi yksityisoikeudellisen vaatimuksen osalta ROL 3:3:ssä tarkoitetun erottamispäätöksen. Yksityisoikeudellisen vaatimuksen peruuttaminen ei puolestaan ole asianomistajan kannalta samanveroinen keino jo siksi, että vastapuolella on ROL 3:7:n mukaisesti oikeus vaatia asian ratkaisemista.

Asianomistajan kannalta ja yleisestikin prosessiekonomia huomioon ottaen olisi toivottavaa, että rikosasian käsittelyä voitaisiin hyödyntää myös myöhemmässä riita-asian käsittelyssä. Siksi ehdotetaan, että asianomistaja voisi pyytää, että tuomioistuimien ratkaisi välituomiolla korvaus- tai edunpalautusvelvollisuutta koskevan kysymyksen.

Välituomio olisi laadultaan OK 24:6.2:ssa tarkoitettu nk. aito välituomio. Erona mainittuun säännökseen olisi, että asianomistajan pyynnöstä tuomioistuimella olisi velvollisuus antaa välituomio, eikä vastapuolen suhtautumisella välituomion antamiseen olisi merkitystä. Muutoksenhaku järjestettäisiin mainitun 6 §:n 2 momentissa säädetyllä tavalla. Tällaisen välituomion antamisesta seuraisi, että riita-asian oikeudenkäynnissä ei käsiteltäisi edunpalautus- tai korvausvastuun perustavia seikkoja, vaan tältä osin välituomio otettaisiin sellaisenaan tuomion pohjaksi. Käsiteltäväksi jäisi siten vain korvauksen tai edunpalautuksen määrä.

Vaikka säännöksessä sitä ei erikseen mainittaisi, samassa yhteydessä olisi usein perusteltua tehdä päätös jättää asia OK 14:4:n mukaisesti lepäämään ja odottamaan menettämisseuraamusta koskevan oikeudenkäynnin ja täytäntöönpanon loppumista.

Momentissa ja 11 §:n 2 momentissa säädetyn tarkoituksena on osaltaan myös estää, ettei sama henkilö joudu suorittamaan sekä menettämisseuraamusta että sitä vastaavaa korvausta tai edunpalautusta. Tämä olisi otettava huomioon täytäntöönpanossa (ks. HE 80/2000 vp s. 35—36).

3 §. Laajennettu hyödyn menettäminen. Direktiivin 5 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltioiden on toteutettava tarvittavat toimenpiteet, jotta rikoksesta, joka on omiaan tuottamaan taloudellista hyötyä välittömästi tai välillisesti, tuomitulle kuuluva omaisuus voidaan tuomita joko kokonaan tai osittain menetetyksi, jos tuomioistuin on vakuuttunut tapauksen olosuhteiden, mukaan lukien täsmälliset tosiseikat ja saatavilla olevat todisteet, perusteella, että kyseinen omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Artiklan 2 kohdassa määritellään ne rikokset, joiden perusteella laajennettu hyödyn menettäminen on oltava mahdollista.

Artiklasta seuraa, että voimassa olevaa säännöstä laajennetusta hyödyn menettämisestä on tarkistettava. Ensinnäkin *1 momentissa* säädettyä edellytystä siitä, että menettämisseuraamuksen mahdollistavasta liipaisinrikoksesta tulee tyypillisesti seurata huomattavaa taloudellista hyötyä, lievennettäisiin niin, että rikoksesta tulee tyypillisesti seurata taloudellista hyötyä.

Toiseksi voimassa olevassa säännöksessä edellytetään, että omaisuuden tulee olla peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä. Säännöstä muutettaisiin direktiivin mukaisesti niin, että menettäminen koskisi yleisesti rikollisesta toiminnasta peräisin olevaa omaisuutta. Myös vähäisestä rikollisesta toiminnasta peräisin oleva omaisuus voitaisiin siten konfiskoida.

Kolmanneksi liipaisinrikosten luetteloa laajennettaisiin. Kuten edellä yleisperusteluissa on todettu, on perusteltua pitää yleisesti liipaisinrikoksena sellaista rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tästä seuraa, ettei direktiivin 5 artiklan 2 kohdan e alakohtaa tarvitse erikseen implementoida.

Liipaisinrikoksiksi edelleen luettaisiin ne rikokset, jotka on erikseen mainittu voimassa olevassa pykälässä. Lisäksi liipaisinrikoksiksi säädettäisiin rikosnimikkeittäin 5 artiklan 2 kohdan a—d alakohdissa tarkoitetut rikokset, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähemmän kuin neljä vuotta vankeutta. Asiaa on tarkasteltu lähemmin yleisperusteluissa. Liipaisinrikosten suhteen täytettyyn tekoon rinnastettaisiin luettelossa mainittujen rikosten rangaistavat yrityk-

set. Voimassa olevassa momentissa rinnastus koskee vain rikoksia, joista säädetty enimmäisrangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta.

Laajennettua hyötyä koskevan säännöksen mukaan menettämisseuraamus on harkinnanvarainen. Kuten yleisperusteluista käy ilmi voimassa olevan säännöksen osalta, laajennettu hyödyn menettäminen on katsottu tarpeelliseksi rikoksissa, jotka tehdään nimenomaan hyötymistarkoituksessa, järjestäytyneesti tai muuten suunnitelmallisesti ja joihin liittyy monimutkaisia yritysjärjestelyjä ja muita keinoja häivyttää ja salata hyödyn syntytausta sekä sen liittymä rikokseen. Oikeuskäytännössä säännöksen soveltamisala on jäänyt suhteellisen kapeaksi.

Direktiivin neljännen johdantokappaleen mukaan menetetyksi tuomitsemista koskevia menettelyjä käytetään liian vähän. Kuudennessa johdantokappaleessa todetaan, että Tukholman ohjelmassa ja menetetyksi tuomitsemisesta ja varallisuuden takaisin Hankinnasta kesäkuussa 2010 annetuissa oikeus- ja sisäasioiden neuvoston päätelmissä korostetaan, että on tärkeää tehostaa rikollisten varojen tunnistamista ja menetetyksi tuomitsemista. Laajennetun hyödyn osalta johdantokappaleessa 20 todetaan, että määrittäessään, voiko rikoksesta olla taloudellista hyötyä, jäsenvaltiot voivat ottaa huomioon toimintatavat, esimerkiksi jos rikoksen olosuhteisiin kuuluu se, että se tehtiin järjestäytyneen rikollisuuden puitteissa tai tarkoituksena oli saada säännöllistä tuottoa rikoksista. Tämän ei kuitenkaan olisi rajoitettava mahdollisuutta soveltaa laajennettua hyödyn menettämistä.

Edellä mainitun perusteella laajennettua hyötyä koskevaa sääntelyä esitetään muutettavaksi niin, että jatkossa olisi entistä laajemmin mahdollista torjua taloudellista hyötyä tuottavaa rikollisuutta ja tehostaa rikoksesta peräisin olevan omaisuuden menetetyksi tuomitsemista.

Säännös olisi edelleen harkinnanvarainen. Myös direktiivin 5 artiklan 1 kohdassa on käytetty harkinnanvaraista sanamuotoa. On kuitenkin perusteltua, että lakiin kirjataan joitain harkinnassa huomioon otettavia seikkoja, joista on myös kirjattu direktiivin johdanto-osaan. Siksi momenttiin kirjattaisiin nimenomaisesti kolme harkinnassa erityisesti huomioon otettavaa seikkaa: onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista. Koska näitä kolmea seikkaa ei ole tarkoitettu tyhjentäviksi harkintaperusteiksi, säännöksessä selvyiden vuoksi mainittaisiin, että ne otettaisiin huomioon muiden seikkojen ohella.

Säännös mahdollistaisi sen, ettei sellaisesta rikollisesta toiminnasta, joka koostuu rikosten lievistä tekemuodoista, peräisin olevaa omaisuutta olisi välttämätöntä tuomita menetetyksi, kun taas perustekemuotojen tai törkeiden tekemuotojen osalta voidaan lähtökohtaisesti puolttaa laajennetun hyödyn menettämistä. Asialla on merkitystä myös siksi, että viranomaiset voisivat keskittää voimavarojaan lieviä rikoksia vakavamman rikollisen toiminnan selvittämiseen.

Lähtökohdaksi voitaisiin ottaa se, että jos omaisuuden arvo olisi alle 1 000 euroa, kysymys ei ole välttämättä vähäistä vakavammasta rikollisesta toiminnasta peräisin olevasta omaisuudesta. Sanottu ei kuitenkaan estäisi tuomitsemasta menetetyksi merkittäväkin omaisuuserää, vaikka se olisi ilmeisesti peräisin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta. Toisaalta jos sinänsä yksittäisten tekojen kannalta vähäisenä pidettävä rikollinen toiminta olisi kuitenkin kaikki teot huomioon ottaen laajamittaista, rikollinen toiminta ei kokonaisuutena arvostellen välttämättä olisi enää vähäistä.

Toiseksi harkinnassa olisi otettava erityisesti huomioon menettämisseuraamuksen tarpeellisuus uusien rikosten ehkäisemisessä. Rikoksesta peräisin olevaa omaisuutta voidaan käyttää

uusien rikosten rahoittamiseen ja rikollisen toiminnan laajentamiseen. Omaisuuden käyttöä tai -tarkoituksen lisäksi voitaisiin ottaa huomioon myös omaisuuden laatu. Menettämisseuraamusta voisi puoltaa esimerkiksi se, että omaisuus on erityisen sopivaa rikolliseen käyttöön.

Kolmantena harkintakriteerinä olisi se, saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista. Tarkoitus saada säännöllistä tuottoa rikoksista on edellä kuvatuin tavoin mainittu direktiivin johdantokappaleessa 20.

Menettämisseuraamuksen tuomitsemista puoltaisi myös se seikka, että henkilö hankkii rikoksilla kuten huumausaineen myynnillä tai varastetun tavarain välittämisellä ja myymisellä säännöllisesti varoja ja käyttää niitä elämiseensä ja hankintoihinsa. Kysymys olisi rikosten tekemisestä tulojen saamiseksi niin, että henkilö kattaisi mainitut kulut kokonaan tai merkittävässä määrin rikoksista saaduilla tuloilla taikka pitäisi niiden avulla yllä huomattavasti parempaa elintasoja kuin mihin lailliset tulot antaisivat myöten. Menettämisseuraamuksen tuomitseminen ei näissä tapauksissa edellyttäisi toimimista rikollisjärjestössä taikka erityisen suunnitelmallisesti tai laajamittaisesti. Menettämisseuraamusta vastaan puhuvana seikkana olisi se, että henkilö on osallistunut rikolliseen toimintaan satunnaisesti taikka harvoin pitkähkön ajanjakson kuluessa, ja se, että hän hankkii elantonsa valtaosin laillisin keinoin.

Menettämisseuraamuksen tuomitsemisen arvioiminen olisi kokonaisharkintaa, jossa otetaan huomioon edellä käsiteltyjen kriteerien ohella myös muut seikat. Laajennettua hyödyn menettämistä voisi puoltaa esimerkiksi se, että asianomainen henkilö on osallistunut suhteellisen vähäiseen rikolliseen toimintaan harvoin, mutta tällöin on ollut tavoitteena saada huomattavan suurta hyötyä rikoksista. Toisaalta jos henkilöllä on huomattavat lailliset tulot, mutta hän silti saa toistuvasti rahamääräisesti arvioituna merkille pantavan paljon tuloa rikoksista, menettämisseuraamuksen tuomitsemista voitaisiin pitää perusteltuna. Muussa tapauksessa rahamääräisesti saman verran laitonta tuloa saaneet voisivat joutua erilaiseen asemaan riippuen laillisten tulojen määrästä. Menettämisseuraamuksen tuomitsemista vastaan puolestaan saattaisivat puhua sellaiset seikat, jotka lähenevät luvun 10 §:ssä säädettyjä kohtuullistamisperusteita.

Voimassa olevan pykälän mukaan menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta. Tässä momentissa ei kuitenkaan enää olisi viittaus omaisuuteen ”kokonaan tai osaksi”, koska sanamuoto voidaan ymmärtää niin, että menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka vain osittain on rikollisesta toiminnasta peräisin ja muuten laillista alkuperää. Omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi vain siltä osin kuin se on peräisin rikollisesta toiminnasta.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa oikeutta vastaten, että menettämisseuraamukseen voitaisiin tuomita liipaisinrikokseen syyllistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Pykälän 3—5 momentit vastaisivat voimassa olevan pykälän 2—4 momenttia. Momenttien kirjoitustapaa tarkistettaisiin kuitenkin vastaamaan 2 §:n 4 momenttia ja 6 §:n 1 momenttia. Pykälissä korvattaisiin hän ja he ilmaisulla tämä ja nämä. Syynä on se, että ensiksi mainitut viittaavat luonnollisiin henkilöihin, mutta menettämisseuraamukseen voidaan tuomita myös oikeushenkilö.

5 §. Muun omaisuuden menettäminen. Pykälän 3 momentissa säädetään säilytysvälineen menettämisestä. Koska vastaava sääntely sisältyisi luvun uuteen 5 a §:ään, momentti kumottaisiin.

5 a §. Säilytysvälineen menettäminen. Luvun 5 §:n 3 momentin mukaan astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan myös tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

Pykälään sisällytettäisiin mainitun momentin sääntely. Lisäksi on perusteltua ulottaa mahdollisuus konfiskoida säilytysväline koskemaan niitä tilanteita, kun menettämisseuraamus tuomitaan 4 §:n perusteella. Toisin sanoen rikoksentekovälineen säilytysvälineen menettäminen säädettäisiin nimenomaan mahdolliseksi. Oikeuskäytännössä on katsottu, että tietokoneen kovalevy oli 4 §:n 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu esine, jota oli käytetty sukupuolisiveellisyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapidossa, joskaan kovalevyn konfiskoimista ei tapauksessa pidetty tarpeellisenä (KKO 2010:32). Rikoksentekoväline voi olla esimerkiksi myös tietoliikenteen häirinnässä (RL 38:5) tai tietomurrossa (RL 38:8) käytetty tietokoneohjelma. Samaten säilytysvälineen konfiskoiminen voi olla tarpeen esimerkiksi silloin, kun tuomitaan 4 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla menetetyksi rikoksen tekemistä varten hankittua vaarallista nestemäistä ainetta.

Säilytysvälineen konfiskoiminen mahdollistettaisiin myös niissä tapauksissa, joissa menettäminen perustuisi 4 tai 5 §:ään rinnastettavaan lainkohtaan. Säilytysvälineen konfiskaatio pykälässä säädetyin perustein voi käytännössä olla tarpeen, vaikka rikoksentekovälineen taikka rikoksen tuotteen tai rikosesineen menettäminen perustuu erityissäännökseen, kuten rikoslain 50 luvun 6 §:n 1 momentin 1 kohtaan huumausainerikoksen rikoksentekovälineenä käytetyn aineen konfiskoimisesta taikka metsästyslain 80 §:n 1 momenttiin laittomasti metsästetyn eläimen menettämisestä.

6 §. Menettämisen rajoitukset. Pykälän 1 momentin mukaan 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä ei saa tuomita menetetyksi, jos se kuuluu kokonaan tai osittain henkilölle, joka ei liity rikokseen. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos tämä sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

Vastaavasti kuin 2 §:n 4 momentin perusteluissa on todettu, nykyisessä momentissa käytetty ilmaisu hän viittaa luonnolliseen henkilöön. On kuitenkin perusteltua rikosten ennaltaehkäisemisen kannalta ja erilaisten keinotekoisten järjestelyjen estämiseksi, että menettämisseuraamukseen voidaan tuomita myös oikeushenkilö. Siksi momentissa käytetyt ilmaisut muutettaisiin tämän mukaisesti.

9 §. Menettämisseuraamuksen vaatiminen. Voimassa olevan pykälän 1 momentissa säädetään siitä, että menettämiskaatumuksen voi esittää syyttäjä ja rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain (692/1993) 3 §:ssä tarkoitettu virkamies sekä eräissä tapauksissa asianomistaja. Pykälän 2 momentissa viitataan ROL 1 luvun 8 b §:ssä säädettyihin perusteisiin jättää menettämiskaatus vaatimus esittämättä.

Pykälään otettaisiin voimassa olevaa sääntelyä laajemmin menettelyä koskevia määräyksiä. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin ensinnäkin selvytyden vuoksi siitä, että menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaatus perustuu, kuten käytännössä lähes aina tapahtuu. Toiseksi 2 momentissa säädettäisiin siitä, että menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen. Sääntely liittyy 1 §:ään otettavaksi ehdotettuun uuteen 3 momenttiin. Kuten edellä on useassa yhteydessä todettu, tällainen konfiskaatioprosessi on vanhastaan ollut mahdollinen. Asiasta

kuitenkin on hyvä ottaa selvyyden vuoksi ja momentissa seuraavaksi olevan sääntelyn vuoksi nimenomainen säännös lakiin.

Edelleen momentin mukaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään.

Mainitun 11 §:n 1 momentin mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Mainitun 12 §:n mukaan vastaajan suostumuksella voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus.

Viittaus tarkoittaisi sitä, että edellä mainituin edellytyksin voitaisiin vastaajan poissaolosta huolimatta tuomita enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus. Merkitystä ei olisi sillä, käsiteltäisiinkö menettämisvaatimus syytteen yhteydessä vai omana asianaan.

Momentissa säädettäisiin myös siitä, että ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voitaisiin tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin ei tulisi sovellettavaksi 10 000 euron raja, vaan menetetyksi voitaisiin tuomita suurempikin menettämisseuraamus.

Sairauden tai siihen rinnastettavan esteen vuoksi asianosaiselle voidaan määrätä edunvalvoja siten kuin oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ssä säädetään. Koska säännös kattaa myös direktiivin 4 artiklan 2 kohdan vaatimuksen siitä, että rikoshyöty ja rikoksentekovälineet voidaan tuomita menetetyksi asianosaisen sairaudesta huolimatta, momentissa olisi ainoastaan informatiivinen viittaus mainittuun pykälään.

Myös pakoilutapauksissa tuomioistuin voisi viran puolesta määrätä vastaajalle edunvalvojan. Tätä menettelyä kutsutaan lyhyiden vuoksi jäljempänä edunvalvoajaprosessiksi. Sääntely olisi uutta. Sillä täytettäisiin direktiivin 4 artiklan 2 kohdan vaatimus voida tuomita rikoshyöty ja rikoksentekovälineet menetetyksi ainakin silloin, kun epäilty on paennut ja kun aloitettu menettely, joka olisi voinut johtaa tuomitsemiseen epäillyn osallistuessa oikeudenkäyntiin. Johdantokappaleen 15 mukaan voidaan kansallisessa lainsäädännössä edellyttää, että pakoileva henkilö on kutsuttu menetetyksi tuomitsemista koskevaan menettelyyn tai saanut tiedon siitä.

Edunvalvoajaprosessit olisivat mahdollisia vain silloin, kun vastaaja on luonnollinen henkilö. Jos oikeushenkilöllä ei ole lakimääräistä edustajaa, olisi ongelma tarvittaessa pyrittävä ratkaisemaan asianomaista oikeushenkilötyyppiä koskevan lainsäädännön mukaisilla keinoilla kuten osakeyhtiölain (624/2006) 20 luvussa säädetyllä selvitysmenettelyllä.

Säännöstä ei ole perusteltua rajoittaa vain rikoshyötyyn ja rikoksentekovälineisiin, koska rikollisella toiminnalla saadun omaisuuden menettämiseksi tai uusien rikosten estämiseksi on tarpeen voida tuomita menetetyksi myös 3 §:n mukainen laajennettu hyöty tai 4 §:ssä tarkoitettu omaisuus.

Edunvalvoajaprosessi olisi mahdollinen vain silloin, kun poisjääneeseen on kohdistettu pelkäämistään menettämisvaatimus. Jos häntä vaaditaan tuomittavaksi menettämisseuraamuksen lisäksi rangaistukseen, vastaajan poissa ollessa asia voitaisiin käsitellä vain ROL 8 luvun 11 ja 12 §:n soveltuessa. Toisaalta edunvalvoajaprosessissa voitaisiin ratkaista myös menettämisvaatimus, vaikka epäiltyä vastaan olisi esitetty sen lisäksi rangaistusvaatimus. Tällöin rangaistusvaatimus jäisi lepäämään ja tuomioistuimen tulisi tutkia, täyttyykö menettämisseuraamuksen ri-

kosedellytys, mutta tuomioon ei tule ottaa syyttömyysolettaman vastaisesti kannanottoja epäilyn syyllistymisestä rikokseen. Tuomiossa ei siten tule ottaa kantaa syyllisyyskysymykseen eli siihen, kuka 1 §:ssä tarkoitetun rikoksen tai teon on tehnyt. Tilanne rinnastuu siihen ehdotuksessa 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tilanteeseen, jossa menettämisseuraamus tuomitaan, vaikka rikoksentekijää ei saada selville.

Edunvalvojaprosessi olisi mahdollinen, jos poissa olevaa vastaajaa vaaditaan tuomittavaksi yksin menettämisseuraamukseen samalla, kun tutkitaan konfiskaation perustavasta rikoksesta toista henkilöä vastaan nostettu syyte.

Edunvalvojaprosessilla olisi kaksi edellytystä, joiden molempien tulee täytyä. Ensinnäkin vastaajan on pitänyt saada tiedoksi menettämisvaatimus ja hänen tulee olla kutsuttu oikeudenkäyntiin. Toisin kuin ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä tarkoitetun poissaolokäsittelyn osalta on asianlaista, edunvalvojaprosessi ei edellyttäisi, että kutsussa on asetettu ratkaisun uhka poissaolon varalta.

Toiseksi edunvalvojaprosessi edellyttäisi, että vastaaja ilmeisesti karttaa oikeudenkäyntiä. Syyttäjän näyttövelvollisuutta helpotettaisiin siten, ettei ns. täyttä näyttöä vaadittaisi, mutta karttamisen tulee kuitenkin olla selvää. Käytännössä vastaajan tulisi jäädä oikeudenkäynnistä kutsuttuna pois ilman laillista estettä. Tämän sekä tuloksettomien tavoittamisyritysten ja muiden olosuhteiden perusteella arvioitaisiin, onko kysymys tilapäisestä asiantilasta vai ilmeisesti pyrkimys välttää oikeudenkäynti kokonaan tai ainakin pidemmällä aikavälillä. Jälkimmäisessä tapauksessa kysymys olisi oikeudenkäynnin karttamisesta.

Tuomioistuimen olisi viran puolesta määrättävä oikeudenkäyntiä karttavalle vastaajalle edunvalvoja, johon sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää. Viittaus mainittuun 4 a §:ään tarkoittaa sitä, että edunvalvoja käyttäisi vastaajan puhevaltaa oikeudenkäynnissä sekä, jollei tuomioistuin toisin päättä, myös muutoksenhaussa. Edunvalvojaan sovellettaisiin holhoustoimesta annettua lakia (442/1999).

Mainitun lain 44 §:n mukaan edunvalvojan palkkiosta vastaa päämies. Ratkaisu ei kuitenkaan sovellu luontevasti tässä tarkoitettuun tapaukseen ottaen huomioon asian laatu sekä korvausvastuun ehdottomuuden kohtuuttomuus tietyissä tapauksissa. Siksi momentin mukaan edunvalvojan palkkioon ja korvaukseen sovellettaisiin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvussa säädetään puolustajan palkkiosta ja korvauksesta. Siten edunvalvoja saisi palkkion ja korvauksen valtion varoista, jotka jäisivät valtion vahingoksi, jos vaatimus hylätään. Vastaaja olisi puolestaan velvollinen korvaamaan mainitun 2 luvun mukaisesti valtiolle sen varoista maksetun palkkion ja korvauksen, jos hänet tuomittaisiin menettämisseuraamukseen.

Vastaaja voisi luonnollisesti käyttää oikeudenkäyntiasiamiestä, jos hänen ei tarvitse osallistua henkilökohtaisesti oikeudenkäyntiin. Tällöin vastaaja olisi asianmukaisesti edustettuna oikeudenkäynnissä eikä hän olisi tässä tarkoitettulla tavalla poissa, joten edunvalvojaa ei määrättäisi.

Pykälän 3 momenttiin otettaisiin voimassa olevan pykälän sääntely menettämisvaatimuksesta asiallisesti muuttamattomana.

Pykälän 4 momentissa säädettäisiin menettämisseuraamuksia koskevista väittämis- ja todistustaakoista.

Ensinnäkin momentin mukaan kantajalla olisi väittämistaakka eli hänen olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen menettämisvaatimuksensa perustuu. Kantajana voisi toimia pykälän 3

momentin mukaisesti syyttäjä ja rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettu virkamies sekä eräissä tapauksissa asianomistaja. Säännös olisi uusi, mutta se vastaisi vaikiintuneesti noudatettua käytäntöä.

Toiseksi momentin mukaan kantajalla olisi todistustaakka niistä seikoista, joihin hänen menettämiskaavimukseensa perustuu. Säännös vastaisi nykyisin noudatettua todistustaakan jakoa. Luvun 8 §:n 2 momentin mukaan tosin vastaaja voi välttää arvon menettämiskeltä, jos hän saatata todennäköiseksi, että esine tai omaisuus, jonka asemesta arvo konfiskoitaisiin, on hävitetty tai käytetty. Todistustaakkasäännös ei kuitenkaan koske menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksiä, vaan asiallisesti kysymys on konfiskaatiovastuusta vapauttavasta perusteesta, jonka käsillä ollessa arvon menettämistä ei tuomita.

Momentissa olisi kuitenkin yksi poikkeus kantajan todistustaakasta. Kantajalla ei olisi todistustaakkaa laajennetun hyödyn menettämistä koskevassa 3 §:ssä tarkoitettun omaisuuden alkuperästä. Tällainen omaisuus voitaisiin tuomita menetetysti, jollei vastaaja saatata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Todistustaakka koskee laajennettuna hyötynä menetetysti tuomittavan omaisuuden alkuperää.

Kantajan menettämiskaavimukseen olisi sisällyttävä täsmällisesti määriteltynä, mitä omaisuutta vaaditaan valtiolle menetetysti. Lisäksi kantajalla olisi väittämiskaakka niistä seikoista, joiden perusteella hän katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Erona tavalliseen hyötykonfiskaatioon laajennetun hyödyn menettämiskessä on se, että toisin kuin ensiksi mainitussa laajennetun hyödyn osalta kantajan ei tarvitse näyttää, mistä konkreettisesta rikoksesta hyöty on peräisin. Jos kantaja pystyy osoittamaan omaisuuden olevan peräisin tietystä rikoksesta, hyödyn menettämiskeseen sovelletaan 2 §:ää. Laajennetun hyödyn osalta kuitenkin riittää, että tiettyjen muiden kuin yksittäiseen rikokseen liittyvien konkreettisten olosuhteiden perusteella kantaja katsoo omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.

Väittämiskaakka kuitenkin edellyttää, että kantaja vetoaa konkreettisiin seikkoihin laajennettua hyötyä koskevan vaatimuksen tueksi. Yleinen viittaus rikolliseen toimintaan ei riitä, mutta sellaisiin seikkoihin voidaan vedota, joiden perusteella voidaan katsoa rikollista toimintaa harjoitetun. Direktiivin 5 artiklan 1 kohdassa viitataan täsmällisiin tosiseikkoihin.

Luonnollinen lähestymistapa on vedota seikkoihin, jotka osoittavat, että vastaajalla on omaisuutta tai hän kuluttanut varoja siinä määrin paljon, että omaisuus tai kulutetut varat ovat ilmeisessä epäsuhteessa siihen, mitä hän on laillisesti saanut tai saa ansiotuloja tai muita tuloja, eikä epäsuhtaa voida selittää myöskään muulla laillisella saannolla kuten perinnöllä. Tämä näkökohta otetaan esiin direktiivin johdantokappaleessa 21.

Omaisuuden laittoman alkuperän tueksi voidaan vedota myös omaisuuden laatuun ja määrään sekä muihin omaisuuteen liittyviin seikkoihin. Esimerkiksi vastaajan hallussa oleva huomattava määrä uusia matkapuhelimia ja tietokoneita voi viitata kätkemisrikoksiin. Merkityksellistä voisi myös olla, että omaisuus on laadultaan sellaista, jota vain harvoin henkilöillä on hallussa, tai että esimerkiksi käteistä rahaa on löytynyt huomattava määrä. Omaisuuden laittomaan alkuperään voi myös viitata sen kätkeminen. Oikeuskäytännössä hyötynä tai laajennettuna hyötynä on tuomittu menetetysti huomattava käteismäärä, joka oli kätetty halkopinoon (KKO 1999:89) tai eri puolelle vastaajan asuntoa (KKO 2006:9).

Muuna merkityksellisenä seikkana voisi esimerkiksi olla antajan syyllistyminen sellaisiin rikoksiin, joilla tyypillisesti tavoitellaan taloudellista hyötyä tai joista tällaista hyötyä tyypillisesti seuraa.

Pakkokeinolain 7 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla omaisuus voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se tuomitaan menetetyksi. Edellä käsitellyt seikat olisivat myös merkityksellisiä arvioitaessa, onko hyöty peräisin rikollisesta toiminnasta ja voidaanko omaisuus takavarikoida laajennettua hyötyä koskevan menettämisseuraamuksen turvaamiseksi. Laajennettua hyötyä koskevat asiat ovat luonteeltaan sellaisia, joissa esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välinen esitutkintayhteistyö on erityisen tarpeellista.

Vastaajan olisi menettämisseuraamuksen välttämiseksi saatettava todennäköiseksi, ettei omaisuus ole laitonta alkuperää. Näyttökynnys tällöin ylittyisi, jos omaisuuden alkuperä on todennäköisemmin laillinen kuin laitton. Todistustaakan asettamista vastaajalle voidaan pitää todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena, sillä tietyn omaisuuden alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu (PeVL 33/2000 vp s. 3). Etenkin silloin, kun omaisuus vaikuttaa lähtökohtaisesti lailliselta, kuten talletusten, arvopapereiden ja kiinteän omaisuuden osalta voi olla asianlaita, kantajan voi olla varsin vaikea osoittaa syy-yhteyttä omaisuuden ja rikollisen toiminnan välillä eli sitä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Kantajan näyttövaikeudet saattavat edelleen korostua, kun kysymys on omaisuudelle kertyneestä tuotosta tai kun rikoksesta peräisin oleva omaisuus on muuttanut muotoaan ehkä useamman kerran. Vielä suuremmat näyttövaikeudet voivat olla silloin, kun omaisuuden laittoman alkuperän häivyttämiseksi on ryhdytty monimutkaisiin järjestelyihin esimerkiksi hyödyntämällä ns. veroparatiisivaltioita, joista ei ole mahdollista saada tietoa oikeusaputeitse tai muullakaan keinolla. Sitä vastoin edellä todetu tavoin vastaajan on pääsääntöisesti helpompaa saattaa omaisuuden laillinen alkuperä todennäköiseksi. Todisteena voisi olla esimerkiksi asiakirjoja työnantajalta, verottajalta, pankilta tai vakuutusyhtiöltä. Myös suullista todistelua voitaisiin omaisuuden alkuperästä esittää.

Pykälän 5 momentin mukaan tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettua dataa tai jos se on erityisestä syystä muuten tarpeen. Momentti olisi uutta sääntelyä.

Eduskunnan oikeusasiamiehen sijainen on kanteluratkaisussaan 2961/4/13 kiinnittänyt oikeusministeriön huomiota menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön mahdollista kehittämistä varten vaikeuksiin, jotka liittyvät laittomien tiedostojen poistamiseen tuomiolla palautettavaksi määrättyltä tietokoneen kovalevyltä. Käytännössä on ilmennyt ongelmia panna menettämisseuraamus täytäntöön, kun tuomioistuin on tuominnut kovalevyltä menetetyksi osan tiedostoista ja määrännyt näiden poistamisen jälkeen kovalevyn palautettavaksi. Käytännössä kovalevyltä ei pystytä luotettavasti poistamaan yksittäisiä tiedostoja niin, että niitä ei kyettäisi palauttamaan. Asiassa lausunnon antaneen Poliisihallituksen mukaan datan tuhoaminen luotettavasti vaatisi koko kovalevyn uudelleen kirjoittamisen. Poliisihallituksen mukaan yksi mahdollinen menettelytapa, jota myös apulaisoikeusasiamiehen sijainen piti mahdollisena, olisi laillisten tiedostojen kopioiminen muualle, kovalevyn uudelleenkirjoittaminen kokonaan ja laillisten tietojen palauttaminen kovalevylle. Koska ongelma on ilmennyt toistuvasti, apulaisoikeusasiamiehen sijaisen käsityksen mukaan tuomioistuinten tulisi antaa sellaisia määräyksiä, jotka ovat tosiasiallisesti ja luotettavasti täytäntöön pantavissa.

Kuten apulaisoikeusasiamiehen sijainen toteaa, kussakin yksittäistapauksessa on omat ominaispiirteensä, jotka vaikuttavat tuomioistuimen antamaan määräykseen. Lainsäädännössäkin joudutaan siksi turvautumaan yleispiirteiseen sääntelyyn. Lakiin on kuitenkin perusteltua ottaa säännös, joka nimenomaisesti oikeuttaa tuomioistuimet antamaan tarkempia määräyksiä täytäntöönpanosta. Samalla säännös kiinnittäisi huomion siihen, onko yksittäisessä tapauksessa tarvetta määräysten antamiseen.

Koska nimenomaan datan konfiskoiminen on aiheuttanut vaikeuksia, datan menettäminen mainittaisiin erikseen. Tuomioistuिन voisi määrätä edellä mainitun mukaisesti konfiskoitavan datan kanssa samalla kovalevyllä olevan laillisen aineiston siirtämisen toiselle alustalle, kovalevyn uudelleenkirjoittamisen ja laillisen datan palauttamisen kovalevylle. Jos tuomioistuिन tuomitsisi menetetyksi dataa 4 §:n nojalla ja sen tallennusalueen 5 a §:n nojalla, tuomioistuिन voisi esimerkiksi määrätä, että tallennusalueella olevat lailliset tiedostot kopioidaan toiselle alustalle, joka luovutetaan tiedostojen omistajalle. Jos data olisi muun kuin menettämisseuraamukseen tuomitun omistamalla tallennusalueella, tuomioistuिन voisi esimerkiksi määrätä, että omistaja poliisin hyväksymällä tavalla valvotusti huolehtisi menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta.

Myös muun kuin datan konfiskoimisen yhteydessä voi olla aihetta antaa tarkempia määräyksiä täytäntöönpanosta. Esimerkiksi kiinteistön konfiskoimisen yhteydessä voi olla perusteltua antaa määräyksiä sen tarpeiston tai toisen henkilön omistaman rakennuksen asemasta. Tuomioistuिन voisi myös määrätä, että menetettäväksi tuomitusta irtaimesta omaisuudesta saadaan irrottaa siihen liitettyjä osia, joilla ei ole yhteyttä rikokseen.

Pykälän otsikko muutettaisiin muotoon ”Menettämisseuraamusasian käsittely”.

11 §. Erinäisiä säännöksiä. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä tutkittaessa muun kuin rikoksesta epäillyn tai syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta on soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäilystä tai rikosasian vastaajasta säädetään. Momenttiin tehtäisiin tekninen muutos.

Pykälän 2 momentissa säädetään menettämisseuraamuksen ja sitä vastaavan vahingonkorvauksen tai edunpalautuksen täytäntöönpanon yhteensovittamisesta. Momentissa viitataan luvun 2 §:n 3 momenttiin. Koska vastaava sääntely olisi jatkossa 2 §:n 6 momentissa, viittausta muutettaisiin vastaavasti. Lisäksi mainittuun momenttiin ehdotetun uuden sääntelyn vuoksi säännöstä selvennettäisiin mainitsemalla, että viittaus tarkoittaa menettämisseuraamusta koskevaa tuomiota.

Pykälän 3 momentissa säädetään siitä, että jos henkilö on vilpittömässä mielessä saanut kiinnityksen taikka pantti- tai pidätysoikeuden 4—5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen, hän voi saada maksun sen arvosta saamisen erääntymisestä riippumatta. Edelleen momentin mukaan kanne maksun saamisesta on nostettava 2 momentissa mainitussa ajassa ja tuomioistuimessa. Muussa tapauksessa kiinnitys taikka pantti- tai pidätysoikeus raukeaa.

Momentin sääntely jäisi asiallisesti ennalleen, mutta momenttia selvennettäisiin mainitsemalla nimenomaisesti toimivaltaiset tuomioistuimet ja kanneajat. Lisäksi kirjoitustapaa nykyaikaistettaisiin. Momentissa mainittaisiin esimerkkinä panttioikeus ja yleisenä terminä vakuusoikeus kiinnityksen sekä pantti- ja pidätysoikeuden asemasta.

1.2 Pakkokeinolaki

6 luku Vakuustakavarikko

4 §. Toimenpiteen kumoaminen. Luvun 1 §:n mukaan omaisuutta voidaan määrätä vakuustakavarikkoon sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka rahamääränä tuomittavan menettämisseuraamuksen maksamisen turvaamiseksi. Viimeksi mainittu viit-

taa arvokonfiskaatioon. Luvun 2 §:n 1 momentin mukaan vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin.

Käsillä olevan pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikon määräämisestä. Vakuustakavarikon voimassaoloaika voidaan kuitenkin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta pidentää neljällä kuukaudella kerrallaan.

Kuten edellä on käynyt ilmi, menettämisaatimus voidaan käsitellä ilman syytettä ns. konfiskaatioprosessissa esimerkiksi silloin, kun rikoksen tekijä on alle 15-vuotias tai syyntakeeton taikka kun tekijää ei saada selville, mutta oikeushenkilö on vastuussa menettämisseuraamuksesta. Kun syytettä ei tällaisissa tapauksissa nosteta, tuomioistuin on velvollinen kumoamaan vakuustakavarikon neljän kuukauden kuluessa sen määräämisestä eikä voimassaoloajan pidentäminen ole momentin mukaan mahdollista.

Sanotusta seuraa, että jos esimerkiksi esitutkintaa ei voida saada valmiiksi ajoissa, vakuustakavarikko on kumottava neljän kuukauden kuluttua sen määräämisestä ja vakuustakavarikkoon saatu omaisuus on palautettava. Tällöin vaarana on omaisuuden hukkaaminen tai kätkeminen menettämisseuraamuksen välttämiseksi. Tätä ei voida pitää toivottavana. Lisäksi pakokeinon käyttämismahdollisuudet ovat erilaiset riippuen siitä, tulisiko arvokonfiskaatio tuomittavaksi syytteen yhteydessä vai konfiskaatioprosessissa. Tällaiselle erolle ei ole perusteita.

Näistä syistä momenttiin esitetään lisättäväksi määräys siitä, että tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, jollei menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikon määräämisestä. Lisäyksestä seuraa, että menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen vireillepanoaikaa voidaan pidentää vastaavalla tavalla kuin syytteen nostamisen määräaika.

7 luku Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §. Takavarikoimisen edellytykset. Pykälän 1 momentin mukaan esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että 1) sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa, 2) se on rikoksella joltakulta viety tai 3) se tuomitaan menetetyksi. Takavarikkoperusteet voivat tulla sovellettavaksi rinnakkain. Esimerkiksi asianomistajan esitutkinnassa esittämä yksityisoikeudellinen palautusvaatimus ei estä käyttämästä 3 kohtaa takavarikkoperusteena. Sanottu koskee myös vakuustakavarikkoa.

Pykälän 2 momentin mukaan mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös dataa eli tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla.

Kuten edellä eri kohdin on todettu, menetetyksi voidaan tuomita myös dataa, mutta momentin mukaan tällä perusteella ei voida sitä takavarikoida. Tosiasiallisesti data tulee tosin takavarikoiduksi silloin, kun takavarikoidaan tallennusalusta, jolla data on. Kuitenkin säilytysvälineen takavarikointi siksi, että saataisiin sillä oleva data takavarikkoon, on takavarikkosääntelyn tarkoituksen kannalta kyseenalainen. Säilytysvälinettä ei voida tuomita voimassa olevan rikoslain 10 luvun 5 §:n 3 momentin ja ehdotetun 5 a §:n nojalla yksinään menetetyksi. Säilytysvälineen konfiskointi edellyttää nykyisin aina 5 §:ssä ja jatkossa vaihtoehtoisesti myös 4 §:ssä tarkoitetun omaisuuden menettämistä, joten konfiskaatio on liitännäinen. Säilytysvälineen konfiskaation tarkoituksena on palvella menettämisseuraamuksen tarkoituksenmukaista täytäntöönpanoa.

Konfiskoitava aineisto saattaa olla esimerkiksi asianomaisen henkilön työnantajan keskuspalvelimella, jonne kaikki työnantajan palveluksessa olevat henkilöt tallentavat aineistoa, tai henkilön käyttämässä ns. pilvipalvelussa. Tällöin tallennusalueen takavarikoiminen yleensä todennäköisesti estyisi 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetun suhteellisuusperiaatteen ja 3 §:ssä tarkoitettua vähimmän haitan periaatteen vastaisina, kun takavarikosta aiheutuisi huomattavia vahinkoja ja huomattavaa haittaa ulkopuolisille ja kun valtaosa tallennusalueella olevasta datasta kuitenkin olisi laillista ja vain murto-osa asianomaisen henkilön sinne tallentamaa. Takavarikko voidaan kuitenkin toteuttaa 7 luvun 13 §:n 2 momentin mukaan niin, että takavarikon kohde jätetään haltijalleen. Haltijaa on tällöin kiellettävä luovuttamasta, hukkaamasta ja hävittämästä kohdetta. Kohde on myös tarvittaessa merkittävä siten, että se selvästi havaitaan takavarikoiduksi. Haltijaa voidaan myös kieltää käyttämästä kohdetta.

Edellä mainitun perusteella ehdotetaan pykälän 2 momentissa olevaa viittausta muutettavaksi niin, että data voidaan takavarikoida kaikilla 1 momentissa säädetyillä perusteilla eli myös menettämisseuraamuksen turvaamiseksi.

14 §. Takavarikon kumoaminen. Luvun 1 §:n mukaan omaisuus voidaan takavarikoida menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Säännös koskee esinekonfiskaatiota, sillä kuten edeltä käy ilmi, arvokonfiskaation turvaamiseksi käytetään 6 luvun mukaisesti vakuus-takavarikkoa. Ennen syytteen käsittelyä omaisuuden asettamisesta takavarikkoon päättää luvun 7 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Pykälän 2 momentin mukaan takavarikko on kumottava, jos syytettä ei sen perusteena olevasta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa takavarikoimisesta. Tuomioistuimien voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta pidetään takavarikon voimassaoloaika neljällä kuukaudella tai tietyillä edellytyksillä vuodella taikka määrätä, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Samaten takavarikko voidaan määrätä pidettäväksi voimassa toistaiseksi, jos sen kohteena olevan omaisuuden hallussapito on kielletty.

Vastaavasti kuin edellä voimassa olevan 6 luvun 4 §:n osalta on todettu, myöskään takavarikon määräaika ei voida pidättää, jos asiassa ei tulla nostamaan syytettä vaan esitetään ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva vaatimus. Samoilta perusteilla kuin 6 luvun 4 §:ää esitetään muutettavaksi vakuustakavarikkoa koskevaa sääntelyä, on aiheellista muuttaa vastaavalla tavalla takavarikkoa koskevaa sääntelyä. Lisäksi voidaan todeta, että takavarikoitu omaisuus voi olla laadultaan vaarallista tai erityisen sopivaa rikosten tekemiseen. Ei myöskään ole perusteltua vapauttaa takavarikosta omaisuutta, jonka hallussapito on kielletty. Tietyissä tapauksissa tällaisen esineen takavarikoimisen sijasta voidaan tosin menetellä 7 luvun 24 §:ssä säädetyllä tavalla.

Momenttia muutettaisiin niin, että syytteen nostamisen ohella mainittaisiin menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen vireilletulo. Tällöin tuomioistuimen voisi pidättää takavarikon voimassaoloaika tai määrätä takavarikon olevan voimassa toistaiseksi edellä kuvatulla tavalla.

15 §. Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi. Pykälässä säädetään siitä, että tuomioistuimen tutkittavaksi voidaan saattaa kysymys siitä, onko takavarikko pidettävä voimassa. Pykälän 2 momentin mukaan jos asia tulee tuomioistuimeen ennen syytteen käsittelyn alkamista, tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta.

On mahdollista, ettei syytettä tulla nostamaan vaan tullaan esittämään ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva vaatimus. Siksi momenttiin lisättäisiin määräys siitä, että jos takavarikon

voimassapitämistä koskeva asia tulee tuomioistuimeen ennen menettämiskaavan vireille tuloa tuomioistuimessa, asia on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta.

20 §. *Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa.* Pykälän mukaan tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

Yhdenmukaisesti edellä esitetyn mukaisesti pykälään syyteasian rinnalle lisättäisiin menettämisseuraamusta koskeva vaatimus. Pykälän otsikkoa tarkistettaisiin vastaavasti.

23 §. *Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia kysymyksen paremmasta oikeudesta syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Oikeudenkäynnistä rikosasiassa annetun lain 3 luvun 1 §:n mukaan syyteasian yhteydessä voidaan käsitellä syytteessä tarkoitettuun rikokseen perustuva yksityisoikeudellinen vaatimus, kuten vaatimus omaisuuden palauttamisesta. Pykälässä ei säädetä siitä, voidaanko konfiskaatioprosessissa menettämiskaavan yhteydessä käsitellä myös samasta rikoksesta johtuva yksityisoikeudellinen vaatimus. Samaa asiaa koskevassa, ROL 3:1:ää edeltävässä pykälässä (OK 14:8 laissa 21/1972) säädettiin tämä nimenomaisesti mahdolliseksi. Kuitenkaan ei ole perusteltua katsoa, että oikeustila olisi muuttunut, vaikkei voimassa olevassa laissa nimenomaisesti menettämiskaavasta mainita. Esitöiden mukaan tältä osin mainitut säännökset vastaavat toisiaan (HE 82/1995 vp s. 52).

Myös prosessiekonomiset syyt ja ristiriitaisten tuomioiden välttäminen puoltavat sitä, että menettämiskaavan yhteydessä voidaan käsitellä siihen nähden vaihtoehtoinen vaatimus, kuten riita paremmasta oikeudesta menetettäväksi vaadittavaan esineeseen. On myös huomattava, että rikoslain 10 luvun 6 §:n mukaan luvun 4 tai 5 §:n tarkoitettua omaisuutta ei pääsääntöisesti saada tuomita menetetyksi, jos se kuuluu sivulliselle.

Sanotun vuoksi on perusteltua lisätä momenttiin määräys siitä, että jos menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta käsitellessä useampi vaatii menetettäväksi vaadittua omaisuutta itselleen, riita paremmasta oikeudesta ohjataan käsiteltäväksi riita-asiana. Tuomioistuin voisi kuitenkin ratkaista kysymyksen paremmasta oikeudesta myös menettämiskaavan käsittelyn yhteydessä.

Pykälän 2 momentin mukaan jos syytetä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa määrääjän kanteen nostamista varten. Momenttiin lisättäisiin johdonmukaisuuden vuoksi syytteen rinnalle menettämisseuraamusta koskeva vaatimus ja tehtäisiin eräitä teknisiä muutoksia.

2 Voimaantulo

Lait ehdotetaan tulemaan voimaan 4 päivänä lokakuuta 2016.

Lakeihin ei ehdoteta otettavaksi siirtymäsäännöksiä. Uusia säännöksiä sovellettaessa on otettava huomioon kielto soveltaa taannehtivasti rikoslakia.

Rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta säädetään perustuslain 8 §:ssä ja rikoslain 3 luvun 1 §:ssä. Mainitun luvun 2 §:n 1 momentin mukaan rikokseen sovelletaan sitä lakia, joka oli voimassa, kun rikos tehtiin. Tämä koskee myös menettämisseuraamusta rikoksen julkisoikeudellisena seuraamuksena.

Esityksen mukaan eräät menettämisseuraamussäännökset ankaroituisivat. Näitä säännöksiä sovelletaan mainituin tavoin, kun menettämisseuraamuksen perustava rikos on tehty uuden lain tultua voimaan. Laajennetun hyödyn osalta sanottu rikos on liipaisinrikos (ks. HE 80/2000 vp s. 53—54). Uutta lakia ei siten voida soveltaa taannehtivasti ennen lain voimaan tuloa tehtyihin rikoksiin.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Esityksessä ehdotetaan tarkistettavaksi menettämisseuraamuksia koskevia säännöksiä, jotka tarkoittavat omaisuuden korvauksetonta menettämistä valtiolle rikoksen johdosta. Ehdotuksia on tarkasteltava ensinnäkin perustuslain 15 §:n 1 momentin kannalta. Momentin mukaan jokaisen omaisuus on turvattu.

Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut olevan selvää, ettei perustuslain 15 §:n 1 momentin säännös anna suojaa henkilön rikoksella hankkimalle tai hänen rikolliseen toimintaansa välittömästi liittyvälle omaisuudelle (PeVL 33/2000 vp s. 2/I; ks. myös esim. PeVL 65/2010 vp s. 3/I).

Ehdotettuun rikoslain 10 luvun 2 §:n hyötykonfiskaatiota koskevaan sääntelyyn sisältyisi eräitä laajennuksia omaisuuden menettämiseen. Voimassa olevan säännöksen mukaan voidaan konfiskoida rikoksen tuottama taloudellinen hyöty. Säännöksessä ei ole täsmennetty, millainen omaisuus katsotaan hyödyksi. Lain esitoissa kuitenkin viitataan suoraan rikoksella saatuun hyötyyn sekä tästä saatuun tuottoon. Lisäksi esitoissa todetaan, että hyötyä on rikoksen tekemisestä saatu palkkio ja että hyöty voi ilmetä myös säästönä (HE 80/2000 vp s. 21/I). Yleensä säännöstä on tulkittu niin, ettei hyötynä tuomita menetetyksi omaisuutta, joka on tullut sen sijaan (surrogaattia).

Säännöstä täsmennettäisiin. Hyödyllä tarkoitetaan välittömästi rikoksella saatua omaisuutta tai sen surrogaattia sekä näiden tuottoa. Hyötyä olisi myös omaisuuden ja tuoton arvo sekä rikoksella saadun säästön arvo.

Surrogaatin ja tuoton menettäminen voitaisiin perustaa voimassa olevan säännöksen sanamuotoon taloudellisen hyödyn konfiskoimisesta, joka on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 33/2000 vp). Sekä surrogaatin että tuoton osalta voidaan vielä todeta, että kysymys on etuuksista, joiden välillä on suora yhteys rikoksella välittömästi saatuun hyötyyn. Syyttäjän tehtävänä on näyttää yhteys toteen. Esimerkiksi omaisuuden vaihtamista toisenlaiseksi omaisuudeksi tai välittömän hyödyn sijoittamista tuoton saamiseksi toisen rikoksen tekemiseen ei voi katsoa toimenpiteeksi, joka muuntaisi alun perin laittomasti saadun omaisuuden tilalle tai lisäksi tulleen omaisuuden lailliseksi. Hyötykonfiskaation tarkoitus on nimenomaan estää se, että rikoksen tekeminen olisi kannattavaa.

Ehdotettuun rikoslain 10 luvun 2 §:n 4 momenttiin sisältyisi direktiivistä johtuva laajennus rikoshyödyn henkilölliseen soveltamisalaan. Kuten voimassa olevassa oikeudessa lähtökohtana edelleen on, että hyödyn menettämiseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty. Menettämisseuraamus voitaisiin kuitenkin ulottaa myös siihen luonnolliseen tai juridiseen henkilöön, jolle hyöty tai hyödyn arvoa vastaava

omaisuus on siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi. Edellytyksenä tällaisen ns. kolmannen henkilön vastuulle olisi, että tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta.

Voimassa olevan rikoslain 10 luvun 3 §:n mukaan laajennettu hyöty voidaan tuomita menetetyksi eräiltä rikokseen nähden ulkopuolisilta henkilöiltä, kun omaisuus on siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi. Rikoksentekoväline taikka rikoksen tuote tai kohde voidaan luvun voimassa olevan 6 §:n mukaan tuomita menetetyksi siltä, jolle esine tai omaisuus on siirretty, jos hän on sen vastaanottaessaan tiennyt sen liittyvän rikokseen tai hänellä on ollut sitä perusteltu syy epäillä taikka hän saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Nämä säännökset on säädetty perustuslakivaliokunnan myötävaikutuksella (PeVL 33/2000 vp).

Edellä mainittuun viitaten voidaan todeta, ettei rikoksella välittömästi saadun omaisuuden tai sen surrogaatin taikka tuoton siirtäminen muuta sitä, että kysymys on alun perin rikoksella saadusta omaisuudesta tai sen muuntamisesta taikka lisäyksestä. Kuten laajennetun hyödyn osalta laissa säädetään, tällaisen omaisuuden voidaan katsoa olevan peräisin rikollisesta toiminnasta.

Omaisuuden saaneen tuomitseminen menettämisseuraamukseen edellyttäisi, että hän on tiennyt tai hänellä on ollut perusteltu syy epäillä omaisuuden olevan rikoshyötyä (PeVL 29/1993 vp, PeVL 33/2000 vp s. 3/I). Todistustaakka näistä seikoista olisi syyttäjällä.

Ehdotuksen mukaan menetetyksi voitaisiin tuomita myös rikoshyötyä vastaava omaisuus kuin siltä osin kuin se vastaa hyötyä. Säännöksen tarkoitus on puuttua järjestelyihin, joissa esimerkiksi hyödyn ulkomaille pakkoäytäntöönpanon ulottamattomiin siirtänyt henkilö siirtäisi sinänsä laillista omaisuuttaan toiselle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi.

Asiallisesti säännöksellä pyrittäisiin samaan kuin ulosottokaaren 4 luvun 14 §:llä, jonka mukaan keinotekoinen järjestely voidaan sivuuttaa ulosmittauksessa, jos muuten saatavaa ei saataisi ulosmittattua (ks. myös PeVL 33/2000 vp s. 3/II, jossa viitataan aikaisempaan säännöksen keinotekoisista järjestelyistä).

Jos siirretty omaisuus on muuta kuin rikoshyötyä, menettämisseuraamuksen tuomitseminen edellyttäisi, että siirronsaaja tietäisi tai hänellä on ollut perusteltu syy epäillä, että omaisuus vastaa rikoshyötyä. Syyttäjän olisi näytettävä omaisuuden saaneen tieto tai mainitun epäily, että siirtäjä on saanut omaisuutta rikoksella ja että siirretty omaisuus arvoltaan vastaa tällaista omaisuutta.

Menettämisseuraamukseen tuomittu voisi vaatia vahingonkorvausta omaisuuden siirtäneeltä taholta (PeVL 47/1998 vp s. 2).

Vilpittömässä mielessä omaisuuden vastaanottaessaan ollutta henkilöä ei voitaisi tuomita menettämisseuraamukseen. Vilpittömässä mielessä oleminen ei kuitenkaan estäisi menettämisseuraamuksen tuomitsemista, jos omaisuus on saatu lahjana tai muuten vastikkeetta. Tällaisessa tapauksessa voi olla esimerkiksi kysymys siitä, että omaisuus annetaan hyödyn saaneen lähiomaiselle, jolloin hyötyjä voi omaisuutta käyttää edelleen. Omaisuuden saaneen kannalta kysymys ei ole siitä, että hänen varallisuusasemaansa puututtaisiin kohtuuttomasti, koska hänen omaisuutensa lisäys on suoraan tai välillisesti rikoshyötyä.

Lisäksi ehdotettuja säännöksiä on tarkasteltava oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perustuslain 21 §:n kannalta. Ehdotetun rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentin mukaan vastaajalla olisi todistustaakka siitä, että laajennettua hyötyä koskevassa mainitun luvun 3 §:ssä tarkoitettu omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Vastaajan tulisi saattaa todennäköiseksi, että omaisuus on laillista alkuperää. Muilta osin todistustaakka menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksistä olisi mainitun 9 §:n 4 momentin mukaan syyttäjällä.

Vastaavantyyppinen todistustaakasäännös sisältyi menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi annettuun hallituksen esitykseen, mutta sellaista ei kuitenkaan säädetty. Käännetyn todistustaakan asemesta syyttäjän on näytettävä omaisuuden laiton alkuperä, mutta syyttäjän näyttövelvollisuutta helpotettiin alentamalla näyttökynnystä (HE 80/2000 vp; LaVM 14/2001 vp; PeVL 33/2000 vp).

Hallituksen esityksessä (HE 80/2000 vp s. 25) ehdotettiin, että koko omaisuus voitaisiin tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata sen laillista alkuperää todennäköiseksi. Perustuslakivaliokunta ei kuitenkaan tätä hyväksynyt vaan katsoi, että menettämisseuraamus voi kohdistua vain sellaiseen omaisuuteen, joka on hankittu rikoksella tai jonka tällaista alkuperää on perusteltu syytä epäillä (PeVL 33/2000 vp s. 3/I).

Perustuslakivaliokunta edelleen viittasi lausunnossaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluvaan syyttömyysolettamaan todeten, että ehdotettu säännös käännetystä todistustaakasta ei kuitenkaan koske henkilön syyllisyyttä, vaan hänen hallussaan olevan omaisuuden alkuperää. Ehdotusta voitiin valiokunnan mukaan pitää todistustaakan jakoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisena. Valiokunta kuitenkin totesi, että omaisuuden rikollista alkuperää koskeva väite tulee olla objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu. Myöskään ei tule asettaa kohtuuttomia vaatimuksia sille, milloin vastaajan katsotaan saattaneen omaisuuden laillisen alkuperän todennäköiseksi.

Ehdotettua laajennettua hyötyä koskeva säännös rajoittaa omaisuuden menettämisen rikollisesta toiminnasta peräisin olevaan omaisuuteen (rikoslain 10 luvun 3 §:n 1 momentti). Menettämisseuraamuksen tuomitseminen edellyttäisi, että kantaja eli käytännössä syyttäjä on esittänyt siitä vaatimuksen (ehdotettu rikoslain 10 luvun 9 §:n 3 momentti). Vaatimuksen tulisi sisältää yksilöidysti, mikä omaisuuserä tulisi konfiskoida, kuten momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan. Myös menettämisseuraamuksen täytäntöönpano edellyttää, että tuomista ilmenee täsmällisesti, mitä omaisuutta tuomitaan menetetyksi.

Ehdotetun rikoslain 10 luvun 9 §:n 4 momentin mukaan kantajan olisi vedottava niihin seikkoihin, joihin hän menettämiskaavatuksensa perustaa. Kuten momentin yksityiskohtaisista perusteluista ilmenee, kantajan olisi vedottava niihin konkreettisiin tosiseikkoihin, jotka osoittavat hänen käsityksensä mukaan omaisuuden olevan peräisin rikollisesta toiminnasta. Pelkkä viittaus esimerkiksi rikolliseen toimintaan ei riittäisi. Syyttäjä esittäisi menettämiskaavatuksen ja vetoaisi sen perustaviin seikkoihin virkavastuulla.

Vastaajalla olisi todistustaakka siitä, että menetettäväksi tuomittava omaisuus on alkuperältään laillista. Muilta osin todistustaakka olisi syyttäjällä. Menettämisseuraamuksen torjumiseksi riittäisi, että vastaajan esittämä näyttö osoittaisi omaisuuden olevan todennäköisemmin laillista kuin laitonta alkuperää. Vastaajalta ei edellytettäisi niin sanottua täyttä näyttöä tai sen osoittamista, että omaisuuden laillisesta alkuperästä ei jää varteenotettavaa epäilyä. Todistustaakka ilmaisisi ns. näyttöenemmyysvaatimuksen. Numeraalisesti ilmaistuna menettämisseuraamusta ei tuomittaisi, jos edes hiukan yli 50 %:n todennäköisyydellä omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta. Kuten perustuslakivaliokunta on todennut (PeVL 33/2000 vp s.

3/II), tietyn omaisuuden omistussuhteista ja alkuperästä voi yleensä parhaiten esittää näyttöä se, jonka hallusta omaisuus on tavattu.

Esitetyt säännökset kolmannen henkilön tuomitsemisesta menettämään rikoksella saatu hyöty tai sitä vastaava omaisuus ja vastaajan todistustaakasta eivät ole ongelmallisia Euroopan ihmisoikeussopimuksen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan 6 artiklan eivätkä omaisuuden suojaa koskevan 1. lisäpöytäkirjan 1 artiklan kannalta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä mainittuja kysymyksiä on käsitelty esimerkiksi ratkaisuisissa Phillips v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.7.2001, Riela ym. v. Italia päätös 4.9.2001, Butler v. Yhdistynyt kuningaskunta päätös 27.6.2002, Yildirim v. Italia päätös 10.4.2003 ja Bongiorno ym. v. Italia 5.1.2010.

Hallituksen käsityksen mukaan ehdotetut lait voidaan käsitellä tavallisen lain säätämisjärjestyksessä. Hallitus kuitenkin pitää suotavana, että esityksestä pyydetään perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

rikoslain 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rikoslain (39/1889) 10 luvun 5 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 875/2001,
muutetaan 10 luvun 2 ja 3 §, 6 §:n 1 momentti sekä 9 ja 11 §,
sellaisina kuin ne ovat, 2 § ja 6 §:n 1 momentti laissa 875/2001, 3 § laeissa 875/2001 ja 641/2009, 9 § laeissa 875/2001 ja 650/2003 ja 11 § laeissa 875/2001 ja 347/2013, sekä
lisätään 10 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 875/2001 ja 515/2003, uusi
3 momentti ja lukuun uusi 5 a § seuraavasti:

10 luku

Menettämisseuraamuksista

1 §

Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen.

2 §

Hyödyn menettäminen

Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan:

- 1) rikoksella välittömästi saatua omaisuutta;
- 2) 1 kohdassa tarkoitetun omaisuuden sijaan tullutta omaisuutta;
- 3) 1 ja 2 kohdassa tarkoitetun omaisuuden tuottoa;
- 4) 1—3 kohdassa tarkoitetun omaisuuden ja tuoton arvoa;
- 5) rikoksella saadun säästön arvoa.

Jos hyödyn määrästä ei ole saatavissa selvitystä tai se on vain vaikeuksien esitettävissä, hyöty on arvioitava ottaen huomioon rikoksen laatu, rikollisen toiminnan laajuus ja muut olosuhteet.

Menettämisseuraamukseen tuomitaan rikoksesta hyötynyt tekijä, osallinen tai se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita myös se, jolle menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi on siirtynyt 1 momentin 1—3 kohdassa tarkoitettua hyötyä taikka muuta omaisuutta, jos tämä omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen olevan tai vastaavan rikoksella saatua hyötyä tai jos tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos

tämä on saanut omaisuuden lahjana tai muuten vastikkeetta. Tällöin menetetyksi voidaan tuomita siirtynyt omaisuus siltä osin kuin se on tai vastaa rikoksella saatua hyötyä taikka tällaisen omaisuuden arvo.

Jos samaa hyötyä koskevaan menettämisseuraamukseen tuomitaan 3 ja 4 momentissa tarkoitettut, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Hyötyä ei tuomita menetetyksi siltä osin kuin se on palautettu tai tuomittu taikka tuomitaan suoritettavaksi loukatulle vahingonkorvauksena tai edunpalautuksena. Jos korvaus- tai edunpalautusvaatimusta ei ole esitetty tai se on vielä ratkaisematta silloin, kun menettämiskaatimuksesta annetaan ratkaisu, menettämisseuraamus on tuomittava.

Sen estämättä, mitä 6 momentissa säädetään, tuomioistuimen on korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava menettämiskaatimus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä, jos vieraassa valtiossa on omaisuutta jäädytettynä tai siihen rinnastettavan toimenpiteen kohteena Suomessa tuomittavan menettämiskaatimuksen turvaamiseksi. Tuomioistuimen on tällöin myös korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava välituomiolla kysymys korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta.

3 §

Laajennettu hyödyn menettäminen

Jos on tehty

- 1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
- 2) kätkemisrikos tai rahanpesu;
- 3) salakuljetus;
- 4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen;
- 5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;
- 6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;
- 7) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus;
- 8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai
- 9) 1—8 kohdassa tarkoitettujen rikosten rangaistava yritys

ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, valtiolle menetetyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Menetetyksi tuomitsemista harkittaessa on muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita 1 momentissa tarkoitettu rikokseen syyllistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (*läheinen*), sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa,

jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt edellä mainituille.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirtynyt yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, nämä vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

5 a §

Säilytysvälineen menettäminen

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty 4 tai 5 §:ssä taikka muussa vastaavassa lainkohdassa tarkoitettua menetetyksi tuomittavan rikoksentekovälineen taikka rikoksella tuotetun, valmistetun tai aikaansaadun taikka rikoksen kohteena olleen esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluudesta mahdollista panna täytäntöön.

6 §

Menettämisen rajoitukset

Menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksentekijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos tämä sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai tällä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

9 §

Menettämisseuraamusasian käsittely

Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämiskaatus perustuu. Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen.

Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään. Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämiskaatimuksen ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä vastaajalle edunvalvoja, johon sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää. Edunvalvojan palkkioon ja korvaukseen sovelletaan kuitenkin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 10 ja 11 §:ssä säädetään puolustajan palkkiosta ja korvauksesta. Edunvalvojan määräämisestä asianosaisen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ssä.

Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 3 §:ssä tarkoitettua virkamiehen vaatimuksesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaatimuksen esittämättä. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaatimuksen ajaessaan yksin syytettyä mainitun lain 7 luvun mukaisesti.

Kantajen on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä tarkoitettua omaisuuden al-

kuperästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.

Tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettua dataa tai jos se on erityisestä syystä muuten tarpeen.

11 §

Erinäisiä säännöksiä

Tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta noudatetaan, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään.

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 6 momentissa tarkoitetun menettämisseuraamusta koskevan ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään salassapitovelvollisuudesta, asian-omaisella henkilöllä on oikeus saada hakemuksen tekemistä varten Oikeusrekisterikeskukselta tietoja edellä tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta. Jos samaan rikokseen perustuvia hakemuksia tehdään useampia kuin yksi, hakemukset on ratkaistava samalla kertaa, jollei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa hakijoille. Jollei täytäntöönpantu menettämisseuraamus riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Oikeusrekisterikeskuksen päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa. Kanne on nostettava kuukauden kuluessa Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Jos samaan rikokseen perustuvien hakemusten johdosta nostetaan useampi kanne, kanteet tutkitaan siinä käräjäoikeudessa, jossa ensimmäinen kanne tuli vireille. Muun kuin mainitun käräjäoikeuden on siirrettävä kanne asianomaisen käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Vastaajana asiasa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Vilpittömässä mielessä panttioikeuden tai muun vakuusoikeuden 4 tai 5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen saanut voi saada maksun sen arvosta saamisen erääntymisestä riippumatta. Kanne siitä on nostettava kantajan koti-paikan tai Helsingin käräjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman. Muussa tapauksessa vakuusoikeus raukeaa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

2.

Laki

pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 6 luvun 4 §:n 2 momentti, 7 luvun 1 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti, 20 § sekä 23 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

6 luku

Vakuustakavarikko

4 §

Toimenpiteen kumoaminen

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §

Takavarikoimisen edellytykset

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalueella (data). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

14 §

Takavarikon kumoaminen

Takavarikko on kumottava myös, jos syytettä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuimien voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaika enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voidaan pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Ennen syytteen tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä säädetään. Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

20 §

Takavarikon voimassaolosta päättäminen syytettä tai menettämisseuraamusta koskevaa asiaa ratkaistaessa

Tuomioistuimen on syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiaain oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan

kysymyksen syyteasian tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytettä ei nosteta tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa määräajan kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisinhallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, noudatetaan, mitä 3 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä _____
kuuta 20 .

Helsingissä 11 päivänä helmikuuta 2016

Pääministeri

Juha Sipilä

Oikeus- ja työministeri Jari Lindström

1.

Laki

rikoslain 10 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
kumotaan rikoslain (39/1889) 10 luvun 5 §:n 3 momentti, sellaisena kuin se on laissa 875/2001,
muutetaan 10 luvun 2 ja 3 §, 6 §:n 1 momentti sekä 9 ja 11 §,
sellaisina kuin ne ovat, 2 § ja 6 §:n 1 momentti laissa 875/2001, 3 § laeissa 875/2001 ja 641/2009, 9 § laeissa 875/2001 ja 650/2003 ja 11 § laeissa 875/2001 ja 347/2013, sekä
lisätään 10 luvun 1 §:ään, sellaisena kuin se on laeissa 875/2001 ja 515/2003, uusi
3 momentti ja lukuun uusi 5 a § seuraavasti:

10 luku

Menettämisseuraamuksista

Voimassa oleva laki

Ehdotus

1 §

1 §

Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (*rikos*).

Menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon,

1) jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syntykeeton;

2) jonka tekijä on rangaistusvastuusta vapaa 4 luvun 2 §:n, 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin, 6 §:n 3 momentin tai 45 luvun 26 b §:n 2 momentin nojalla; taikka

3) josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

(uusi)

Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset

Menettämisseuraamuksen määräämisen edellytyksenä on laissa rangaistavaksi säädetty teko (*rikos*).

Menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon,

1) jonka tekijä ei teon hetkellä ole täyttänyt viittätoista vuotta tai on syntykeeton;

2) jonka tekijä on rangaistusvastuusta vapaa 4 luvun 2 §:n, 4 §:n 2 momentin, 5 §:n 2 momentin, 6 §:n 3 momentin tai 45 luvun 26 b §:n 2 momentin nojalla; taikka

3) josta oikeushenkilö voidaan tuomita rangaistukseen 9 luvun nojalla, vaikkei rikoksentekijää saada selville tai muusta syystä tuomita rangaistukseen.

Jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö, menettämisseuraamus voidaan määrätä, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei

Voimassa oleva laki

menettämisseuraamus on tuomittava.
(uusi)

Ehdotus

menettämisseuraamus on tuomittava.

Sen estämättä, mitä 6 momentissa säädetään, tuomioistuimen on korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava menettämisvaatimus ja siirrettävä korvaus- tai edunpalautusvaatimus käsiteltäväksi riita-asioiden oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä, jos vieraassa valtiossa on omaisuutta jäädytettynä tai siihen rinnastettavan toimenpiteen kohteena Suomessa tuomittavan menettämisvaatimuksen turvaamiseksi. Tuomioistuimen on tällöin myös korvaus- tai edunpalautusvaatimuksen esittäjän pyynnöstä ratkaistava välituomiolla kysymys korvaus- tai edunpalautusvelvollisuudesta.

3 §

Laajennettu hyödyn menettäminen

Omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi

1) sellaiseen rikokseen syyllistyneeltä, josta voidaan tuomita vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka sellaisen rikoksen rangaistavaan yritykseen taikka 32 luvun 1 tai 6 §:ssä, 46 luvun 4 §:ssä tai 50 luvun 1 tai 4 §:ssä tarkoitettuun rikokseen syyllistyneeltä sekä

2) edellä 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen osalliselta ja siltä, jonka puolesta tai hyväksi edellä mainittu rikos on tehty,

jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa huomattavaa taloudellista hyötyä, ja jos on syytä olettaa omaisuuden olevan kokonaan tai osaksi peräisin rikollisesta toiminnasta, jota ei ole pidettävä vähäisenä.

3 §

Laajennettu hyödyn menettäminen

Jos on tehty

1) rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;

2) kätkemisrikos tai rahanpesu;

3) salakuljetus;

4) huumausainerikos tai huumausainerikoksen edistäminen;

5) lahjuksen antaminen tai lahjuksen ottaminen taikka lahjominen elinkeinotoiminnassa tai lahjuksen ottaminen elinkeinotoiminnassa;

6) järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen;

7) sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen, 20 luvun 8 b §:n 2 momentissa tarkoitettu lapsen houkutteleva seksuaalisiin tarkoituksiin taikka paritus;

8) vaaran aiheuttaminen tietojenkäsittelylle; tai

9) 1—8 kohdassa tarkoitettujen rikosten rangaistava yritys

ja jos rikos on luonteeltaan sellainen, että se voi tuottaa taloudellista hyötyä, menetettyksi voidaan tuomita omaisuus, joka on peräisin rikollisesta toiminnasta. Menetettyksi tuomitsemista harkittaessa on muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta

Voimassa oleva laki

Ehdotus

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (*läheinen*) sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on 1 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa, jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirretty edellä mainituille.

Edellä 2 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on siirretty yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Menettämisseuraamukseen voidaan tuomita 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen syylistynyt tai siihen osallinen taikka se, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty.

Edellä 1 momentissa mainittu omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi myös

1) siltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991) 3 §:n 1 momentissa (*läheinen*) sekä

2) yksityiseltä elinkeinonharjoittajalta, yhtiöltä, muulta yhteisöltä tai säätiöltä, joka on 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön tai hänen läheiseensä sellaisessa suhteessa, jota tarkoitetaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 3 §:n 2 momentin 1 tai 2 kohdassa, jos on syytä olettaa, että omaisuus on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi *siirtynyt* edellä mainituille.

Edellä 3 momentissa tarkoitettua menettämisseuraamusta ei tuomita, jos omaisuus on *siirtynyt* yli viisi vuotta aikaisemmin kuin 1 momentissa tarkoitettu rikos on tehty.

Jos kaksi tai useampi tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, *nämä* vastaavat siitä yhteisvastuullisesti.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

5 §

Muun omaisuuden menettäminen

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa.

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen:

1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi;

2) uusien rikosten ehkäisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön;

3) säännöstelyä taikka maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi; tai

4) luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi.

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan myös tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

5 §

Muun omaisuuden menettäminen

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus on tuomittava valtiolle menetetyksi, jos sen hallussapito on rangaistavaa.

Rikoksella tuotettu, valmistettu tai aikaansaatu taikka rikoksen kohteena ollut esine tai omaisuus voidaan tuomita kokonaan tai osaksi menetetyksi, jos menettämisseuraamus on tarpeen:

1) esineen tai omaisuuden terveydelle tai ympäristölle haitallisten ominaisuuksien vuoksi;

2) uusien rikosten ehkäisemiseksi, ja esine on erityisen sovelias rikoksen kohteeksi tai rikolliseen käyttöön;

3) säännöstelyä taikka maahantuontia tai maastavientiä koskevien säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi; tai

4) luonnon tai ympäristön suojelemiseksi annettujen säännösten tai määräysten tarkoituksen toteuttamiseksi.

(kumotaan)

5 a §

(uusi, vrt. 5 §:n 3 mom.)

Säilytysvälineen menettäminen

Astia, päällys tai muu väline, jota on käytetty 4 tai 5 §:ssä taikka muussa vastaavassa lainkohdassa tarkoitetun menetetyksi tuomittavan rikoksentekovälineen taikka rikoksella tuotetun, valmistetun tai aikaansaadun taikka rikoksen kohteena olleen esineen tai omaisuuden säilyttämiseen, voidaan tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

6 §

Menettämisen rajoitukset

Menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksentekijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos hän sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai hänellä on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos hän on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

6 §

Menettämisen rajoitukset

Menetetyksi ei tuomita 4 tai 5 §:ssä tarkoitettua esinettä tai muuta omaisuutta, joka kokonaan tai osaksi kuuluu muulle kuin rikoksentekijälle, rikokseen osalliselle tai sille, jonka puolesta tai suostumuksin rikos on tehty. Esine tai omaisuus voidaan kuitenkin tuomita menetetyksi siltä, jolle se on rikoksen tekemisen jälkeen siirretty, jos *tämä* sen vastaanottaessaan on tiennyt esineen tai omaisuuden liittymisestä rikokseen tai *tällä* on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka jos tämä on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta.

9 §

Menettämisseuraamuksen vaatiminen

(uusi)

(uusi)

9 §

Menettämisseuraamusasian käsittely

Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämisvaatimus perustuu.

Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan käsitellä myös erikseen. Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään. Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan myös tutkia ja ratkaista, jos vastaaja on saanut tiedoksi menettämisvaatimuksen ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin tuomioistuimen on viran puolesta määrättävä vastaajalle edunvalvoja, johon sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4 a §:ää. Edunvalvojan palkkioon ja korvaukseen sovelletaan kuitenkin, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 10 ja 11 §:ssä säädetään puolustajan palkkiosta ja korvauksesta. Edunvalvojan määräämisestä asianosaisen sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi säädetään oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 4

Voimassa oleva laki

Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetun virkamiehen vaatimuksesta. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaatumuksen ajaessaan yksin syytettyä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 7 luvun mukaisesti.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä.

(uusi)

(uusi)

11 §

Erinäisiä säännöksiä

Tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta on soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään.

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 3 momentissa tarkoitetun ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään salassapitovelvollisuudesta, asianomaisella henkilöllä on oikeus saada hakemuksen tekemistä varten Oikeusrekisterikeskukselta tietoja edellä tarkoitetun menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta. Jos

Ehdotus

a §:ssä.

Menettämisseuraamus määrätään syyttäjän tai rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 3 §:ssä tarkoitetun virkamiehen vaatimuksesta. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:ssä säädetään perusteista, joiden nojalla syyttäjä saa jättää menettämiskaatumuksen esittämättä. Myös asianomistaja voi esittää menettämiskaatumuksen ajaessaan yksin syytettyä mainitun lain 7 luvun mukaisesti.

Kantajen on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu, sekä näytettävä ne toteen. Kantajalla ei kuitenkaan ole todistustaakkaa 3 §:ssä tarkoitetun omaisuuden alkuperästä. Tällainen omaisuus voidaan tuomita menetetyksi, jollei vastaaja saata todennäköiseksi, että omaisuus on peräisin muusta kuin rikollisesta toiminnasta.

Tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettu dataa tai jos se on erityisestä syystä muuten tarpeen.

11 §

Erinäisiä säännöksiä

Tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta *noudatetaan*, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään.

Jos korvausta taikka edunpalautusta on suoritettu tai tuomittu suoritettavaksi 2 §:n 6 momentissa tarkoitetun *menettämisseuraamusta koskevan* ratkaisun antamisen jälkeen, menettämisseuraamus voidaan panna täytäntöön vastaavalla määrällä vähennettynä. Jos menettämisseuraamus on jo pantu täytäntöön, Oikeusrekisterikeskus voi asianomaisen henkilön kirjallisesta hakemuksesta päättää, että vastaava määrä suoritetaan valtion varoista. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään salassapitovelvollisuudesta, asianomaisella henkilöllä on oikeus saada hakemuksen tekemistä varten Oikeusrekisterikeskukselta tietoja edellä tarkoitetun menet-

Voimassa oleva laki

samaan rikokseen perustuvia hakemuksia tehdään useampia kuin yksi, hakemukset on ratkaistava samalla kertaa, jollei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa hakijoille. Jollei täytäntöönpanu menettämisseuraamus riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen soveltuvin osin, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Oikeusrekisterikeskuksen päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa. Kanne on nostettava kuu-kauden kuluessa Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Jos samaan rikokseen perustuvien hakemusten johdosta nostetaan useampi kanne, kanteet tutkitaan siinä kärjäoikeudessa, jossa ensimmäinen kanne tuli vireille. Muun kuin mainitun kärjäoikeuden on siirrettävä kanne asianomaisen kärjäoikeuden käsiteltäväksi. Vastaajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Joka on vilpittömässä mielessä saanut kiinnityksen taikka pantti- tai pidätysoikeuden 4 tai 5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen, voi saada maksun sen arvosta saamisen erääntymisestä riippumatta. Kanne siitä on nostettava 2 momentissa mainitussa ajassa ja tuomioistuimessa. Muussa tapauksessa kiinnitys taikka pantti- tai pidätysoikeus raukeaa.

Ehdotus

tämisseuraamuksen täytäntöönpanosta. Jos samaan rikokseen perustuvia hakemuksia tehdään useampia kuin yksi, hakemukset on ratkaistava samalla kertaa, jollei siitä aiheudu kohtuutonta haittaa hakijoille. Jollei täytäntöönpanu menettämisseuraamus riitä kaikkien saatavien maksamiseen, maksu suoritetaan saatavien suuruuden mukaisessa suhteessa noudattaen, mitä konkurssilain (120/2004) 17 ja 18 luvussa säädetään. Oikeusrekisterikeskuksen päätökseen tyytymättömällä on oikeus ajaa kannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa. Kanne on nostettava kuukauden kuluessa Oikeusrekisterikeskuksen päätöksestä. Jos samaan rikokseen perustuvien hakemusten johdosta nostetaan useampi kanne, kanteet tutkitaan siinä kärjäoikeudessa, jossa ensimmäinen kanne tuli vireille. Muun kuin mainitun kärjäoikeuden on siirrettävä kanne asianomaisen kärjäoikeuden käsiteltäväksi. Vastaajana asiassa on valtio, jota edustaa Oikeusrekisterikeskus.

Vilpittömässä mielessä *panttioikeuden tai muun vakuusoikeuden* 4 tai 5 §:ssä tarkoitettuun, menetetyksi tuomittuun esineeseen tai omaisuuteen saanut voi saada maksun sen arvosta saamisen erääntymisestä riippumatta. Kanne siitä on nostettava *kantajan kotipaikan tai Helsingin kärjäoikeudessa viiden vuoden kuluessa siitä päivästä, jona menettämisseuraamusta koskeva tuomio sai lainvoiman*. Muussa tapauksessa *vakuusoikeus* raukeaa.

*Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .*

2.

Laki

pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan pakkokeinolain (806/2011) 6 luvun 4 §:n 2 momentti, 7 luvun 1 §:n 2 momentti, 14 §:n 2 momentti, 15 §:n 2 momentti, 20 § sekä 23 §:n 1 ja 2 momentti seuraavasti:

6 luku

Vakuustakavarikko

Voimassa oleva laki

Ehdotus

4 §

4 §

Toimenpiteen kumoaminen

Toimenpiteen kumoaminen

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta *tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille* neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §

1 §

*Takavarikoimisen edellytykset**Takavarikoimisen edellytykset*

Mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

Mitä *1 momentissa* säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

14 §

14 §

*Takavarikon kumoaminen**Takavarikon kumoaminen*

Takavarikko on kumottava myös, jos syytettä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuिन voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaikaan enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voidaan pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

Takavarikko on kumottava myös, jos syytettä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta tai *menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna vireille* neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuिन voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaikaan enintään neljä kuukautta kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaika voidaan pidentää enintään vuosi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Takavarikko voidaan määrätä toistaiseksi voimassa olevaksi myös, jos sen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirjan hallussapito on kielletty.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Ennen syytteen käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvien osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä säädetään. Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Ennen syytteen *tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen* käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvien osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä säädetään. Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

20 §

Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa

Tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

20 §

*Takavarikon voimassaolosta päättäminen syytettä **tai menettämisseuraamusta** koskevaa asiaa ratkaistaessa*

Tuomioistuimen on syyteasian *tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen* ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiain

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian *tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen* käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita pa-

Voimassa oleva laki

oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytetä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa *1 momentissa tarkoitetun määräajan* kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määrääjän pidettävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, omaisuuden suhteen saadaan menetellä 3 momentissa säädetyllä tavalla.

Ehdotus

remmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asia- oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian *tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen* käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytetä ei nosteta *tai menettämisseuraamusta koskevaa vaatimusta panna viireille* ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa määrääjän kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määrääjän pidettävä poliisin hallussa, kunnes parempaa oikeutta koskeva asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai hallussapito on ennen sitä osoittautunut muuten tarpeettomaksi. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, *noudatetaan, mitä 3 momentissa säädetään.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuu-
ta 20 .
